

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bingol University

The Journal of Bingol Studies

Sayı/Issue: 18

BAHAR 2023

Onursal Editör / Honorary Editor

Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK

Editörler / Editors

Doç. Dr. Ömer TOKUŞ

Doç. Dr. İsmail NARİN

Doç. Dr. Nevzat KELEŞ

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER

Dr. Öğr. Üyesi Çilem AYDOĞDU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Editor

Dr. Nimetullah KORKUT

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü / Advertising and Public Relations Manager

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AYDOĞDU

Yayın Kurulu / Editorial Board

- Prof. Dr. James Howard-Johnston Oxford University, Amerika/USA
- Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Prof. Dr. Abdulvahap YILDIZ Harran Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Prof. Dr. Nurşat JUMADİLOVA Balashak Academy Karaganda, Kazakistan/Kazakhstan
- Prof. Dr. Arshi KHAN Aligarh Muslim Universty, Hindistan/India
- Prof. Dr. Mehmet BARCA Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Prof. Dr. Blagovesta IVANOVA University of Structural Engineering and Architecture (VSU),
Bulgaristan/Bulgaria
- Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ Harran Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Prof. Dr. Iryna BURLAKOVA National Aviation University, Ukrayna/Ukraine
- Prof. Dr. Abdullah BAYRAM Nişantaşı Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Prof. Dr. M. Mahfuz SÖYLEMEZ İstanbul Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Prof. Dr. Hamza ALTIN Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Prof. Dr. Abdullah DUMAN Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Doç. Dr. İrade MEMMEDLİ Azerbaijan National Academy of Scienes, Azerbaijan/
Azerbacan
- Doç. Dr. Cavid QASIMOV Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Doç. Dr. Mansumeh DAEİ Tebriz Payame Noor University, İran/Iran
- Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK Sakarya Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. Ömer TOKUŞ Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Doç. Dr. İsmail NARİN Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Doç. Dr. Nevzat KELEŞ Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Doç. Dr. Murat ALANOĞLU Muş Alparslan Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
- Dr. Alexander AKOPYAN Institute of Oriental Studies, Rusya/Russia
- Dr. Öğr. Üyesi Çilem AYDOĞDU Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Qasım HACIYEV	Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan/Azerbacan
Prof. Dr. Hüseyin HANSU	İstanbul Ünversitesi, Türkiye/Turkey
Prof. Dr. Sahip BEROJE	Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Prof. Dr. Nusrettin BOLELİ	Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Prof. Dr. Metin YİĞİT	Dicle Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Prof. Dr. Ramazan SOLMAZ	Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Prof. Dr. Fevzi HANSU	Siirt Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Prof. Dr. Sıtkı ULUERLER	Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Doç. Dr. Ahat SALİHOV	Russian Academy of Sciences, Rusya/Russsia
Doç. Dr. Oleksandr SEREDA	National Academy of Sciences of Ukraine, Ukrayna/Ukraine
Doç. Dr. Celaledin MİRZOYEV	Termez State University, Özbekistan/Uzbekistan
Doç. Dr. Kayrat BELEK	Manas Üniversitesi, Kırgızistan/Kyrgyzstan
Doç. Dr. Abdulaziz KARDAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU	Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Doç. Dr. Ahmet KAYINTU	Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Doç. Dr. Abdullah TEMİZKAN	Dicle Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Dr. Öğr. Üyesi Vedat AVCI	Bingöl Üniversitesi, Türkiye/Turkey
Dr. Valentyna LAGODZINSKA	G.S. Kostiuk Institute of Psychology, Ukrayna/Ukraine
Dr. Victor IGNA	1 Decembrie 1918 Unversiy, Romanya/Romania
Dr. Firuz FEVZİ	Kabul University, Afganistan/Afghanistan
Dr. Ilirjana Kaceli (Demirlika)	University of Tirana, Arnavutluk/Albania
Abderrahmane AIT YAHYA	University Hospital Mohammed VI, Fas/Morocco

Bingöl Araştırmaları Dergisi, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

The Journal of Bingol Studies is an international refereed journal which is published twice a year. Scientific and legal responsibility of the articles belongs to their authors

Bingöl Araştırmaları Dergisi, **SOBİAD**, **İdealonline**, **Google Scholar**, **İSAM**, **BASE**, **Scientific Indexing Services**, **Academic Resource Index (ResearchBib)**, **Crossref** veri tabanları tarafından taranmaktadır. The Journal of Bingol Studies is abstracted and indexed by this indexes: **SOBİAD**, **İdealonline**, **Google Scholar**, **İSAM**, **BASE**, **Scientific Indexing Services**, **Academic Resource Index (ResearchBib)**, **Crossref**.

Bu dergi, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, BİNDAY ve Bingöl Belediye Başkanlığı'nın desteğiyle yayımlanmaktadır.

ISSN: 1309-369X

e-ISSN: 2757-8070

Dizgi ve İçdüzen: Ankara Dizgi Evi

Baskı: Repro Bir Sertifika No: 47381

Basım: BAHAR 2023

e-posta: omertokus@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Adem GÜRBÜZ
NURETTİN DURMAN VE POETİKASI7

Recai BAZANCİR
THE TRANSFERRING OF FOLK TALES TO MODERN SOCIETY AND THE
FORMULAS DETECTED IN THE TRANSFER OF FAIRY TALES 37

Mehmet Emin BARS
BİNGÖL HALK BİLİMİ BİBLİYOGRAFYASI ÜZERİNE BİR DENEME 55

Abdurrahman BİTMEZ-Halim TATLI
ÖĞRETMENLERİN KİŞİSEL GELİŞİM ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA:
BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ 83

Çeviri / Translation

Murat YILMAZ
XIX. YÜZYIL SEYYAHLARINDAN HENRY FINNIS BLOSSE LYNCH'İN
"ARMENIA: TRAVELS AND STUDIES" ADLI ESERİNİN
HİNİS'TAN TUTAK'A ADLI BÖLÜMÜNÜN TERCÜMESİ 109

NURETTİN DURMAN VE POETİKASI

Adem GÜRBÜZ*

Öz

Son dönem şair ve yazarlarından biri olan Nurettin Durman, yazdığı yirmiye yakın şiir kitabıyla kendinden söz ettiren sanatçılardan biridir. Dergicilik faaliyetleriyle de bilinen yazar, toplumsal yaşamda edebi bir atmosferin oluşması için yoğun çaba harcar. Gazete ve dergi yazarlıklarıyla, şiirleriyle, denemeleriyle, katıldığı entelektüel faaliyetlerle edebiyatı ve şiiri diri tutmaya çalışır. Çıkardığı *Düşünürü* ve *Kardelen* dergileriyle özellikle muhafazakâr kesimin duygularına tercüman olur ve onların edebiyatla olan bağını kuvvetlendirir. Yine *Yedi İklim* ve *Mavera* dergisi etrafındaki çalışmalarıyla da Türkiye'deki İslami duyarlılığı baskın olan sanatçılarla birlikte hareket eder ve sanatçılığını belli bir davaya hasreder.

Bu çalışma, Nurettin Durman'ın poetikasını ve bu poetikanın şiirlerine ne ölçüde/nasıl yansıdığını irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında Durman'ın nesir yazıları incelenerek şiir hakkındaki görüşleri tespit edilmiş ve daha sonra bu tespitlerin yansımaları şairin şiirlerinden örnekler verilerek somutlaştırılmıştır. Netice itibarıyla Durman'ın şiirlerine kendi ideolojisini yansıttığı ve bunu bir tür gereklilik olarak gördüğü, sanatçıyı topluma karşı bir tür "uyarıcı" olarak tasavvur ettiği ve bu anlamda sanatçıları topluma karşı sorumlu tuttuğu, biçim-içerik ikileminde ise estetikten taviz vermemek kaydıyla içeriği öncelendiği değerlendirilmelerine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nurettin Durman, İdeoloji, Şiir, Poetika.

NURETTİN DURMAN AND HIS POETICS

Abstract

Nurettin Durman, one of the last period poets and writers, is one of the artists who made a name for himself with his nearly twenty poetry books. The writer, who is also known for his magazine activities, makes great efforts to create a literary atmosphere in social life. He tries to keep literature and poetry alive with his newspaper and magazine au-

* Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ademgurbuz@bingol.edu.tr
Orcid: [0000-0001-6212-1500](https://orcid.org/0000-0001-6212-1500)
DOI: [10.53440/bad.1232983](https://doi.org/10.53440/bad.1232983)
Makale Türü: Araştırma Makalesi
(Makale Gönderim Tarihi: 12.01.2023 - Makale Kabul Tarihi: 18.03.2023)
Atıf Bilgisi: Gürbüz, A. (2023). Nurettin Durman ve Poetikasi. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, (18), s. 7-35.

thorships, poems, essays, and intellectual activities he participates in. With the magazines *Düşünürü* and *Kardelen* he publishes, he interprets the feelings of the conservatives and strengthens their bond with literature. Again, with his works around *Yedi İklim* and *Mavera* magazines, he acts together with artists whose Islamic sensibility is dominant in Turkey and dedicates his artistry to a specific cause.

This study aims to examine Nurettin Durman's poetics and to what extent/how this poetics is reflected in his poems. Within the scope of the study, Durman's prose writings were examined and his views on poetry were determined, and then the reflections of these determinations were revealed with concrete examples from the poet's poems. As a result, it has been determined that Durman reflects his own ideology to his poems and sees this as a kind of necessity, sees the artist as a kind of "stimulant" against the society and in this sense holds the artists responsible to the society. In addition, in the form-content dilemma, it has been reached that it prioritizes the content provided that it does not compromise on aesthetics.

Key Words: Nurettin Durman, Ideology, Poetry, Poetics.

Giriş

Hatıra, deneme, derleme, hikâye, röportaj, antoloji ve gazete yazarı olarak bilinen Nurettin Durman; daha çok şiir kitapları ve şairliğiyle tanınır. Taşrada doğup İstanbul'da yetişen ve dergicilik faaliyetleriyle yakından ilgilenen sanatçı, 1945 yılında Bingöl'de doğar ve çocukluğunu Kür köyünde geçirir. Babası Kur'an kursu hocası, annesi ise ev hanımıdır. Şair, ilkokul ikinci sınıftayken annesini veremden kaybeder ve bu durum onun çocuk dünyasında büyük etkiler bırakır. Şairin hüznü ve ölüme yönelmesinin temel saiklerinden biri, insanın annesine en çok muhtaç olduğu çocukluk döneminde onu kaybetmesidir. Şair, tıpkı Ahmet Haşim gibi ömrü boyunca annesizliğin sancısını çeker ve duyduğu hüznü şiirlerine aktarır. Durman, annesini mezara defnettikten sonra yaşadığı duyguları ve annesizlik ile çocukluk arasındaki bağı şu sözlerle izah eder:

Üzerini toprakla kapatıp eve döndüğümüzde bir şaşkınlıkla birlikte bir boşluk oluştu evimizde. İnsan kendini kolsuz kanatsız hissediyor, yani şaşkırmış bir vaziyette kendinizi görüyorsunuz o zaman. Zaman öyle bir halletti ruhiye içinde geçerken çocuk ruhunuzun incindiğini de davranışlarınızla belli ediyorsunuz âdeta. Diğer çocuklar annelerinin dizi dibinde, annelerinin gözü önünde sevinç çığlıkları içinde oynarken veya evine, anneme gidiyorum diye koşu koşu giderken, siz öylece yapayalnız kalıyorsunuz ortada... Annemi kaybedince çocukluğumu da kaybettim, çocukluk birden kaçıp uzaklara gitti (Durman, 2019a, s. 26-27).

Çocuk yaşta annesini kaybeden şair, bu dönemde kendisini oldukça yalnız ve kimsesiz hisseder. İçine kapanır ve ailesinden uzaklaşmaya başlar. Bu süreçte şairin babasının yeni bir evlilik yapması işleri daha da çıkmaza sokar ve Nurettin Durman üvey anne elinde büyümeye başlar. Üvey annesiyle başlangıçta problem yaşamayan şair, bir müddet sonra onunla geçinemez ve on iki yaşındayken evden kaçır, bu durum birkaç kez tekrarlanır, sonrasında ise babasının ders verdiği Kur'an kursunda yatıp kalkmaya başlar ve on altı yaşındayken İstanbul'a gider (Durman, 2019a, s. 22-36). Şairin İstanbul'a göçmesi, aslında aileden/babadan kopuşun ve annesizliğin doğurduğu bir sonuçtur. Yaşadığı ortamda mutluluğu ve huzuru bulamayan Durman, çözümü mekân değiştirmekte veya İstanbul'a kaçmakta bulur:

On iki yaşında evden kaçtım. On altı yaşında İstanbul'a geldim... Üvey annemle aramış ilk zamanlarda iyiydi ama sonraları geçinemedik. Asiydim. Çocukluk işte. Birkaç kez evden kaçmıştım. Arkadaşlarla "Büyük dağın dumanı büyük olur, boğulursak büyük gölde boğuluruz" diyorduk. Sonra ben çıktım geldim İstanbul'a... Benim gibi evden kaçıp İstanbul'a gelenlerin öncüsü sayılıırım. Benden önce Elazığ'a, Malatya'ya, Diyarbakır'a gidiyorlardı (Atak, 2008, s. 22).

Nurettin Durman, yaşamının bundan sonraki yıllarını tek başına sürdürmek durumunda kalır. İlk olarak bir berber dükkânına kalfa olarak girer ve bu yolla yaşamını sürdürür. Şairin, şiire olan ilgisi de bu dönemde başlar. O, ustası olmayan "alaylı" (Turan, 2012, s. 30) bir şairdir. Çalıştığı dükkânda şiirler yazar ve bundan büyük bir mutluluk duyar. Şiire olan ilgisinden dolayı sanat ve fikir dergilerini okumaya başlar, ünlü şairleri takip eder. Zamanla yazdıklarını yayımlama/duyurma isteği duyan Nurettin Durman, dergilere şiirler göndermeyi dener; fakat yazdıkları çoğunlukla yayımlanmaya değer görülmez: "Öyle ki birçok derginin bürosunda yayımlanmamış, yırtılıp atılmış birçok şiirimin gölgesi duruyordur hâlâ. Bazen diyorum ki acaba hayatında benim kadar dergilere şiir gönderip de şiiri yayımlanmayan şair var mı" (Durman, 2019a, s. 53). Fakat o yine de yılmadan yazmaya devam eder ve yayımlayamasa da şiirlerinden vazgeçmez. Nurettin Durman'ın ilk şiiri, en çok özlem ve ihtiyaç duyduğu kişiye, annesine, olur. Şair, 1963 yılında yazdığı "Anneme" şiirinde, annesinin ölümünden duyduğu acıyı ve ölüm karşısındaki acziyetini şu şekilde dile getirir:

Ey bizi yapayalnız bırakan
Ey dönüşsüz yoluna giden yolcu
Gözyaşlarımızda seni arıyorduk
Bilseydik döneceğini pınarlarca ağlardık
Nehirlerce ıslardık etrafı
Oysa biz içten yanıyorduk (Durman, 2019a, s. 50).

On dokuz yaşında ilk şiirini yazan Nurettin Durman, berbere gelip giden bir müşterisi sayesinde yirmi yaşındayken (1964) *Sanat Dünyası* dergisinde ilk şiirini yayımlatmayı başarır (Durman, 2019a, s. 54). Yayımlanan ilk şiir, onun için âdeta yeni bir başlangıç olur. Şair bundan sonra çok daha büyük bir hevesle şiire sarılır ve birçok dergiye şiirler gönderir. *Mavera*, *Aylık Dergi*, *Yedi İklim*, *Dergâh*, *Türk Edebiyatı*, *Lamure*, *Ay Vakti*, *İslami Edebiyat* gibi dergilerde yazılar ve şiirler yayımlar. *Yeni Devir*, *Akit*, *Milli Gazete*, *Dünyaya Yeni Söz* gazetelerinde düşüncelerini dile getirir. *Kardelen* ve *Düşünür* dergilerinin kurucuları arasında yer alır. İlk şiir kitabını *Şehrin Üzerindeki Bulutlar* adıyla yayımlayan şairin yirmiyeye yakın şiir kitabı, antolojileri, deneme kitapları vb. bulunmaktadır.

Şair, özellikle *Mavera* ve *Yedi İklim* dergilerinin şair ve yazarlarıyla hemhâldir. Onlara hayranlık duyar ve onların yolunda ilerlemeye çalışır. İdeolojik birliklilik ve davaya hizmet etme şuuru, onu bu tür bir çevrenin içine iten temel saiktir. Bu bağlamda Nurettin Durman; Akif İnan, Nuri Pakdil, Erdem Beyazıt, Sezai Karakoç, Cahit Zarifoğlu, Rasim Özdenören, Alaeddin Özdenören gibi isimlerle birlikte hareket eder ve aynı dergilerde yazılar yayımlar.

Bu çalışma Nurettin Durman'ın poetikasını ortaya koymayı ve şairin sanatla ilgili görüşlerinin şiirlerindeki yansıma biçimini irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada şairin bütün şiir kitapları ve denemeleri taranmış ve belirlenen amaç doğrultusunda fişlenmiştir. Neticede Nurettin Durman'ın poetikası, "ideolojik şiir veya şiirin/şairin ideolojisi, şair/aydın sorumluluğu, biçim-içerik sorunu" şeklinde üç başlık altında kategorize edilmiş ve ilgili başlıklar altında işlenen görüşler şairin şiirlerinden çeşitli örneklerle somutlaştırılmıştır.

1. İdeolojik Şiir veya Şiirin/Şairin İdeolojisi

Şiir, şairin duygu ve düşüncelerinden, yaşam tarzından, inancından, hayatı anlamlandırış tarzından bağımsız değildir. Şair, sanatsal üretimlerinde az veya çok, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde kendisini ve ideolojisini yansıtır. Bu yansıtmanın dozu ve şekli, şiirin ideolojik/tezli olup olmadığını belirleyen temel etmenlerdendir. İdeolojik şiir, sanatın bir tür propaganda aracı olarak kullanılmasıdır. Sanatın belli bir amaç doğrultusunda kullanılması gerektiği düşüncesi, "şair nesnelere nasıl olması lazım geliyorsa o şekilde tasvir etmelidir" (Moran, 2007, s. 34) düşüncesinin bir tezahürü olarak Aristoteles'ten beri savunulmaktadır. Buna karşın sanatın ideal olanı değil de var olan gerçekliği yansıtması gerektiği veya sadece kendisine hizmet etmesi gerektiği (sanat için sanat) vb. anlayışlar da savunulmuştur. Bu bağlamda şiirlerin tez-

li mi tezsiz mi olacağı, şairlerin ideolojilerini şiirlerine taşıyıp taşıyamayacağı veya ne ölçüde taşıması gerektiği gibi sorular sanat/edebiyat camiasında tartışılmalı konulardandır.

Nurettin Durman, şairin ideolojisinin olmasını veya ideolojisini şiirine yansıtmasını bir tür eksiklik olarak görmez, hayatın bir gerçeği olarak kabul eder. Ona göre “bir de savaşımlı vardır şairin. Dini vardır. İdeolojisi vardır. Davası vardır şairin” (Durman,1998b, s. 26). Nurettin Durman, eleştirmenler tarafından “yaşadığı toplumun siyasi, sosyal gelişmelerini şiirine taşımaktan geri durmayan Müslüman bir şair” (Koca, 2014, s. 37), okurlarına “kul olmayı” (Serter, 2014, s. 31) hatırlatan şair şeklinde tarif edilir. Onun şiiri “dini-muhafazakâr çevrede kendine yer bulur ve içinde bulunduğu edebi iklimin özelliklerini yansıtır” (Gül, 2022, s. 261). Bu bağlamda Durman; geçmişte olan, şimdiki halde olmaya devam eden ve gelecekte gerçekleşecek olan her şeyin Allah’ın takdiriyle gerçekleştiğine inanır. İslam inancının “kaza ve kaderin Allah’tan olduğu” prensibine tam bir iman içerisindedir ve kendi şairliğini de Allah’ın bir lütfu ve takdiri olarak değerlendirir: “Şiir yazmak, şiir yazmaya çalışmak, şiir yazıyor olmak hepsi varit olanın himmetiyle gelip buluyor sizi” (Özger, 2014, s. 41). Buna göre sanatçı/şair, Allah’ın himmet ve takdiriyle şiir yazma kabiliyeti kazanmıştır ve şiirlerini bu bilinçle kaleme almalıdır. Çünkü o, insanın her türlü fiiliyatının hesabını vermekle mükellef olduğunun bilincindedir: “Yazdıklarımızın da bir hesabı olacak elbet” (Özger, 2014, s. 43). Bu bağlamda ona göre iyi bir şair, şiirlerini hesap verme kaygısıyla yazmalı ve tarafını Hak’tan yana belirlemelidir.

Nurettin Durman, şairleri ideolojik olarak iki gruba ayırır; Rahman’ın yolunda olanlar ve Şeytan’ın yolunda olanlar: “Şair ya Rahman’ın yolunda olacaktır ya da Şeytan’ın yolunda. Yolların içinden bir yolun yolcusudur şair” (Durman, 2018c, s. 11). Ona göre şair, ideolojisini gizlemez ve sanat felsefesini ideolojisi doğrultusunda oluşturur. Şairin dünya görüşünün şiire yansımaması gibi bir durum düşünülemez; çünkü şairin, ideolojisinden bağımsız bir şiir oluşturmasına imkân yoktur. Şiir, şairin ideolojisinden –az veya çok- izler taşır: “Şairin dünya görüşü elbet şiirine yansıyacaktı. İnsanın konuşlandığı mekân insanın yürümek istediği yolu barındırır içinde” (Durman, 2018c, s. 50). Bu bağlamda İslam’ı referans almak suretiyle sanatını şekillendiren Nurettin Durman, şiirlerinde İslam inancından bahsetmeyi bir tür sorumluluk olarak görür ve İslam’ın idealize ettiği şairler arasında yer almayı arzular.

Tıpkı sahabelerden Hassan bin Sâbit¹ ve Kaside-i Bürde şairi Ka'b bin Züheyr² gibi şiirleriyle inancına/davasına hizmet etmek ister (Durman, 1998b, s. 21; Durman, 2018c, s. 36). Durman'ın şairleri Şuara suresinin 225-227. Ayetlerinden hareketle kategorize ettiği değerlendirilebilir. İlgili ayetlerde şairlerin haddi aştıkları ve gerçekleri saptırdıkları söylenir, daha sonra ise bazı şairler bu gruptan müstesna tutulur:

224. Şairlere ise haddi aşan azgınlar uyarlar. 225, 226. Görmez misin ki onlar, her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler. 227. Ancak iman edip salih amel işleyen, Allah'ı çok anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra öçlerini alanlar başka. Zulmedenler hangi akıbete uğrayacaklarını göreceklendir (DİB, 2011, s. 414).

Yukarıdaki ayetler, şairin ifadesiyle “Şeytan'ın yolunda” (Durman, 2018c, s. 11) olan şairleri azgınlıkla, yalancılıkla, yapmadıkları şeyleri söylemekle itham etmekte ve ardından Rahman'ın yanında olan şairleri yüceltmektedir. *Kur'an-ı Kerim*'den aldığı ilhamla şairleri Hak yolda olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayıran Nurettin Durman, Rahman'ın yanında olan sanatçılardan olmak ve okurlarını yanı sıra sevk etmekten kaçınmak için Allah'a şu şekilde yalvarır: “Beni bağışla Allah'ım. Beni yanlış anlama gelecek şiirler yazmaktan alıkoy. Yanlış düşünceler irad etmekten alıkoy. Beni şeytanın şerrinden koru. Ben rahmetine muhtaç, ben ustası olmayan şair” (Durman, 1998b, s. 10). Bu bağlamda şair, yazdığı şiirlerde taraf olan/tarafını belirgin kılmaya çalışan bir profil çizer ve bunu bir tür sorumluluk olarak görür.

Nurettin Durman, edebiyatı salt bir sanatsal faaliyet veya üretim olarak değerlendirmez, sanatı araçlaştırmayı da hedefler. Edebiyatın okurlar/kitleler üzerindeki etkisinin farkında olan şair, tıpkı Necip Fazıl Kısakürek gibi edebiyatı “hakikati arama işi” (Kısakürek, 2017, s. 473) olarak değerlendirir. Bu bağlamda şair, tarafını Rahman'ın yanında olan sanatçılardan yana belir-

1 Hz. Peygamber'i (sav), ashabını ve İslâm dinini müşriklerin hicivlerine karşı şiirleriyle savunduğu için “şâirü'n-nebî” lakabıyla anılan Hassan bin Sâbit, Müslüman olduktan sonra yazdığı şiirleriyle İslâmiyet'e büyük hizmetlerde bulunmuştur. Hassân hakkında Hz. Peygamber (sav), “Hassân'ın fitrî kabiliyetini ve ilhamını Rûhulkudüs teyit ediyor” demiş, ayrıca onun için “Allahım, Hassân'ı Rûhulkudüs ile teyit et!” şeklinde dua etmiştir. Hz. Peygamber (sav), İslâmiyet'e hizmetlerinden dolayı onun şahsına ve sanatına çok büyük değer vermiş; hatta şiirlerini okuması için ona Mescid-i Nebevî'de bir minber bile tahsis etmiştir (Elmalı, 1997, s. 399-400).

2 Şair sahabelerden olan Kâ'b, 630 yılında Medine'ye giderek Resûlullah'ın huzurunda ensar ve muhacirlerden oluşan topluluğun önünde İslâm'ı kabul eder ve orada meşhur kasidesi “Bânet Sü'âd”ı okur. “Muhakkak ki Peygamber kendisiyle aydınlanan, Allah'ın çekilmiş yalın kılıçlarından bir kılıçtır” beytini söylediğinde Resûl-i Ekrem duygulanarak üzerindeki Yemen hırkasını (bürde) Kâ'b'ın omuzlarına atar. Şairin kasidesi bundan dolayı Kaşidetü'l-bürde adıyla meşhur olur (Savran, 2001, s. 7).

ler, edebiyatı topluma hizmet için bir tür araç olarak görür ve bu yolla okur kitlesini güdülemeye çalışır:

...Şairin iki türlü eğilim içinde olduğu açığa çıkıyor. Yanlışın peşinde olup ömür tüketenler ve doğrunun yolunda olup topluma yararlı eserler meydana getirenler. Edebiyatın hak batıl mücadelesinde çok önemli bir işlevi var elbet. Edebiyat yapmak edepli işler yapmak demektir... Şiir, deneme, hikâye, roman, film, tiyatro aracılığıyla topluma bir anlayış, bir kavrayış, bir kendini anlama anlatma halini çağrıştırmak, âdeti kanaviçe işler gibi hayatında yürüdüğü yolu işleyerek dokuyarak iyiliklere güzelliklere ulaşmak yetisini kazandırmak olmalı edebiyatın amacı... Aslında okunası bütün kitaplar bir kitabı, Kur'an-ı Kerim'i anlamaya yönelik bir çabadan ibaret olmalı. O kitaba ulaşanlara ne mutlu (Durman, 2018c, s. 64-65).

Hak ve batıl mücadelesinin hayatın her tarafında devam ettiği inancında olan şair, bütün faaliyetlerini bu minvalde sürdürmeye çalışır. Sanatını bir tür "kulluk vazifesi" olarak yorumlar; çünkü o "Kul olma makamındadır her zaman. Kulluk bilinciyle bakar varlığa" (Ertaş, 2012, s. 64). Örneğin şair, *Kardelen* dergisini kurup geliştirmesindeki temel amacının inancına hizmet etme arzusu/şuuru olduğunu şu sözlerle açıklar:

Kardelen'de inancımızdan ve imanımızdan taviz vermeme yolunda sanatımızı geliştirerek devam etmek istedik ve o yolda da devam ettik Allah'a hamdolsun. Kardelen'de bizim üzerinde durduğumuz nokta inancımızdır. Biz neyiz, kimiz, yeryüzünde ne iş yaparız? Rabbimiz bizi niye yaratmış? Bunlara bir tek cevap verebiliyorduk: Kulluğumuzu yaşamak için. Şiir yazıyorsak, denemeler yazıyorsak, Allah'ın rızasını gözeterek bunları yapmalıyız. Hatalara düşebiliriz, yorumlarda yanılabiliriz ama bu yolda mücadele vermek, bu sanatsal yönde faaliyet göstermek, sanatsal açıdan Müslümanların gündem oluşturmasını, yetiştirmesini sağlamaktı amacımız. Tanzimat'tan bu yana tepemizde olan batıcı zihinsel yapıyı yıkmak amaçlarımızın başındaydı. Biz bunları metne dökmedik ama, hepimizin inancı belli zaten. Ve kulluk da namazsız, Kur'an'sız olamaz (Karakoç, 1994, s. 32).

Nurettin Durman şiiri, yukarıda işlenen düşünceler doğrultusunda baştan sona İslam inancını sembolize eden unsurlarla doludur. Şairin şiirindeki ideolojik yansımalar, şu şekilde maddeler halinde somutlaştırılabilir:

1. Nurettin Durman, şiirlerinde sıklıkla nida sanatını kullanır ve Allah'a seslenir. Allah'ın isimlerini ve vasıflarını zikrederek hem Allah'ı tebcil eder hem de bunu bir tür yardım isteme yöntemi olarak kullanır : "Ey yağmuru yağdıran Allah'ım... Sonunda Allah Kerim... Bütün kuvvetimizle ya Allah" (Durman, 2019b, s. 16, 18, 26). Ona göre dünyanın zahmeti, kaygısı, sıkıntısı

hiçbir zaman bitmeyecektir. Bu yüzden aziz olan Allah'ın huzuruna çıkılmalı ve ondan izzet dilenmelidir: "Bitmez bu kaygıların sonu ne olacak: ya aziiiiiz! ya aziiiiiz!" (Durman, 2008, s. 61). Sığınılacak, yardım dilenecek ve huzuruna çıkılabilecek tek kişi Allah'tır. Çünkü dünyadaki değerli tüm unsurlar Allah'a bağlanmıştır: "ey benim vardığım kapılar, ey kapıların kapısı/ ey şahı merdan kapısı, ey varılması zor olan/ aşk pınarının başı (Durman, 2008, s. 65). Şair, köle-efendi ilişki bağlamında da Allah'a seslenir. Kendisini abd/kul, Allah'ı ise Yaratıcı olarak görür ve Allah'a "efendim" (Durman, 2007, s. 10) diye seslenir. Ona göre Allah dünyaya sadece rahmetiyle tecelli etmez, kulun eylemlerine göre hem rahmetli hem de kahredici bir vasıf yüklenebilir: "Ya cebbar ya Kahhar ya Rahman deyip ardından/ Bu yerleri mesken edinmişiz bu yurdu vatan" (Durman, 2018a, s. 98). Allah daima diri olan ve canlılara hayat verendir, varlığı gerçek olan ve evrendeki gerçek güç sahibidir: "Ya hay, ya hakk, ya hakim-i mutlak" (Durman, 1998a, s. 36). Evrendeki her şeyin yaratıcısı yüce Allah'tır: "Ey kalbimi yaratan" (Durman, 2018a, s. 18), Ey zamanın sahibi" (Durman, 2018a, s. 86), "Rahmeti sonsuz olan" (Durman, 2018a, s. 78), "Hükümün hükümdarı" (Durman, 1993, s. 49).

Yukarıdaki örnekler, şairin şiirlerindeki Allah'a seslenişlerinden sadece bir kısmından oluşmaktadır. Örnekleri arttırmak mümkündür. Konuyu "Aczimden Başka Ne Kaldı" şiirinden bir kesitle daha da somutlaştırabiliriz. Durman, şiirde Allah'ın kudretine ve kulun acziyetine vurgu yapar. Şiire göre dünya zulüm ve kötülüklerle doludur, şairin ve insanoğlunun tek tesellisi ise bu dünyada yalnız olmayışı ve bir "Yaratıcı"ya sahip olmasıdır. Şair, şiirde acziyetinin farkına varmıştır ve büyük bir teslimiyet içerisinde Allah'a seslenmektedir:

Ey şafi olan kalbimize inşirah bahşeder misin?
 Kalbimize kelebek hafifliği dilimize rikkat
 Ey şafi ey rahman ey rahim ey mülkün sahibi
 Dilimizle ikrar kalbimizle tasdik ile
 Yaşamak arasındaki menzil
 Ey büyük hakikat ey rabbülâlemin
 Senden başka yok
 Senden başka yok kuşatan âlemleri (Durman, 2019b, s. 12).

Görüldüğü gibi kesit, Allah'ın isim ve sıfatlarıyla örülmüştür, Allah'ın sonsuz güç ve kudretine göndermelerle doludur. Nurettin Durman, şiirlerinde sıklıkla Allah'a seslenir, Allah'ın sıfatlarından yola çıkarak onu yüceltir ve bu yolla dinginliğe ulaşmaya çalışır. Allah'ı tek güç ve kudret sahibi olarak görür, yardıma muhtaç olduğu her anda Allah'a seslenir, bu yolla hayata tutunur ve sanatını şekillendirir.

2. Nurettin Durman, şiirlerinde sığınılacak tek liman olarak Allah'ı görür, Yaratıcı dışındaki diğer bütün unsurların egemenliğini reddeder. Çünkü “vahiy ile terbiye edilmiş bir şiirdir Nurettin Durman'ın şiiri” (Ertaş, 2012, s. 162). Bu bağlamda şair, şiirlerinde İslami unsurlardan yola çıkarak Allah'ın kudretinin sonsuzluğunu, her şeye güç yetirebileceğini ve sığınılacak tek güç olduğunu vurgular. Ona göre Allah'a sığınan kişi bütün korkulardan/endişelerden emin olur: “Sığın kalbinin sahibine/ O zaman korku nedir bilmez/ unutursun kendini” (Durman, 2019b, s. 17). “Kime Ne” şiirinde Allah'tan başka hiçbir güç ve kudreti tanımadığını ifade eder: “Senden başka yok mihnetim kimseye/Senden başka yok Tanrım; kime ne?” (Durman, 2019b, s. 30). “Kendime Dedim ki” şiirinde bu dünyadaki tüm kötülüklerin membaı olan şeytanın şerrinden Allah'a sığınır ve bu yolla huzur bulmaya çalışır: “Bir de en iyisi dedim ki/ Euzu billahi mineş şeytani racim/ Bismillahirrahmanirrahim (Durman, 2019b, s. 22). Şair, “Geceleyin Bir Yokuş” şiirinde Allah'ın kudretinin genişliğini vurgular. Öyle ki dünyada Allah'ın kudretinin erişmediği hiçbir yer yoktur: “Sensin kuşatan Rabbim sensin dünya âlemi” (Durman, 2019b, s. 40). “Sabahın Seher Vaktinde” şiirinde insanın yapıp ettiği her şeyin Allah'tan geldiğini dile getirir, insanın Allah'ın yarattığı sebepler daire-sinde Allah'ın takdir ettiği bir yaşam sürdürdüğünü anlatır: “Evvel Allah ahir Allah yaratan terbiye eden Allah/ elbet dönen bir çarkın etrafında sebepler olacak” (Durman, 2007, s. 49). Nurettin Durman, Allah'tan hiçbir zaman ümidini kesmez, yeter ki son nefesini iman ile verebilsin: “Son nefeste kelime-i şehadet olsun yeter ki/Rabbimin başışı boldur kâinat seyyaredir” (Durman, 2018a, s. 94).

Kaza ve kaderin Allah'tan geldiğine, Allah'ın varlığına ve birliğine, Allah'ın kudretinin sonsuz olduğuna inanan/iman eden Nurettin Durman; şiirlerinde bu konuları işlemeyi kendisi için bir tür sorumluluk olarak görür “Türkçesi” şiirinden bir kesitle şairin bakış açısını özetlemek mümkündür:

Ey rüzgârın sahibi... Kelebekleri yaratan Allah
Endişelerimi, tereddütlerimi, korkularımı serin tutsan
Bir eksilme bir noksanlık bir kayıp olmaz
Şanın yücedir zaten senin. Mülkün geniş malın çoktur
Bir kaya parçası kopsa yerinden ne olur sanki?...
Gaybı yaratan Allah bana iyilik iksiri layık olsa
Kaç gramlık canım var ki o kadar yer tutsun cihanda” (Durman, 2018a, s. 21).

Görüldüğü gibi şair, Allah'ın kâinattaki canlı/cansız bütün varlıklar üzerinde sonsuz bir tasarrufa sahip olduğuna inanmaktadır. Ona göre olmuş ve olacak olan her şey Allah'ın izni ve bilgisi dâhilindedir. Bu bağlamda şair, her

şeyi mutlak gücün ve mülkün sahibi olan Allah'tan dilemeyi daha doğru bulur. Şiirlerinde bu temayı bilinçli bir şekilde işler, okur kitlesine güç ve kudretin yalnız Allah'ın elinde olduğu bilincini aşlamaya çalışır.

3. Nurettin Durman şiirinde “Bismillah” sözcüğüne ve her işe Allah'ın ismiyle başlanacağına/başlanması gerektiğine büyük vurgu yapılır. Bu durum İslam inancının şairin şiirine yansımaları olarak yorumlanabilir. İslam inancına göre hayırlı işlere Allah'ın ismiyle başlanmalıdır. Hadis-i şerifte “Bismillahirrahmanirrahim ile başlamayan her hayırlı iş güdüktür (hayrı kesiktir)” (Canan, 1993: 362) buyrulur. Müslümanların günde kırk kez okudukları Fatıha suresi besmele ile başlar. Kur'an-ı Kerim'deki 114 surenin Tevbe suresi dışındaki bütün sureleri yine Allah'ın ismiyle başlar. Bu bağlamda İslamiyet, Müslümanlara herhangi bir eyleme başlarken Allah'ın ismiyle başlamayı ve bu yolla Allah'tan yardım dilemeyi tavsiye eder. Nurettin Durman, İslam inancının bu yaklaşımını şiirlerine çok yoğun bir şekilde taşır. Örneğin; “Bismillah bismillah başlarken bismillah/ Yağmurun yağması incirin ıslanması gibi (Durman, 2019b, s. 42) mısralarıyla bir işe Allah'ın ismiyle başlamanın getirdiği mutluluk ve berekete işaret eder. “İstiklal” şiirinde “Teberrüken Bismillah” (Durman, 2018a, s. 36) ünlemesiyle yapılan eyleme Allah'ın ismiyle başlamanın bereketler doğuracağına olan inancını belirtir. “Gecenin içine doğru haydi bismillah”, “kibleye dönerek bismillah” (Durman, 2019b, s. 57, 75) mısralarıyla Allah'ın ismiyle eyleme geçmenin vaktinin ve mekânının olmadığı, her zaman ve yerde Allah'ın adıyla harekete geçilebileceğine işaret edilir. “İşin Başında” şiiri farklı mısralarda kullanılan “Bismillah” sözcükleriyle örülür: “Bismillah deriz elbet adım atarken bile/ Özünde bir olanla her şeyde var olanla... Çıkarken uzun yola Bismillah deriz hemen/ uçurumun kenarında ya Allah dünya fani... Böylesi uzun sefer çıkacaksa aşk olsun/ Bismillah işin başı dünya âlem şad olsun (Durman, 2018a, s. 45). “Çiçeğe Böceğe Kurda Kuşa Dair” şiiri sekizer mısralık beş birimden oluşur ve her birim “Bismillah”la başlar (Durman, 2007, s. 76-78).

Şair, “Bismillah” sözünü sadece girişilen eylemlere Allah'ın adını anarak veya onun rızasını gözeterek başlamak olarak değerlendirmeyi, sözcüğe sembolik anlamlar da yükler. Örneğin “Filistinli Çocuklar” şiirinde “bismillah”, umudun/direnişin ve Allah'ın “kahhar” sıfatının sembolüdür:

Esirgeyen bağışlayan kahhar adıyla
Ağrılar büyüterek
Kan gibi damarlarında
Biriktirerek umutlarını ve gözyaşlarını
Analarının ak sütü gibi yarınlara
Her daim Filistinli çocuklar, Bismillah (Durman, 1993, s. 48).

Görüldüğü gibi Nurettin Durman, İslam inancının ön plana çıkardığı kavramlardan biri olan “Bismillah” sözcüğünü kendisi için düstur edinen bir sanatçıdır. Hayata Allah’ın adıyla başlamanın kişiye hayır, huzur, mutluluk ve dinginlik getireceğine inanır. Kavrama sembolik anlamlar yükler ve kavramı her kapının kilidini açan sihirli bir anahtar gibi değerlendirir.

4. Allah’tan yardım/imdat isteme. İslam inancına göre güç ve kudret sahibi yalnızca Allah’tır, umut etme ve yardım isteme makamı da Allah’la sınırlıdır. Bu bağlamda Müslümanlar kıldıkları namazlarda “(Allah’ım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz” (DİB, 2011, s. 3) şeklinde niyazda bulunur. Nurettin Durman şiirinde İslam inancının bu prensibinin yansımaları görülür. Şair, dara düştüğünde ve yolunu kaybettiğinde Allah’a sığınır ve Allah’tan yardım diler: “Nasıl çıkılır nasıl çıkılır bu yokuş Rabbim/ Göster bana zorluğunu canım yansın” (Durman, 2019b, s. 34). Nurettin Durman şiirinde Allah’tan uzak kalmak, kişiyi uçuruma ve gaflete sürüklemek için yeterli bir sebeptir: “Bırakma Allahım bir başıma yoksa ben/ Bir uçurum olurum akıp giden bir rüzgâr” (Durman, 2018a, s. 18). Nurettin Durman, “Ev Hali” şiirinde önce mutlu bir aile tablosu çizer ve Allah’a şükreder, ardından Allah’tan bu ferahlığın her iki dünyada da sürdürülmesi için şu şekilde niyazda bulunur: “Çocuklar büyüdü ev genişledi şükür hepimiz/ Birer yeryüzü mukimi birer ahiret yolcusu/ Aydınlik yarınlar için dualarımızı gönderip/ Rabbimizden iyilikler istiyoruz” (Durman, 2019b, s. 62). Ona göre “Muhakkak bir duayla başlamalı sabaha” (Durman, 2018b, s. 57). Şair, “Dua” şiirinde dilinin çözülmesi, nefsinin öldürülmesi ve şeytana uymaması için niyazda bulunur: “Rabbim kalbimi yıka/ güzelleştir beni/ Rabbim dilimi çöz/ konuşur beni (Durman, 2004, s. 32). “Seng-i Musalladan Önce Ah” şiirinde ise ölmeden önce günahlarından arınmak ve bağışlanmak için şu şekilde niyazda bulunur:

Rahmeti sonsuz olan uyandır artık n’olur
Suyunu Dicle’nin bu derin uykulardan
Sengi musalladan önce bir esenlik olarak
Bağışlasan olmaz mı bir güzelce Allahım
Elbet kerimsin elbet bizde kabahat
Aç gözümüzü ne olur kalbimize inşirah
Aklımıza bir yol düşür bir istikamet ver
Şenlensin coşkuyla gönül bahçelerimiz (Durman, 2018a, s. 78).

Sonsuz kudret sahibi olan Allah’ın her şeye gücünün yettiğine inanan Nurettin Durman’a göre inanç sistemi ve dini unsurlar, kişiye ve topluma ferahlık getiren unsurlardır: “coşkulu bir salavat çıkarken arşa doğru/elbette bir

ferahlık yayılacak ortaya” (Durman, 2008, s. 72). Bu bağlamda Şair, duaya yöneldiğinde dinginliğe ulaşır, hem günahlarından arınmak hem de dünya hayatında karşılaştığı çeşitli problemlerden kurtulabilmek için Allah’a niyazda bulunur:

Bağışı sonsuz Allah’ım beni bağışla ne olur
Yakarışım sanadır mihnetim yok kimseye
Bu çöllerin sıcaklığı bu insan yalnızlığı
İyi ki var içimde iyi ki her şeyin karşılığı
İyi ki kalbimden tut ne olur bu gece karanlığı” (Durman, 2017, s. 44).

Nurettin Durman şiirlerinde, karşılaşılan her türlü problem için Allah’a başvurulması gerektiği mesajı verilir. Günahlardan arınma, tövbe etme, ferahlama, huzur ve mutluluğa erişme, ideal yarınlara erişme vb. hususlarda Allah’tan niyazda bulunulur. Böylece hem Allah’ın gücünün ve kudretinin sonsuz olduğuna işaret edilir hem de dua eden kişinin kendisinden yüce olan birine sığınması ve bu yolla ferahlığa erişmesi sağlanır.

5. Dünyanın geçiciliği ve ahiret inancı. İslam inancına göre ölüm bir yok oluş değil, aksine asıl hayatın başlangıcıdır. Bu dünya bir tür misafirhane veya imtihan yeridir. En’am suresi 32. ayette “Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir eğlencedir. Elbette ki ahiret yurdu Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ akıllanmayacak mısınız” (DİB, 2011, s. 143) buyrulur ve dünyanın faniliğine göndermelerde bulunulur. İslam inancının ölümden sonra diriliş akidesine sıkı sıkıya bağlı olan Nurettin Durman, “Dünyayı ve eşyayı kıymetsiz bir meta ve hayatın geçici durakları ve değerleri olarak algılayıp şiirlerinde de yansıtan” (Karaçam, 2012, s. 67) bir şairdir. Örneğin “İnsan ne ki sonunda biraz balçıkla nefes/ Oyalıyor kendini sabah akşam bir heves” (Durman, 2018a, s. 19) mısralarıyla dünyanın bir oyalanma yeri olduğuna işaret eder. “Biliyorum sonunda gelecek saat/ Biliyorum kopacak ipi dünyanın” (Durman, 2019b, s. 29) mısralarıyla bu dünyanın sonlu bir varlık olduğunu vurgular. Ona göre asıl yurt ahirettir: “Ölüm terk-i diyar ölüm öz yurduna varış” (Durman, 2018a, s. 96). Bu manada ölüm bir yok oluş değil, yeni bir başlangıçtır: “Ölüm ki ilk adımdır sonsuz akıbetin” (Durman, 2018b, s. 23). Durman’a göre bütün insanlar “Birer yeryüzü mukimi birer ahiret yolcusu” (Durman, 2019b, s. 62) konumundadır. Herkes, yapıp ettiklerinin hesabını öteki âlemde verecektir. Bu bağlamda “Cenk Kalesi” şiirinde bu dünyada yapılan haksızlıkların hesabının sorulacağına işaret edilir: “Sanılır ki her şey kalacak burada/ Kalmaz hiçbir hesap ruzi mahşerde” (Durman, 2017, s. 32). Şair, “Bir Ölümlü Olarak” şiirinde haksızlıklara uğrayan halkına seslenir ve “Bir ölümlü olarak diyorum ki sevgili halkım/ Kimsenin hakkı kimsede

kalmayacak sonunda” (Durman, 2017, s. 67) mısralarıyla onları teselli eder. “Ekselanslarına Uzun Ömürler Diliyorum” şiirinde ise sömürgeci güçleri hedef alır, onları ölümlerle ve ölümden sonra hesap vermekle tehdit eder:

Wallahi öleceğiz ekselans
Öldükten sonra dirileceğiz ekselans
Size uzun ömürler diliyorum
Ellerinizi kurusun diyorum (Durman, 2011, s. 22).

Şair, ahiret ve kıyameti sadece bir tür hesap verme makamı olarak değerlendirmez. Tasavvuftaki vuslat ve sevgiliye ulaşma kavramlarıyla da açıklar. Bu bağlamda “Gidelim mi benim canım/ Gidelim mi terk edip günahlarımızı” (Durman, 2019b, s. 121) mısralarıyla ahirete geçmek, günahlarından arınmak ve Allah’a kavuşmak için acele eder. Çünkü ona göre bu dünya geçici bir mekândır, bir tür misafirhanedir. Bu manada yaşam, insan için bir tür imtihan olma yeridir: “Hayat külli bir imtihandan ibaretmiş meğer” (Durman, 2019b, s. 32). Nurettin Durman, şiirlerinde hem inancının bir gereği hem de insani duyarlılığı güçlü bir şair olarak okurlarını uyarır; bu dünyanın geçici olduğunu, yapılan her eylemin hesabının sorulacağını vurgular. Böylece insanları/okurları iyiliğe, doğruluğa, sorumlu davranmaya sevk etmeye çalışır.

2. Şair/Aydın Sorumluluğu

Sanatın ne olduğu, kendisine mi yoksa topluma mı hizmet etmesi gerektiği, sanatın üst bir dil mi yoksa günlük konuşma dilini mi kullanması gerektiği vb. tartışmalar tarih boyunca yapılmış ve bu tür tartışmalar günümüzde de sürdürülmektedir. Bu bağlamda sanatçıyı toplumun üstünde bir yerde konumlandıranlar olduğu gibi sıradanlaştıranlar da görülmektedir. Nurettin Durman’a göre sanat ne toplum için ne de sanat içindir. “Sanat sanat içindir anlayışını kabul etmiyorum ben. Sanat insan içindir” (Karakoç, 1994, s. 33). “Yazdığı şiirlere dönüp tapan bir şiirtapar değildir o. Aslolanın hayat olduğunu çok iyi bilir. Şiiri önemser elbette ama şiiri önemsemekle benini ilahlaştırmak arasındaki farkı çok iyi bilir” (Ertaş, 2012, s. 162). Bu bağlamda o, sanatı Hak’tan ve halktan ayrı bir olgu olarak düşünmez, sanatın belli kitlelere hitap eden bir ayrıcalık olduğu söylemini reddeder, bu türden şiirlerin okurlara ulaşamayacağını ifade eder:

Bir de şiirin entelektüel bir ayrıcalık olarak benimseniyor olması gerçeği var. Bu da halk katında, halktan ayrı olmak, halkın ilerisinde olma düşüncesini doğuruyor. Aslında bu şiir bu halka bir şey vermiyor. Şiir kendini başka görüyor halk kendini başka görüyor, ikisi arasında korkunç bir uçurum var. Dilleri benzeşmeyen iki kavim gibi (Durman, 1998b, s. 17).

Görüldüğü gibi Durman, şiir ile okur/halk arasındaki bağlantının kuvvetli olması gerektiğini düşünmekte ve bunu zaruri olarak görmektedir. Bu noktada ona göre aydın/sanatçı, halktan kopuk olamaz, halktan ayrışamaz. Çünkü o, halkın önündedir, sorumluluk sahibi olmalı ve halkı aydınlatmalıdır. Şair, “Orada Aydın Var mı?” başlıklı yazısında aydın sorumluluğunun bu yönlerine işaret eder, aydınların/sanatçıların korkusuzca düşüncelerini ifade etmeleri ve topluma öncülük etmeleri gerektiğini belirtir:

Zihni faaliyetleri çekinmeden, korkuya kapılmadan gün yüzüne çıkarmaları, düşüncelerini açıkça ifade etmeleri de aydın olma sorumluluğundandır. Aydındır o. Düşünür, yazar, konuşur. Kalabalıkların yani halkın önündedir. Yapıp ettikleriyle, ortaya koyduklarıyla, eserleriyle toplumun aydınlanmasında önemli roller üstlenir (Durman, 1998b, s. 113).

Nurettin Durman, aydın sorumluluğunu sadece halkı eğitmek, halkın duygularına tercüman olmak veya topluma fayda sağlamak olarak değerlendirmez. Ona göre aydın, haksızlıklar karşısında susmayan, mazlumların sesi olan, taraf olan ve tarafını belirgin kılmaktan korkmayan kişidir. Çünkü Durman’a göre “Şair çağının tanığıdır. Eğer şair çağının tanığı olamıyorsa şiire ihanet ediyordur” (Türk, 2013, s. 77). Bu bağlamda Nurettin Durman, “karanlığın, nifakın, zulmün karşısında onurlu bir tavırla sesini” (Koca, 2014, s. 37) yükseltmeye çalışan bir şair olarak değerlendirilebilir.

Şairin içinde yaşadığı topluma karşı sorumlu olduğunu düşünen Nurettin Durman; yaşadığı toplumun siyasi, sosyal gelişmelerini şiirine taşımaktan geri durmaz. Şiirlerini, metafizik devinimlerden beslenen sözcükler yerine toplumsal yankıların bıraktığı harflerle kurar. Ezanın Türkçe okunmasından başörtüsü meselesine, darbelerden Ayasofya’ya kadar birçok meseleyi şiirlerinde işler (Serter, 2014, s. 31). Mustafa Uçurum, Nurettin Durman’ın zulme karşı sessiz durmayışını gür seslilik olarak değerlendirir ve şu sözlerle tasvir eder:

Dünyanın hangi köşesinde olursa olsun bir mazlum varsa ona ağıt yakmak, dualar göndermek, bir direnişi bilemek onun görevidir. Çünkü onun kalbi ümmet için ve insanlık için atmaktadır. Toplum şairlerden en çok da zor zamanlarda konuşmalarını ister. Nurettin Durman, zulme karşı ağır dizeler göndererek safını netleştiren şairlerdendir. Nurettin Durman şiirleriyle zalimin karşısında olduğunu tüm dünya insanlarına haykırmaktadır. Zulüm payidar olmasın diye, zalimin yaptığına herkes şahit olsun diye sesini yükseltmektedir şair (Uçurum, 2014, s. 39).

Şair, kendisiyle yapılan bir mülakatta mazlumun yanında yer almayı, çağın meselelerine karşı kayıtsız kalmamayı, zulme rıza göstermemeyi onur ve

izzet sahibi olmanın doğal bir gereği olarak değerlendirir; bunun karşıtı bir uygulamayı ise onursuzluk addeder:

Aklınız orada, kulağınız duyuyor, gözünüz görüyor ve haliyle küçülen bu kocaman dünyada işlenen zalimliklere razı olamıyorsunuz. Bu duruma bir cevabınız olmalı. Olaylara duyarsız kalamıyorum. Birike birike kendilerini duyurmak, muhatabına bir ihtar olmak, bir karşılık vermek, mazlumun yanında yer almak için, mazlumun görünür bir âlemde bir yerde sesi olmak için, sesini duyurmak istiyor ve haliyle beni rahat bırakmıyor, kendine çekiyor bu insanlık meseleleri. Sahici sorumluluk bilinci izzetli bir duyarlılığı da beraberinde taşıyor zaten. Çağın meselelerini görmezden gelmek bize yakışmıyor... Bunları görmek, orada, o anda, o olayın içinde olmasak bile bizi rahatsız ediyor. Bir şekilde müdahil olmak gerekiyor. Başka bir çaresi yoksa, başka bir yolu yoksa şiirle bir karşılık vermek, duyurmak, kınamak, en hafifinden buğz etmek. Yoksa içimin acıları rahat bırakmıyor beni (Özger, 2014, s. 42).

Ona göre, “insan insanlığını bildiğinde kan gövdeyi götürmez. Atomlar atılmaz Hiroşimalara. Masum çocuklar oyuncak bombalarla parçalanmaz Kandahar’da. Filistin’de sapana sarılmaz çocuklar zalim büyüklere karşı” (Durman, 1998b, s. 35). Bu bağlamda o, sorumlu bir şair olarak okurlarına insanlığı hatırlatmakta ve tüm dünyayı insanlığın gereklerini yerine getirmeye davet etmektedir.

Yaşadığı toplumun sorunlarına karşı duyarsız kalmayan Nurettin Durman, Türkiye’deki ırkçılık sorununu da işlemeyi kendisi için bir tür sorumluluk olarak görür; bu tür sorunlara karşı bigâne kalan aydınları “fildişi kulede” oturmakla itham eder. Şair, “Nasılsınız” adlı denemesinde bu konuya eğilir ve Türk-Kürt ayrımcılığını savunan veya bu soruna karşı lakayt kalan aydınları ironik bir dille eleştirir:

Ha berfin, ha kardelen, ne fark eder ikisi de bir... Peki bu akan kanı nasıl durduracağız? Bu zoraki göçü, bu yoksulluğu, bu gözyaşlarını nasıl durduracağız? Neden iki çift laf etmiyoruz. Allah aşkına neden? Bu duyarsızlık, bu ilgisizlik ne kazandıracak bize? Düşünelim diyorum. Doğuda neler oluyor? Yarın oradaki kardeşlerimizin yüzüne nasıl bakacağız? Aynı safta namaz kılacağız. Vel Asr suresini okuyacağız. Peki nasılsınız aydın sorumluluğu taşıyan muhteremler. Gülşeninizde vaziyetler çavayı? (Durman, 1998b, s. 108-109).

Nurettin Durman, şiirlerinde poetikası doğrultusunda sorumlu bir aydın profili çizmeye çalışır; toplumda karşılaştığı problemleri cesur bir dille şiirlerine taşır; bunu hem insani bir vazife hem de sanatçı sorumluluğu olarak görür. Durman şiirindeki aydın sorumluluğunun yansımaları şu şekilde maddeler halinde somutlaştırılabilir:

1. Zulüm karşısında sessiz kalmayıp, mazlumun yanında olma, zalimin karşısında durma. Nurettin Durman, zulüm kimden gelirse gelsin bunun karşısında duran ve mazluma destek olmayı kendisi için görev sayan şairlerdendir. Şiirlerinde nesebine, dinine, kimliğine, makamına bakmaksızın zulme uğrayan herkesin yanında durur ve bu zulmü diliyle engellemeye çalışır; ölümlerin ve zulümlerin olmadığı barış dolu bir yaşam düşler: “Bu kıyımlar ölümler olmasa dünyada / İnsan insana kıymasa değil mi gülüm” (Durman, 2019b, s. 113). Şair, benzer düşünceleri “Ne Çok Ölüyor Dünya Şiirinde” de işler, şiirde savaşın/kavganın olumsuzluklarına değinir ve sorumlu bir şair olarak insanlığı barışa ve kardeşliğe davet eder: “Kardeşler kardeş olun yoktur başka çaresi / Yoksa helak olmak var dünya çünkü fani çünkü budur kalacak” (Durman, 2019b, s. 53).

Nurettin Durman, şiirlerinde çocuk ölümlerine ve savaşların/zulümlerin çocuklar üzerindeki tesirlerine de dikkat çeker. Örneğin “Kalbinize Bir Kuş Konsa” şiirinde çocuk ölümlerini konu edinir. Şiirde çocukları vahşetin ortasında kalmış aciz varlıklar olarak gören Durman, çocukları özgürlüğün, temizliğin ve cennetin sembolü olan kuşlara benzetir ve onların kanlarını yüceltir: “Canı küçük bir kuş olup/ Dağıldı şehrin varoşunda/ Çocukların kalbine konu/ Kanları mübarek oldu” (Durman, 2019b, s. 108). Durman, “Katil” şiirinde çocukların öldürülmesini ironik bir dille işler ve katillere şu suali sorar: “Söyle bana katil/ Küçük çocukları/ Küçük kurşunla mı/ Öldürüyorsunuz?” (Durman, 2017, s. 49). “Beğen Beğen Al” şiirinde ise Batı dünyasının Ortadoğu coğrafyası üzerindeki zulmünü eleştirir, son teknolojik ve kimyasal silahların Halepçe’de küçük çocuklar üzerinde denendiğinden bahseder ve ironik bir dille bu tür silahları yüceltir:

Bu teknoloji harika. Tahribatı mükemmel
Telefatı müthiş. Ölüm oranı yüksek
İsabeti tam. Üstelik sudan ucuz (Durman, 1993, s. 56).

Şair, toplumsal yaşamda karşılaştığı güncel problemleri de şiirlerine taşır. Örneğin 2014 yılında Manisa’nın Soma ilçesinde yaşanan bir maden faciasında 301 işçi zehirlenerek ölür. Şair, ekmek parası için yerin metrelerce altında çalışmak zorunda kalan bu kişilerin ölümünden büyük bir acı duyar ve hüznünü “Soma’da Ölüm Kuyusu” şiirinde şu mısralarla dile getirir: “Havada Karbon monoksit/Havada ölüm kokusu var/Vay benim memleketim/Acı üstüne acı/Siyaset sermaye sendika/Nerede bunun ilacı” (Durman, 2017, s. 72). Şair, şahitlik ettiği kritik siyasi olayları da şiirine taşır. Örneğin 2016 yılında “15 Temmuz Darbe Girişimi” adıyla simgeleşen bir darbe giri-

şimi gerçekleştirilir ve vatan savunması yolunda 251 şehit verilir. Toplumsal duyarlılık sahibi olan şair, bu konuya bigane kalmaz ve darbeye karşı direnen halk ve askerleri yüceltir. “Aylardan Temmuz”, “15 Temmuz”, “15 Temmuz Gecesinde” şiirlerinde darbe girişimine karşı direniş gösteren halkı kutsar. “O Bir Gecenin Şahidi Olarak” şiirinde ise 15 Temmuz şehitlerinden Ömer Halis Demir’in kahramanlığını anlatır ve otuz kurşunla şehadete erişini tasvir eder: “Bu senin Halis ödülün oluyor/ Ömer oluşun vuruluşun/ Yolun yordamın hayatın/otuz kurşun otuz kuşun kanadında/ Öylesine hafif öylesine güzel/ Öylesine cennete bir yol” (Durman, 2017, s. 90).

Şair, dünyadaki tüm zulüm ve haksızlıklara karşın yine de ümitsiz değildir, şiirlerinde umudu ve direnişi canlı tutmaya kararlıdır. Çünkü onun “şiirinde zemine yayılmış bir hüznün olmakla birlikte hep bir umut vardır. Hayattan, trajik olandan kaynaklanan hüznün, inançtan kaynaklanan bir umutla dengelenmiştir” (Karaca, 2012, s. 93). Örneğin şair, “Kopar Zincirlerini” şiirinde sömürülen Afrikalı bir çocuğa seslenir, ona olan güvenini ortaya koyar ve ondan büyüüp özgürlüğünü elde etmesini ister (Durman, 2017, s. 45). “Özgürlük-Ey Özgürlük” şiirinde ise zulümlerin biteceğine dair umudunu ortaya koyar ve okurlarını umuda/direnişe sevk eder:

Ümitsizlik yok güzelim ümitsizlik yok
Aşk düşünce gönlüne insanın
Ümitsizlik yok
Mekke’ye Medine’ye
Asya’ya Afrika’ya selam olsun (Durman, 2017, s. 94).

Nurettin Durman, şiirlerinde zulüm gören herkesin sesi olmaya çalışır. Onların problemlerini gür bir sesle dile getirir ve okurları üzerinde farkındalık oluşturmaya çalışır. Bununla birlikte o tamamen karamsar ve kötümser bir karakter değildir. Toplumsal duyarlılık oluştuğunda ve zulme karşı direnç gösterildiğinde başarının ortaya çıkacağından âdeta emindir. Bu bağlamda Nurettin Durman, toplumda gördüğü haksızlıkları ve sorunları dile getirerek toplumsal farkındalık oluşturmaya amaçlayan bir şair olarak değerlendirilebilir.

2. Zulüm altındaki İslam coğrafyalarına özel ilgi gösterme. Nurettin Durman, muhafazakâr bir şairdir ve şiirlerini “dava şuuruyla” kaleme alır. Bu bağlamda İslam dünyası üzerindeki zulümleri ve baskıları işlemeyi kendisi için sorumluluk olarak görür; Mescid-i Aksa, Kudüs, Filistin, Bağdat, Bosna Hersek, Afganistan, Libya gibi Müslüman coğrafyaları çok yoğun bir şekilde işleyerek insanlığın dikkatini buralarda yapılan zulümlere çekmeye çalışır. Örneğin “Yol Ağzı” şiirinde sömürgeci zihniyetleri şu mısralarla eleştirir:

Bingazide ne var bayım aldınız mı alacağınızı acilen?
Kabilde kim oturuyor kim bakıyor dağlara korkuyla?
Bağdatı talan ettiniz işiniz bitti mi orada kültür filan?
Deir Yasin Katliamı³ silinmiyor hafızalardan iyi mi? (Durman, 2019b, s. 20).

Nurettin Durman, Batı toplumunun Müslüman toplumlar üzerinde baskı kurduğu ve zulüm uyguladığı kanaatindedir. Ona göre Batı toplumu ikiyüzlüdür, demokrasi getirme vaadiyle girdiği İslam topraklarını sömürdüktan sonra geride bir enkaz bırakmaktadır. Örneğin Avrupa Birliği üyesi olan Sırbistan, 1992-1995 yılları arasında Bosna Hersekli Müslümanlara büyük bir soykırım uygulamıştır. Bu zulme dikkat çekmek isteyen şair, “Bosna’nın ve Sarışın Boşnak Kızının Acıklı Hikâyesi” şiirinde babası öldürülmüş, annesi ise tecavüze uğramış bir Boşnak kız çocuğunun dramını işleyerek Batı toplumunun duyarsızlığına dikkat çeker. “Çeçenistan” şiirinde ise Rusya’ya karşı direniş gösteren Çeçenleri yücelterek okur kitlesini güdüler (Durman, 2017, s. 17,18). “Cinayetler Konvoyu” şiirinde Müslüman coğrafyalarda işlenen katliamları/zulümleri konu edinen şair, şiirin sonunda İslam dünyasının hassas bölgelerinden biri olan Arakan’ın kurtuluş müjdesi için şu şekilde dua eder: “Arakan’a; Arakana bir kurtuluş müjdesi Arakana” (Durman, 2017, s. 62). “Sirenler” şiirinde Ortadoğu ve Afrika’daki sömürge/zulüm karşıtı direnişi yüceltir: “Onun için direniyor Magripli çocuklar/ Onun için ayaklanıyor halk/ Onun için Cezayir, Tanca, Tunus/ Onun için Afrika uyanıyor bak/ Onun için acıları dindiren/ Siren şarkılarını dinliyorlar” (Durman, 2017, s. 82). “İşgalci Dünyayı Rahat Bırak” şiirinde İslam dünyasını sömüren devletler eleştirilir ve Müslümanlar üzerinde soykırım yapıldığı dile getirilir. Şiirin sonunda ise bu vahşetlerin hiçbir zaman unutulmayacağı ve tarihe geçeceği belirtilir:

İşgal hiçbir yurtseverin sevmediği bir şeydir
Kudüstür, Bağdattır, Kâbildir, Beyruttur sevdiği
İşgalci bir gün gider ardına bakmadan elbet
Vahşeti kalır ortada tarih hiç unutmaz ama
Unutmaz cehennemim cehennem olduğunu (Durman, 2007, s. 81).

İslam dünyası için Filistin ve Filistin’in başkenti Kudüs, oldukça kıymetli yerlerdir. Bu bölgede Birinci Dünya Savaşı öncesinden itibaren büyük zulümler ve soykırımlar uygulanmış, 1948 yılında İsrail’in kurulmasıyla birlikte bu baskı daha da yoğunlaşmıştır. Öyle ki işgalci konumundaki İsrail, zamanla

3 Deir Yasin Katliamı, 1948 Arap-İsrail Savaşı sırasında 9 Nisan 1948 tarihinde Revizyonist-Siyonist Irgun örgütüne bağlı militanlar tarafından Filistin’in Deir Yasin Köyü’nde gerçekleştirildi. Bu saldırıda 107 Filistinli sivil öldü (https://tr.wikipedia.org/wiki/Deir_Yasin_Katliam%C4%B1).

Filistinlilerin yaşamlarını sürdürmelerini bile engeller hale gelmiş, Gazze'yi dünyanın en büyük açık cezaevi konumuna çevirmiştir. Bu bağlamda Filistin, İslam dünyasının öncelikli alanlarından biridir. Nurettin Durman şiirlerinde İslam coğrafyasında işlenen zulümleri işlerken Filistin'e özel bir ihtimam gösterir ve birçok şiirinde İsrail zulmünü eleştirir. Örneğin "Kılıçlar Zehirliydi" şiirinde İsrail'in Gazze'ye yaptığı bombardımanı ve uyguladığı orantısız gücü şu mısralarla resmeder:

Geceydi İsrail Gazzeye kaç yüz bomba atmış
Uçaklar kaç yüz sorti yapmıştı gündüz vakti
Ölümleri cinayetleri yakıp yıkmayı seviyormuş
Gazzenin roketleri şöyle böyle birkaç çentik
Birkaç ölü İsraili kızılca kıyamet bir bahane
Gazzenin ölü çocukları Gazzenin çarşı pazarı
Yani şartlar eşit olsa anlaşılabilir şartlar her neyse
Kendinden başkasına tuhaf bakıyor insan (Durman, 2019b, s. 65).

Durman, "Yarama Tuz Basacağım" şiirinde İsrail'in Sabra ve Şatilla'da⁴ uyguladığı katliamlardan duyduğu hüznü anlatır ve ardından "Hükümün hükümdarı" ünlemesiyle Allah'tan yardım diler: "Yorgunum hükümün hükümdarını çağırıyorum" (Durman, 1993, s. 49). "Bağdat" şiirinde Kerbela, Kudüs ve Mescid-i Aksa'daki katliamlara değindikten sonra zulümlerin bitmesi karşılığında kendi canını feda etmeyi diler "Ben ölsem, ben ölsem; dünya kurtulsa" (Durman, 2017, s. 36). "Şeyh Ahmet Yasin'i Vurdular" şiirinde ise tekerlekli sandalyeye mahkûm olan ve ömrünü felçli bir şekilde geçirmek zorunda kalan Filistin liderlerinden Şeyh Ahmet Yasin'i konu edinir, onun bir sabah namazından sonra füzeyle şehit edilmesine dikkat çeker:

Şeyh Yasin'i vurdular bir sabah namazında
Serinliğin altında, sabahın tadında; beş kırkta
Füze ile vurdular caminin önü tam bir destan
Şeyhin gözleri cenneti gördüğü an (Durman, 2017, s. 38).

Nurettin Durman şiirlerinde zulme karşı sessiz kalmaz ve özellikle Batı toplumunun İslam coğrafyası üzerindeki sömürgelerini, zulümlerini, soykırımlarını işler. Bu tür şiirleriyle hem muhafazakâr camianın temsilciliğine soyunur ve onların duygularını dile getirir hem de Müslümanlar üzerinde uygulanan zulümlere dikkat çekerek toplumsal bilinç oluşturmaya hedefler.

4 Sabra ve Şatilla katliamı, 16 Eylül 1982 tarihinde İsrail yanlısı aşırı sağcı Hristiyan Falanjist milislerin Batı Beyrut'ta Sabra ve Şatilla adındaki Filistin mülteci kamplarını basarak çocuklar dahil yüzlerce (750 ile 3500) Müslüman'ı katletmesi olayıdır (https://tr.wikipedia.org/wiki/Sabra_ve_%C5%9Eatilla_Katliam%C4%B1).

3. İslam dünyasının duyarsızlığına eleştiri. Nurettin Durman, şiirlerinde İslam dünyası üzerindeki zulüm ve baskıları işlerken özeleştiri yapmaktan geri durmaz, Müslümanların duyarsızlığını ve menfaatperestliğini de vurgular. Çünkü ona göre İslam dünyası, tepki vermekten çekinir olmuştur. Müslümanlar kendi makam ve menfaatinin peşine düşmüş ve İslam dünyasının problemlerini görmezlikten gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda şair, kendisini bir tür “uyarıcı” olarak görür ve İslam dünyasını uyandırdığı uykudan uyandırmaya çalışır. Örneğin “Ömrüm Ömrüm” şiirinde kendisini ideolojik olarak sorgular, bu dünyadaki varlık sebebinin ne olduğunu “Ben işe yaramaz bir tüketici miyim yalnızca” (Durman, 1993, s. 55) mısrasıyla dile getirir ve Müslümanların İslam dünyasına uygulanan zulümler karşısındaki sessizliğini “Neden susuyoruz kardeşlerim/ neden konuşmuyoruz” (Durman, 1993, s. 54) mısralarıyla eleştirir. Şair, “Allah’a Sözü Var Bu Çocukların” şiirinde İslam dünyasının sadece kişisel menfaatlerinin peşinden koştuğunu dile getirir ve duyarsız Müslümanları şu şekilde eleştirir: “Bu dünya böylesi sağır ve dilsiz/ Şeytan girmiş meğer bacadan açık/ Bizim kardeşlerden hiç yok bir haber/ Finansı, cirosu, kat kat arttıkça/ Kendine Müslüman oluyor hacı” (Durman, 2017, s. 73). Nurettin Durman, “Ses” şiirinde ise ölümler ve zulümler karşısında sessiz kalan ve haz odaklı yaşamını sürdürmeye devam eden sosyetik kesimi eleştirir: “Ah şekerim çay içiyoruz/ Beylerbeyinde/ Ha, evet, deniz kenarında../ Hava çok güzel../ Arkadaşlar da var./ Evet, evet/ Beylerbeyi çok güzel/ Güzel, Râna, Âlâ./ Harikulade. Enfes./ Kudüs, Ramallah, Cenin!/ Ses.. Ses.. Ses.. (Durman, 2018b, s. 34). “Ne Çok Ölüyor Dünya” şiirinde ise duyarlı bir şair olarak toplumu barışa davet ettikten sonra dünyadaki ölümler/zulümler karşısında sessiz kalan kitleleri hedef alır ve şu mısralarla eleştirir:

Bin yaşayın orada aklınızda bin şeytan aklınızda bin fesat
Bin kere arya, bin kere opera bağıra bağıra korku salan bir hava
Zalimane vuruşlarla ölüyor nasıl olsa sizin değil cesetler
Keyif edin böylece kendinize bakarak esfeli safiline hurra
Beyinsizler yüzünden ne çok ölüyor dünya (Durman, 2019b, s. 53).

Nurettin Durman, şiirlerinde sadece İslam dünyasını ve insanlığı duyarsızlıkla suçlamaz, aynı zamanda onları harekete geçirmeyi de hedefler. Örneğin “Kaz Kafalı Abim Benim” şiirinde “Bu vahşeti kim durduracak peki/ Ben sessiz kalırsam sen sessiz kalırsan eğer” (Durman, 2007, s. 72) mısralarıyla toplumu tepki vermeye davet eder. Ona göre tepkiyi/direnişi başkalarından beklememeli ve herkes kendi üzerine düşeni yapmalıdır. Bu bağlamda o, Necip Fazıl Kısakürek’in Gençliğe Hitabe’sinde ifade ettiği “‘Kim var!’ diye seslenilince, sağına ve soluna bakınmadan, fert fert ‘Ben varım!’ cevabını verici,

her ferdi ‘Benim olmadığım yerde kimse yoktur!’ duygusuna sahip” (Kısakürek, 1999, s. 47) bir gençliğin peşindedir. Bu düşünceden hareketle “Eyvah ben ne yaptım, bir taş atsaydım bari”, “Karşı durmayı bileydim olur muydu hiç zulüm” (Durman, 2008, s. 58; Durman, 2017, s. 7) mısralarıyla safını belirlemenin ve kendi çapında da olsa direniş göstermenin önemine dikkat çeker. Benzer duyguları işleyen “Dağın Destanı” şiiri, direnişin ve başkaldırının sembolü olan dağlara selam gönderilerek⁵ başlar, ardından putları baltayla kıran Hz. İbrahim’e göndermelerde bulunarak ve çağın İbrahimlerini bekleyen bir söylemle devam eder:

İbrahim İbrahim İbrahim ya
Baltanı aramaktayım
Kahrımdan ve acizliğimden
Ağlamaktayım
Susmaktayım çoğaldıkça putlar
Ne kadar da putlar
Şehla bakışlı çarşılar pazarlar
İbrahim ya
Cesaretini beklemekteyim (Durman, 1993, s. 52).

Nurettin Durman, şiirlerinde hem İslam coğrafyası üzerinde oynanan oyunlara ve uygulanan zulümlere dikkat çeker hem de “bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın” zihniyetiyle çevrelere karşı duyarsız kalan Müslümanları eleştirir. Bu söylemle okurları üzerinde bir uyanışa/bilinçlenmeye vesile olma ve okurlarını harekete geçirmeye çalışır.

4. İrkçilik karşıtlığı. İrkçilik hem İslam dininin hem de insan haklarının kabul etmediği bir olgudur. İslam dini siyahla beyaz arasında fark görmez, üstünlüğü takva esasına bağlar. İslam Peygamberi Hz. Muhammet (sav), Veda hutbesinde, “Ey insanlar! Biliniz ki rabbiniz birdir, atanız da birdir. Bütün insanlar Âdem’den gelmiş, Âdem de topraktan yaratılmıştır. Arap’ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap’a, beyazın siyaha, siyahın da beyaza hiçbir üstünlüğü yoktur. Allah katında üstünlük ancak takvâ ileidir” (Erul, 2012, s. 592) buyurmuştur. Nurettin Durman, muhafazakâr kimliğinden gelen bir hassasiyetle şiirlerinde ırkçılık karşıtı bir tutum takınır ve bu düşüncesini okurlarına da aşılamaı hedefler. Örneğin “Kendine Bak” şiirinde Türkçe ve Kürtçe sözcükleri birlikte kullanır, Kürt sanatçı Şivan Perver ile Fuzuli’yi yan yana getirir. Sonrasında ise şu mısralarla kardeşçe yaşamının önemine değinir: “Söylerim ben de elbet muteber olsun sözüm/ Yetmiş iki millet yaşasın

5 “Dağa selam olsun
Gözleri kalmasın yolda” (Durman, 1993, s. 50).

bir arada” (Durman, 2018a, s. 89). İnsanlar arasında ırk, renk, din, dil ayrımı gözetilmemesi gerektiğini düşünen Durman, “Ne Çok Gördüm Ben Seni” şiirinde ırkçılık veya eşitsizliğe dönük toplumsal eleştirilerde bulunur.

Sana caizdir sevmek bana haram mı dersin

Kardeş kardeş yaşamak ne çok gördüm ben seni (Durman, 2019b, s. 105).

Görüldüğü gibi şiirde kardeşçe yaşamının güzelliğini vurgulayan şair, insanlığın bir gereği olan kardeşliğin/barışın bile modern toplumlarda çok görüldüğüne dikkat çeker. Çünkü ona göre yeni dünya düzeninde insanların birbirlerine karşı saygısı ve tahammülü kalmamıştır. Şair, “Berkime-Lori” şiirinde de benzer düşünceleri işler, ülkede Kürtçenin dışlanmasına karşı sessiz kalanları “Mezopotamyanın ölüleri” şeklinde tarif eder ve bir çeşit tepkiyle Türkçe-Kürtçe karışık mısralar oluşturur:

oy oy berkime lori

dili şeyda olmuşlar

bir Hasankeyf sabahında

belaya dalıp kan akıtmışlar

kara yazılar yazmışlar

oy oy berkime lori (Durman, 2007, s. 11).

Görüldüğü gibi şiirde Kürtçenin yok oluşuna yönelik bir eleştiride bulunmuş ve bir tür refleksiyle Kürtçe ninni söylenmiştir. Nurettin Durman, hem İslamiyet’in bir emri olması hasebiyle hem de hümanist yaklaşımından ötürü ırkçılığı reddeder ve sorumluluk sahibi bir aydın olarak şiirlerinde ırkçılık karşıtı bir tutum benimser. Herkesin kardeşçe yaşadığı, kimsenin kimseye üstünlük taslamadığı barış ve kardeşliğe dayalı bir dünyayı idealize eder.

3. Biçim-İçerik Sorunu

Nurettin Durman, şiiri salt bir biçim veya içerik olarak değerlendiren, iki- si arasında taraf tutan bir şair değildir. Estetik kaygısı taşır; fakat bununla birlikte şiirin bir içeriğinin, şairin de bir duruşunun olması gerektiğini düşünür. Anlamsız şiiri benimsemez; fakat şiiri bir tür nasihatname kitabı ve “kaba bir didaktizm” (Durman, 2018c, s. 38) örneği olarak da değerlendirmez. Sanatçıyı/şairi toplumun üstünde bir yerde konumlandırmaz. Ona göre iyi bir sanatçı “fildişi kulede oturmaz ve şiirlerini orda yazmaz” (Ünlü, 2014, s. 32). Çünkü “şiir bir başına fildişi kulesinde yalnızlığın saltanatını sürece kadar aşağılanacak bir düşünüş eylemi değildir” (Durman, 1998b, s. 16). Ona göre şair, estetiği de gözetmek suretiyle içinden geldiği gibi yazmalı, kendini rahat bırakmalı, doğal bir şekilde yazmaya çalışmalı ve böylece iç dünyasını şiirine yansıtmalıdır. Çünkü şiir, ancak bu suretle özgür ve özgün olabilir:

İşi zordur şairin. Sadece estetik kaygı değildir meselesi. Doğrudur. Bir tek estetik değildir elbet şiiri şiir yapan unsur. Yani sadece estetik muhayyile şiiri şiir yapmaz. Peki ya nedir diğer unsurlar ve ne olacak bundan sonrası? Burada beklenen şey diğer bütün unsurlarıyla birlikte şiirin şiir olarak ortaya çıkması. Bunu da bir bütünlük içinde açığa vurmaktır işin aslı... Yani şair kendini rahat bırakmalı şiire yoğunlaşırken. Kelimelerini özgür bırakmalı. Bırakacak ki ne varsa çıksın ortaya. Sonrasında; muhayyilenin ortaya çıkmasından sonra bir düzenlemeye, o da gerekli ise gidilmeli ancak. Bir aykırılık durumu, bir kan uyuşmazlığı varsa dikkatli bir müdahil olarak müdahale edilir, şiirde uyuşmaz bir aykırılık varsa giderilmiş olur. Böylece bağlaşıklık sağlanmış olur (Durman, 2018c, s. 38).

Görüldüğü gibi şair, estetik kaygı gözetilirken doğallığın bozulmamasını temel şart olarak görür. Şiirin başlangıçta ilham yoluyla veya içten geldiği şekilde yazılması; daha sonra şiirde dilsel, biçimsel, anlamsal yönden kusurlar/aykırılıklar varsa küçük dokunuşlarla bunların düzeltilmesi gerektiğini ifade eder. Bu bağlamda şair, şiirde estetiği veya biçimsel güzelliği temel unsur olarak görmez ve ikinci planda tutar. Bununla birlikte şiirlerini yazarken kelime seçiminde büyük titizlik gösterir ve bir nevi sehl-i mümteniye ulaşmaya çalışır. Edebî terim olarak sehl-i mümteni, “kolayca söylenmiş gibi görünen, ancak benzerinin söylenmesi çok güç olan özlü söz ve ifadeyi belirtir... Kısa, sade, tabii bir ifadeyle yoğun ve özlü anlatım” (Mengi, 2009, s. 320) şeklinde tanımlanabilir. Nurettin Durman, şiirlerinde bu kaygıyla hareket eder, şiirini rahatsız edici ve okumayı zorlaştıran kelimelerden kurtarmayı amaçlar (Durman, 2018c, s. 38). “İddiasını gizleyen yalın bir söyleyişe” (Akbaş, 2012, s. 19) sahiptir; “imge sarhoşluğuna kapılmadan” (Karaca, 2012, s. 94) sade, yalın, anlaşılır bir dil kullanır. Böylece muhatap olduğu kitleyi söz, ahenk, anlam, çağrışım, estetik vb. açılardan doyurmaya çalışır. Bu bağlamda şair, mısra güzelliğine ve bütünlüğüne özel bir önem gösterir, mısrayı şiirin can damarı olarak görür:

Canın nasıl ki damarları var, şiire de damar gerekir. Damarı olsun ki kanın dolaşımı sağlanmış olsun. Can nasıl ki hayatiyetini kanıyla bir tutuyorsa, şiirin de şiir olmasına gereksinim duyulan sözcüklerin rahatça sokulabileceği bir alan bir bünye olmalıdır. Bu mısradır. Bu mısra olmalıdır. Sözcüklerin birbirine kavuşma noktasıdır mısra. Mısra şiirin haysiyetidir... En başta şiirin dizeye gereksinimi vardır. Bizatihi şiir dizelerden meydana gelir. Dizesi kuvvetli şiirler kalıcı şiirlerdir (Durman, 2018c, s. 39).

İyi ve kalıcı şiirin rahatça bir araya gelmiş sözcüklerin oluşturduğu mısralarla ortaya çıkacağını ifade eden Durman; bu noktada imge, simge, metafor gibi unsurların da önemli olduğunu düşünür. Çünkü şiir, nesir veya gazete

yazısı değildir. Şiirde duygu ve düşünceler, günlük konuşma dilinden ayrı bir dil yoluyla somutlaşır. Bu bağlamda iyi şair, kalıcı şiir oluşturmak istiyorsa şiirini imge ve imaj gibi unsurlarla desteklemelidir. Kaynaklar, imgenin işlenmemiş ilk halini imaj olarak tarif eder. İmgeyi ise edebi dilin uyandırdığı duygusal her türlü etki, her türlü çarpıcı hayal, çağrıştırdığı her türlü yeni anlam şeklinde tanımlar (Karataş, 2011, s. 279-280). Bu bağlamda iyi bir şair, sözcüklerini oluştururken imgelerden ve metaforlardan yararlanmalı, okuru hayal dünyasının sınırsız dünyasına çekebilmelidir. Durman, şiirde imgenin önemini şu sözlerle ifade eder:

Şiirin ruhu, canı, kanı imgedir. İmge hayallere düşmüş kıpırtılardır. Denize düşen yağmur damlaları gibidir. Bu suya düşen yağmur damlacıkları bir araya toplanır imge olurlar. İmge yağmur tanecikleri gibi yere düşer, bir araya gelir, su olur akmaya başlar, dere olur akarlar, ırmağa karışırlar, denizlere doğru akarlar ve deniz içinde deniz olurlar. Toprağa yürürler, toprağı yeşertirler. Bağ, bahçe ve envai türlü bitkiye can olurlar... İmgesiz şiirler kuru bir ağaca benzerler. Ağaç ağaçtır ama dalları çıplaktır, yaprakları yoktur. Canı çekilmiştir kendisinden. Kurumuş, şekli şemali değişmiştir... Omurgayı oluşturan, kökü yerinde tutan, esasta mekânı ayakta tutandır da aynı zamanda. O yoksa bir eksiklik var demektir (Durman, 2018c, s. 39-40).

İmgeyi şiirin asli unsuru olarak gören Durman; imgesiz şiiri düz, kuru, cansız bir varlığa benzetir. Ona göre bu türden bir varlığın yaşamasına imkân olmadığı gibi, bu türden bir şiirin kalıcılığından bahsetmek de mümkün değildir. Nurettin Durman şiirinin bir diğer özelliği ise kelime seçimindeki titizliktir. Şair, ifade etmek istediği manayı en sade, anlaşılır ve kısa bir şekilde ifade edecek kelimeler ve mısralar arar: “Nurettin Durman’ın şiirde kelime seçimi de kendine özgü. Anlamı en derinden yansıtabilecek kudrete sahip kelimeleri tercih ediyor. Bu bazen dedelerin kullanıp da torunların haberdar olmadığı bir sözcük bazen de nevezuhur bir kelime olabiliyor” (Akın, 2014, s. 25). Bu bağlamda şair; şiirin formuna ve içeriğine göre kelime seçiminde bulunur, yerine göre Arapça ve Farsça kelimeler kullanırken ihtiyaç duyulan yerde öz Türkçe kelimeler kullanmaktan da geri durmaz.

Durman, poetikasını çoğunlukla denemelerinde okurlarına aktarmış ve şiir üzerine görüşlerini paylaşmıştır. Bunlardan biri de şiirde mana veya anlam kapalılığı üzerinedir. Durman, Ahmet Haşim’in “Bilâ mübalağa denilebilir ki herkesin anlayabileceği şiir, münhasıran dîn şairlerin işidir. Büyük şiirlerin medhalleri, tunç kanatlı müstahkem şehir kapıları gibi, sınıksız kapalıdır, her el o kapıları itemez ve o kapılar, bazen asırlarca insanlara kapalı durur” (Ahmet Haşim, 1987, s. 73) söylemine karşı çıkar. Ona göre şiirde

muhakkak bir mana vardır/olmalıdır. Her okur, kendi donanımına, birikimine, hayat felsefesine, inancına göre şiirlerden bir şeyler çıkarır. Okur, şairle aynı manaya ulaşmak zorunda da değildir. Bu bağlamda “şiiri söyleyenle şiiri anlayan arasında fark yoktur, fark yalnızca anlayışlarda vardır” (Durman, 2018c, s. 41). Şiirde anlam konusunda “okur merkezli kuram”la paralel fikirlerle sahip olan şaire göre şiir sadece estetik bir obje veya haz uyandıran bir vasıta değildir, şiirin hayatla direkt bir ilintisi vardır/olmalıdır. “Şiirin hayata sunacak şeyleri olmayacaksa, öyle değilse eğer, ne manası kalıyor şiirle vakit öldürmenin... Hayatın kendisi değilse şiir; nedir peki?” (Durman, 1998b, s. 22, 70). Dolayısıyla şair şiirde anlamsızlığı veya anlam kapalılığını bir değer olarak kabul etmez, tam tersine şiiri estetik ve içeriğiyle (manasıyla) bir bütün olarak değerlendirir. Şiirin hayatla bir bütün oluşturması ve hayata katkı sağlaması gerektiğini düşünür.

Nurettin Durman’ın biçim-içerik, imge ve anlam konusunda yukarıda işlenen poetik görüşlerinin şiirlerindeki yansımalarını birkaç örnekle somutlaştırabiliriz. Örneğin şair, şiirde kelime seçiminin önemini bir şiirinde şu mısralarla dile getirir:

Biraz da puslu olmalı kelam
 Çağın karnındaki neşter ile
 Açarsa ancak pencerelerini
 Sözünün üstüne söz koyan
 Bir ateşbaz çıkmazsa aradan (Durman, 2014, s. 36).

Buna göre şair şiirde anlamı reddetmez; fakat anlamın ortaya çıkması için okurun bir çaba içerisine girmesini de gerekli olarak görür. Nurettin Durman şiirine genel olarak bakıldığında anlam sarihtir ve imgeler şiirin anlamına katkı sunmak için kullanılır. Örneğin şair, Allah’ın kudretini ortaya koymaya çalışırken “Ulufe dağıtan sultan” (Durman, 2008, s. 25) teşbihine başvurarak şiirde vermek istediği mesajı pekiştirir. “İlkbahar ayartıyor beni” (Durman, 1993, s. 24) mısrasıyla varlıkları kişileştirir ve bu yolla şiirini somutlaştırır. Şair, birçok şiirinde duyular arası aktarmalara başvurarak şiir dilinin inceliklerinden yararlanır. Örneğin, işitme duyusuna hitap eden sesi, “Gümüş tenli bir ses (Durman, 2014, s. 34) ve “rüzgârın buğulu sesi” (Durman, 2018a, s. 20) olarak tarif eder ve böylece hitabın/sesin güzelliğine/yumuşaklığına ve yoğunluğuna dikkat çeker. Şair, şiirinde alışılmamış bağdaştırmalara da başvurur: “Bense mahşeri bir soluğum”, “Uz dilli şeytan”, “Sokağı kırdım” (Durman, 2014, s. 15, 22, 33), “Zarif bir öfke ile boğuluyorum”, “Uzun beyaz bir çığlık/Olup tur bekliyorum”, “Ben hep seni ölüyorum” (Durman, 2018b, s. 11, 20) gibi mısralarla okuru şaşırtır ve düşünmeye sevk eder.

Netice itibariyle Nurettin Durman, biçim-içerik ikileminde içeriği önceleyen; bununla birlikte biçimden ve estetikten tamamen vazgeçmeyen bir şairdir: “Şairliğinin gereği olarak tepkisi estetik giyimlidir” (Akbaş, 2012, s. 22). Şiirin dilsel özelliklerini estetiğin sunduğu imkânlarla yoğuran şair; çeşitli imgeler, metaforlar, semboller ve sanatlarla şiirini zenginleştirir. Böylece okurunda estetik duygu ve haz uyandırır, şiirin nesirden farklı bir şekil almasını sağlar. Kullandığı dilsel/biçimsel özelliklerle mesajını/içeriğini daha net, açık ve farklı bir şekilde ortaya koymaya çalışır.

Sonuç

Çağdaş muhafazakar şair ve yazarlardan biri olan Nurettin Durman; *Kardelen* ve *Düşünarı* dergilerinin kurucuları arasında yer almış, tıpkı Ahmet Mithat gibi halkın içinden çıkmış, berber çıraklığı ve ustalığı yapmak suretiyle halkla hemhal olmuş bir sanatçıdır. Yazdığı deneme ve şiirleriyle dikkat çeken Nurettin Durman, denemelerinde ortaya koyduğu poetikasını şiirleriyle uygulamaya dökmüştür. Bu çalışmanın konusu da Nurettin Durman’ın poetikasını ve bunun şiirlerindeki yansıma biçimini irdelemeyi amaçlamaktadır.

Nurettin Durman, ideolojik şiire karşı olmayan ve ideolojinin şiire yansımalarını bir tür eksiklik olarak değerlendirmeyen bir şairdir. Sanatçıları, *Kur’an-ı Kerim*’den aldığı ilhamla Rahman’ın yolunda olanlar ve Şeytan’ın yolunda olanlar olmak üzere ikiye ayıran Durman, safını muhafazakâr camianın yanında belirler, taraf olmaktan çekinmez/kaçınmaz ve bu minvalde şiirler yazar. Bu bağlamda şiir yazmayı, kendisine verili olan yetilerin doğru yolda kullanılması anlamında bir tür sosyal sorumluluk olarak görür ve şiirini belli bir davaya hasreder. Bu bağlamda şiirlerinde sıklıkla nida sanatını kullanır ve Allah’a seslenir. Bu yolla sığınılacak, yardım dilenilecek, kudret sahibi olanın yalnızca Allah olduğunu vurgular. Her işe “Allah’ın adıyla başlamanın gerekliliğine inanan şair”, bu bağlamda “bismillah” sözcüğüne çok özel bir anlam atfeder ve bu anlama gelen farklı sözcükleri yoğun olarak kullanır. Şairin şiirlerindeki bir diğer dikkat çeken vurgu ise dünyanın geçiciliği üzerine olur. Şair, bu noktada bir tür mutasavvıf duruşu sergiler, ölümden korkmaz, ölümü bir tür vuslat veya şeb-i arus olarak değerlendirir. Şair, ölümü ve dünyanın geçiciliğini ilahi adaletin tecelli ettiği zaman dilimi olarak da değerlendirir ve teselli bulur.

Nurettin Durman, sanatçıyı topluma karşı sorumlu olarak gören ve sanatın “insana” hizmet etmesi gerektiğini düşünen bir şairdir. Ona göre aydın, haksızlıklar karşısında susmayan, mazlumların sesi olan, taraf olan ve tarafını belirgin kılmaktan korkmayan kişidir. Bu bağlamda yaşadığı toplumun si-

yasi ve sosyal konularına karşı kayıtsız kalmaz. Başörtüsü sorunu, maden faciaları, işçi sorunları, dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan Müslümanlara yapılan zulümler, ezanın Türkçe okunması, ırkçılık vb. birçok sosyal sorunu işler. Bununla birlikte Nurettin Durman, şiiri salt bir biçim veya içerik olarak değerlendiren, ikisi arasında taraf tutan bir şair değildir. Estetik kaygısı taşır; fakat bununla birlikte şiirin bir içeriğinin, şairin de bir duruşunun olması gerektiğini düşünür. Anlamsız şiiri benimsemez; fakat şiiri bir tür nasihatname kitabı olarak da değerlendirmez. Şiirlerini yazarken kelime seçiminde büyük titizlik gösterir, bir nevi sehl-i mümteniye ulaşmaya çalışır. Netice itibariyle Nurettin Durman; içeriği önceleyen fakat biçimden de tamamen vazgeçmeyen, şiirini kendi ideolojisine hasreden, şiir yazmayı bir tür kulluk vazifesi ve sosyal sorumluluk olarak değerlendiren, taraf olan ve taraf olmayı da kendisi için vazife addeden bir şair olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Ahmet Haşim (1987). *Şiir Hakkında Bazı Mülahazalar*. İnci Enginün ve Zeynep Ker-
man (Haz). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Akbaş, A. V. (2012). Güllerin Ardındaki Düş Yolcusu: Nurettin Durman. Özcan Ünlü
(Haz.), *Bir Düş Yolcusu Nurettin Durman*. (ss. 27-32). İstanbul: Erguvan Yayın-
nevi.
- Akın, H. (2014). Yol Kısa, Vakit Dar; Namlunun Ucunda Sözüümüz Var!. *Yedi İklim*, 296,
(24-25).
- Atak, Ü. (2008). Berber Dükkânları Şairlerin Terapi Merkezidir. *Gerçek Hayat*, 376,
(22-23).
- Canan, İ. (1993). *Hadis Ansiklopedisi Kütib-i Sitte*. C. 1, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DİB (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Durman, N.(1993). *Savrulan*. İstanbul: Denge Yayınları.
- Durman, N. (1998a). *Hoşça Kal Hüzünbaz Çocuk*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Durman, N. (1998b). *Uzun Günlerin Kısa Tarihi*. Konya: Esra Yayınları.
- Durman, N. (2004). *Güllerin Ardından*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Durman, N. (2007). *Kayıp Zaman Atlası*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Durman, N. (2008). *Seni Beklerken Cancağızım Ben Böyle*. İstanbul: Lamure Yayınları.
- Durman, N. (2011). *Gidelim mi Dostum*. İstanbul: Lamure Yayınları.
- Durman, N. (2014). *Derin Yara*. İstanbul: Profil yayıncılık.
- Durman, N. (2017). *Özgürlük İçin Bir Şarkı*. İstanbul: Çıra Edebiyat Yayınları.
- Durman, N. (2018a). *Dünya Kaldı Başıma*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Durman, N. (2018b). *Eylül Şiirleri*. İstanbul: Profil yayıncılık.
- Durman, N. (2018c). *Şiirin Kanatları Altında*. İstanbul: Çıra Edebiyat Yayınları.
- Durman, N. (2019a). *Haydi Bana Eyvallah*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Durman, N. (2019b). *Kim Bilir Belki*. İstanbul: Çıra Edebiyat Yayınları.
- Elmalı, H. (1997). *Hassan bin Sâbit*. TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 16, (ss. 399-402).
- Ertaş, E. (2012). Gözlerinden. Özcan Ünlü (Haz.), *Bir Düş Yolcusu Nurettin Durman*.
(ss. 160-162). İstanbul: Erguvan Yayınevi.
- Erul, B.(2012). Veda Hutbesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 42. İstan-
bul: TDV İslâm Araş. Merkezi, (ss. 591-593).
- Gül, Mehmet (2022). Nurettin Durman'ın Poetik Görüşleri Üzerine Bir Değerlendir-
me. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (32), (259-270).
https://tr.wikipedia.org/wiki/Deir_Yasin_Katliam%C4%B1
https://tr.wikipedia.org/wiki/Sabra_ve_%C5%9Eatilla_Katliam%C4%B1
- Karaca, H. (2012). Şairin Takvası ve Nurettin Durman. Özcan Ünlü (Haz.), *Bir Düş
Yolcusu Nurettin Durman*. (ss. 91-94). İstanbul: Erguvan Yayınevi.
- Karaçam, F. (2012). Nurettin Durman. Özcan Ünlü (Haz.), *Bir Düş Yolcusu Nurettin
Durman*. (ss. 65-67). İstanbul: Erguvan Yayınevi.
- Karakoç, Ü. (1994). Şair Nurettin Durman: Şairin de Tükendiği, Bittiği Bir Nokta var-
dır. *Yeni Yeryüzü*, 14, (32-33).

- Kısakürek, N. F. (1999). *Hitabeler*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F.(2017). *Bâbîâli*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Koca, O. (2014). *Naif Adam*. Yedi İklim, 296, (35-37).
- Mengi, M.(2009). Sehl-i Mümteni. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, (ss. 320-321).
- Moran, B. (2007). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özger, M. (2014). Nurettin Durman: Nerede İnsan Varsa Orada Şiir Olacak: Nurettin Durman'la Söyleşi, *Yedi İklim*, 296, (41-43).
- Savran, A. (2001). Kâ'B B. Züheyr. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, (ss. 7-8).
- Serter, G. (2014). Bir Yanma Biçimi; Nurettin Durman. *Yedi İklim*, 296, (30-31).
- Turan, A. (2012). Hüzne Kılıç Kuşandırmak. Özcan Ünlü (Haz.), *Bir Düş Yolcusu Nurettin Durman*. (ss. 19-23). İstanbul: Erguvan Yayınevi.
- Türk, Y. (2013). Nurettin Durman ile Söyleşi, *Yedi İklim*, 25 (275), (76-77).
- Uçurum, M. (2014). Nurettin Durman'ı Tanımak, *Yedi İklim*, 296, (38-39).
- Ünlü, Ö. (2014). Demini Almış Şiirlerin Şairi, *Yedi İklim*, 296, (32).

THE TRANSFERRING OF FOLK TALES TO MODERN SOCIETY AND THE FORMULAS DETECTED IN THE TRANSFER OF FAIRY TALES

Recai BAZANCİR*

Abstract

It is wrong to understand traditionalism as the transfer of tradition from generation to generation without changing over the centuries. No matter which society the tradition lives in, it will always carry the principles and cultural elements from the social circles in which it lives. People who tell tales, sing folk songs, and dance halay are people who have the urge to create. This event is constantly constructed and re-constructed, not only through the complex interactions of performer audience but also through the subjects' contact and exchange of information. We conducted an experiment to understand multiple factors affecting the storytelling process/performance, and we wanted to look specifically at the subjects/individuals in storytelling in modern society and their functions. In our study, the motif-index catalog in Annti Aarne & Stith Thompson's "The Types of Folktales: A Classification and Bibliography" was classified by adapting it to the folk tale named "Çembel Tiyar". In the study, 25 participants were interviewed in the province of Van, and the changes in the tale according to time and place were briefly stated with examples. At the end of our experiment, it was observed that the tale has a dynamic structure, not a static one, by specifying the serious effects of education, tradition, value judgments, and social environment on the content of the tale. The study briefly exemplified for the researchers who will compile in the field, that physical conditions should also be taken into account in the transfer process. In this context, we believe that the study will contribute technically to the researchers who will make the compilation.

Keywords: Tale, Formula, Tradition, Transfer, Listener, Narrator

* Öğretim Görevlisi Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

recaibazancir@gmail.com,

Orcid: 0000-0003-2393-508X

DOI: 10.53440/bad.1273957

Makale Türü: Araştırma Makalesi

(Makale Gönderim Tarihi: 30.03.2023 - Makale Kabul Tarihi: 2.06.2023)

Atf Bilgisi: Bazancir, R. (2023). The Transferring of Folk Tales to Modern Society and the Formulas Detected in the Transfer of Fairy Tales. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, (18), s. 37-54.

HALK MASALLARININ MODERN TOPLUMA AKTARILMASI VE MASAL AKTARIMLARINDA TESPİT EDİLEN FORMÜLLER

Öz

Gelenekçiliği, geleneğin yüzyıllar boyunca değişmeden nesilden nesile aktarılması olarak anlamak yanlıştır. Gelenek hangi toplumda yaşarsa yaşasın, içinde yaşadığı sosyal çevrelerden gelen ilke ve kültür öğelerini her zaman üzerinde taşıyacaktır. Masal anlatan, türküler söyleyen, halay çeken insanlar yaratma dürtüsüne sahip insanlardır. Bu bireyler ya kendi iradeleriyle, yanlış bir hatırayla ya da seyirciyi memnun etmek için geleneği bir ölçüde değiştirmektedirler. Böylece her yeni anlatıda, anlatıcının kişisel yaratma dürtüsünden ve toplumsal çevrenin koşullarından, geleneksel olandan inen zamansallıkla bir değişim yaşanır. Benzer şekilde, herhangi bir bireyin/öznenin eylemlerinin diğer bireylerle özneler arası etkileşim yoluyla ortaya çıktığını düşünüyoruz. Masal anlatma edimini, bu dinamik sürecin aynı zamanda öznelerarası olduğunu da söyleyebiliriz. Bu olay, yalnızca icracı-seyircinin karmaşık etkileşimleri yoluyla değil, aynı zamanda öznelerin teması ve bilgilerinin değiş tokuşu yoluyla sürekli olarak kurulur ve yeniden kurulur. Masal anlatma sürecini/performansını etkileyen birden fazla faktörü anlamak için bir deney yaptık ve özellikle modern toplumdaki masal anlatımındaki öznelere/bireylere ve onların işlevlerine bakmak istedik. Çalışmamızda Annti Aarne & Stith Thompson'un "The Types of Folktales: A Classification and Bibliography" adlı çalışmasındaki motifindeks kataloğu "Çember Tiyar" adlı halk masalına uyarlanarak sınıflandırılmıştır. Yapılan çalışmada Van ilinde 25 katılımcı ile görüşülmüş, masalın zamana ve mekana göre ne gibi değişikliklere uğradığı örneklerle kısaca belirtilmiştir. Deneyimizin sonunda eğitim durumu, gelenek, değer yargıları ve sosyal çevrenin masalın içeriğinde ne gibi ciddi etkileri olduğu belirtilerek masalın statik değil, dinamik bir yapısının olduğu gözlemlenmiştir. Çalışma, alanda derleme yapacak araştırmacılara, aktarım sürecinde fiziki şartların da göz önünde bulundurulması gerektiğini kısaca örneklendirmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın derleme yapacak araştırmacılara teknik anlamda katkı sunacağı kanısındayız.

Anahtar Kelimeler: Halk Masalı, Formül, Gelenek, Transfer, Dinleyici, Anlatıcı.

Introduction

Our study deals with a fieldwork experiment conducted in Van, Turkey in 2009. 49 subjects selected for this experiment were students, a physician, teachers, a carpenter, a barber, housewives, a judge, farmers, a school superintendent, a restaurant owner, and an accountant. Oya Orhun ¹ a graduate student who also teaches in a high school narrated the folk tale Çember Tiyar (Aarne-Thompson, 1961: Type no 425-425A) to the subjects. After 7 to 15

1 Oya Orhun received her field and compilation studies from İlhan Başgöz during her graduate school term. He is a literature teacher who was born and raised in Van and has the oral culture of the region.

days, the subjects retold the tale to Oya Orhun, one by one or before a group of three or more in a classroom, in the subjects' house, in a restaurant, in a barber shop, in a schoolyard, in a picnic area, in the playground, and on the street where children were playing. All narrations were recorded. The recording was not a single linear, in a few cases, the subject told the story to a second person, a brother, or a neighbor, and the narration of the second subject was also recorded and analyzed. In the study, the participants were not told that the tale would be repeated and what kind of formulas would be applied to the participants. The study was performed in its usual course and was subsequently analyzed by us.

Similar experiments were made in the past by F.C. Bartlett, a psychologist, Robert H. Lowie, an anthropologist, and Walter Anderson, a folklorist to understand the dynamics of the folktale transmission.

Bartlett used two different testing techniques for his experiment. One is what he called repeated reproduction and the other is serial reproduction. In the first experiment, 20 undergraduate students at the University of Cambridge were selected and given a folktale in writing. Each student was allowed to read the tale twice and asked to write it down half an hour or a week, a month, or even a year later.

In the serial reproduction, the first subject was given a tale and a short time later, between 15 to 30 minutes, asked to reproduce it. This reproduction, not the original folktale was given to the second subject, and he was asked to repeat it. The process continued until the subject number 20 learned it from number 19 and retold it. Bartlett analyzed the repeated text of this experiment too and proposed some laws of reproduction (Bartlett, 1917, s. 220-234).

The subject in the experiment done by Robert H. Lowie was dismiss an American Indian. Lowie, had him tell the same legend, which was a personal narrative "the adventure of a water fetcher", three times. This legend consists of a part of the initiation ceremony of the subject to the Tobacco Society. Lowie did not record the time span between the three narrations, but analyzed the text in the native language from the English translation and formulated some laws of transmission (Lowie, 1942, s. 19-22).

Walter Anderson who believed that a narrator heard the tale not from one single person but several at different times, selected 36 students and set up 3 chains of 12 participants who were run the same legend independently. And

recorded them in written forms and analyzed the results (Anderson, 1951, s. 24-25).

Bartlett's experiment, as the late Alan Dundes noted, had some problems. In the experiment, the tale or legend was given in written forms, not narrated to students, not real folk who would enjoy and retain the folk tale. The test was done in an artificial laboratory setting. And we may add that, the most important shortcoming of the experiment was that only the texts were analyzed without any reference to the individuals who transmitted and repeated the narration, as if the text would represent a super organic entity which survived by itself. The other two experiments have the same problem mainly because they do not pay any attention to the personality of the transmitter of the tale.

Robert Lowie's formulation of the transmission process is not based on the above experiment. Lowie did not reach the following conclusion in the experiment but in his early studies on American Indian folklore. These are his conclusions summarized by Dundes: "*Significant events in his (raconteur's) life, his audience, the content of immediately presiding tale told by either himself or another tale-teller, his rapport with the collector*" are important factors in the transmission of a folk tale (Dundes, 1975, s. 259). This conclusion was supported to a great extent by our experiment.

Two other studies on the dissemination and transmission of the folk tale which are not direct experiments should be mentioned here. Mark Azadowsky (1992, s. 3-5) in his pioneering work, *A Siberian Tale Teller*, explored the interrelationship of the tale and its narrator and observed that her personality had played not a small role in changing the motif, the presentation of the tale character, the aesthetic structure of the tale and so on. Azadowsky even proposed a system of classification based on the folk narrative repository.

Von Sydow devoted an article to the role of the narrator in general and pointed out the narrator's role in spreading out folk songs. He classified the narrator as an active and passive tradition bearer. To him, "*the active tradition bearers who keep the tradition alive whereas the passive bearers have indeed heard of what a certain tradition contains, and may perhaps, when questioned, recollect part of it, but do nothing themselves to spread it or keep it alive*" (Von Sydow, 1948, s. 13). Sydow understands how a song may pass from active to passive tradition and vice versa and many components which impact that change. But his discussion also ignores the personality of the active or passive tradition bearers. His active tradition bearer has no personality traits, just like any narrator who mechanically carries the tradition.

Performance studies since 1960 by placing the folklore within social, physical, and cultural milieus examined the role of the teller-performer, the place and time of the performance and audience, general culture, technical changes and many other components which cause the changes and the dissemination of folklore.

According to Fıratlıgil (2012, s. 118), "The text is always unique and special. Each text can be re-performed by different performers at different times and places. The verbal texture, on the other hand, includes the linguistic features of the text."

There are people from all walks of life and professions in the fairy tale archive told in Anatolia. These include bandits. There are all kinds of bad people, especially thieves (Çobanoğlu, 2012, s. 138). Different Evil such as possession hunters (planning to kill, murderer, manhunter), hackers, murderers, bandit figures representing the people after him are treated as grotesque elements (Howart, 2014, s. 27 and Snodgrass, 2005, s. 43-44). In the tales examined, evil figures are usually animals. So, in these tales a metaphorical expression of the act of evil by attributing it to animals and it is seen that an anthropomorphic (anthropomorphic) rhetorical method is preferred.

Fairy tales, which are a simple and moral way of expression, are about giants, dwarfs, dragons, wizards, and witches; they include extraordinary figures such as a magician or many fantastic creatures. In particular, many entities that can impersonate, be faster, stronger, invisible, or undetectable creation is an interesting indicator of the Gothic tradition in fairy tales (2005, s. 111). In particular, shapeshifting is one of the unchanging motifs of fairy tale. In such transformations human beings become animals, plants, or any object. It is seen in the texts how the Çembel Tiyar fairy tale got its motifs in the province of Van and what kind of changes its content has undergone. The reflection and effects of fairy tale contents on the tradition of each society differ.

In our experiment, the life story and personality of the subjects, that is education, social origin, family, character, and psychology as far as possible were recorded one by one. Then Oya Orhun narrated the tale to the subjects. The tale Çember Tiyar has the following episodes and motives in Boratav's publication (1969, s. 120-149). And also, the folk tale Çember Tiyar told to the subjects in our experiment includes the following episodes. Annti Aarne & Stith Thompson's tale-type catalogs are classified according to the contents conveyed by the narrators. Only the initials of the names and surnames

are indicated, as the professions, age, and educational status of the people who have been compiled are desired to remain confidential.

1. Sections and Motif Structure of the Çembel Tiyar Story

1.1. The Search for The Disenchanted (Horse) Husband

A Padishah has three daughters and a horse. The horse refuses to eat raisins from the hand of the two elder sisters but the youngest. Two elder daughters were married to two notables. One day when the youngest sister feeds the horse, the horse is transformed into a young, handsome man and tells the girl that she should not marry with anyone but with him. They hugged each other. From that time on the girl refuses all marriage proposals (1969, s. 120-121).

In a marriage ceremony in the city, the two husbands of the elder sisters enter the arena riding on powerful horses and show great horsemanship and throwing javelins. The sisters boast saying to the younger sister "You see our husbands, they are great men, what do you gain in sticking a horse?" Suddenly a young man in white riding on a grey horse appears in the arena and excels over the others in all fighting and throwing javelins and so on. The next day, in another marriage ceremony, when again the two elder sisters boast for their husbands, a young man in red, riding on a red horse enters the arena and beats all the fighters. At that very minute, the youngest daughter loses her control and says, "Stupid this young man is my fiancée". She returns to the stable and buries the animal skin of the enchanted man (1969, s. 122-124).

1.2. Disenchantment and quest for a vanishing husband

Because of this revelation of the real identity, and the burning of the skin, the horse is transformed into a pigeon and tells the girl since she breaks her promise not to reveal his identity, he can not stay there anymore. Just before flying away, he tells that she should search for him by the name Çember Tiyar, and travel until an iron shoe is worn out and an iron cane is bent.

The girl takes off the road wearing an iron shoe and carrying an iron cane, when she reaches a fountain, she realizes that the shoes are worn off, and the cane is bent. There, she meets a girl who takes a jug of water to Çember Tiyar. She begs the girl to drink some water from the jug and drops her ring in the jug. Çember Tiyar learns that the girl is around the fountain while feeling the ring in drinking water. He goes to the fountain and meets the girl and transforms her into an apple, places her in his pocket, and returns to his residence.

Çember Tiyar has a monster (Dev) family. When Çember Tiyar returns home the Devs say “We feel human flesh”. Çember Tiyar makes them swear that they will not eat the girl and then make the girl human again. He says to Devs “This girl will help you in housework” (1969, s. 123-124).

One day, Çember Tiyar leaves the house. The Dev-Mother asks the young girl “Clean the house and don’t clean it.” The girl does not know what to do and cries. Çember Tiyar comes to his help and says clean the house and put all dirt together, when the mother Dev comes home disperse them around. When the Dev mother sees the task accomplished, she says “This is not your work but Çember Tiyar helped you”. For the next test, her girl is given a huge cauldron and asked to fill it with tears. The girl cries again and Çember Tiyar appears and says, “Fill the cauldron with water and add some salt.” This task is also fulfilled. For the next test, the girl is given a huge sac which should be filled with bird feathers. Again, following the instruction of Çember Tiyar, the girl goes to a high mountain and screams when flocks of birds are passing: “Birds! Çember Tiyar has a marriage ceremony please drop your feathers. They all do. Thus, she fills the sac and returns to the house. As a last difficult task, the girl is asked to fetch a sieve from the neighbor Dev’s house expecting that the Devs will devour her. Çember Tiyar helps her again and says “You will see two doors, open the closed door and close the open door. Then you will see that a horse is given meat to eat, and a dog weeds. Give the meat to the dog and the weed to horse. Then, you will see the Dev mother who places her huge breasts on her back. Suck her breasts, thus you will become her child. The girl follows the instruction and takes the sieve. The Dev mother orders the doors, the horse, and the dog to capture her. They don’t because the girl has ended their trouble. Then, the Devs decide to marry Çember Tiyar dismiss the daughter of a Dev neighbor. On the last day of the marriage ceremony, the Devs tie Çember Tiyar’s beloved on a poll and place ten burning candles on her ten fingers, and another on her head. Çember Tiyar comes and sees that the girl is about to burn, and takes all the candles, ties the neighbor’s daughter, and places the candles on her fingers (1969, s. 125-127).

1.3. Escape and Pursuit

Çember Tiyar and the girl decide to escape and take with them a comb, an ewer full of water, and a bar of soap. They are followed by the Devs. When they are about to catch the couple, the girl first throws back the comb which makes the earth a thorny place. Next time, she throws water which makes the

earth a huge sea, and the third time when the Devs are about to catch them, she throws the soap which makes the whole land very slippery. Nevertheless, Devs again reach the couple and Çember Tiyar transforms the girl into a tree and himself into a snake and wraps himself around the tree. Devs reach again and ask Çember Tiyar to unravel. When Çember Tiyar refuses, they break a branch and leave. Thus, a small finger of the girl is broken. The couple begins to escape again. The Devs follow them. This time, Çember Tiyar transforms the girl into a watermelon field and himself into an old gardener. The Devs question him if he sees a couple. He plays deaf and the Devs return. But they follow them again. The couple reaches the land of the girl's father, and Çember Tiyar, seeing that they are about to be caught transforms themselves into roses, and scatters before the throne of the Padishah (King). He feels very happy seeing the untimely roses in winter. The Devs come with a request. When the Padishah asks what they want, they ask for the roses. Padişah becomes angry and says: "Don't you think I deserve a couple of roses?" and throws roses on the floor. Roses become grains of wheat. The Devs are transformed into chickens and eat all the grains, believing that they devour the couple and leave the palace. Fortunately, under the kaftan of Padishah, two pieces of grain are hidden (1969, s. 129-133). One of them turns out to be Çember Tiyar and the other girl. They are married and live happily ever after.

In our study, similar fairy tale motifs with Thompson and Aarne are as follows. The motifs identified in the Çembel Tiyar ² tale have similar features that we have identified below. The motifs in the international fairy tale-type catalog can contain similar motif structures even in different cultures. The international language and formula structure of the tale can show similar features as in the motif example below, even in different countries of the world.

1. The Types and Motives of The Tale in International Tale Studies³

2.1. The search for the disenchanting (horse) husband

Motives:

Marriage to a person in horse form: (AaTh., 1955, B.641.6).

An enchanted horse, selected husband by the younger daughter of a padishah: (AaTh., 1961, H.11.25).

2 The motifs identified in the Çembel Tiyar tale are taken from the motif index study of Aarne & Thompson.

3 The Motif and Index Table below is from Annti Aarne & Stith Thompson. It was identified from his work "The Types of Folktales."

Revealing the secret of supernatural husband: (Thompson, 1955, C.421).

Disenchantment by destroying skin: (1961, D.721.3).

Quest for a vanishing husband: (1961, H.1385.4)

Difficult task: (1961, Q.482 1).

Years of searching or wandering: (1961, F.1012.1.0.1)

Tasks assigned in order to get rid of hero: (1961, H.0 931).

Travel until an iron shoe is worn out and an iron cane is bent: (1961, H.1125).

Escape from which: (1961, G.276ff).

Magic used to prevent pursuit: (1961, D.2165.3).

Fugitives transform themselves in order to escape detection by the pursuer: (1961, D. 671).

Obstacle flight: (1961, D.672).

Three daughters: (Elshamy, 1955, P. 234.0.3.).

Animal bridegroom: (ElShamy, 1955, D.733. 2.0.1).

Transformation into an old man to escape recognition: (1961, D1891).

Transformation of man to a tree: (1961, D.215).

Transformation man and woman to rosebush: (1961, D.213.2).

Transformation of woman to apple: (1961, D.211.5).

Transformation of man to snake: (1958, D.191).

Transformation of man (and woman) to grains: (1955, D.214).

Final action marriage and becoming king and queen: (AaTh. 425 -425A).

3. The Results of Our Experiment ⁴

3.1. The Importance of Place

C.A, a student who listened to the tale in a classroom together with some other students and was asked to repeat it 10 days later in a classroom, narrated the following:

4 The names of the people who were collected were kept confidential because they wanted so. In addition, only the initials of the names and surnames were used. The name, surname, age, and education information of the source persons are given at the end of the study.

“Once upon a time, a Padishah has three daughters. One of the girls wanted to marry; the second one also wanted to marry. They were married. When it was the time of the youngest girl, she did not want to get married. The Padishah had a horse, this horse always ate raisins as food. When the first and second girls fed the horse, the horse did not eat in their hands. When the third girl fed the animal, he ate it from her hand. Now, the horse told the youngest daughter: “You should not get married, I will marry you”. The girl accepted it. The horse and the girl climbed a mountain. The horse became a tree and the girl a snake. The husbands of the other sisters were powerful persons.”

The subject, following the recording, who realized that it was a very short retelling, said to the teacher Oya Turan: “I know this is short, please come to my house. I believe I will tell you there better.”

The next day, the teacher went to his house in a nearby village. There C.A. narrated the following:

“Once upon a time, a padishah has three daughters. He wants to marry these girls off. The sons of viziers and other notables wanted to marry them. The eldest girl gets married, and the middle-aged girl also gets married. But the youngest does not want to get married. Padishah has a horse which eats only raisins but no other food. When the married daughters of the Padishah visit their parents, they want to feed the horse, but the horse refuses to eat raisins from their hands. Then, the youngest girl tries, and the horse eats raisins from her hand. The married girls get hurt and leave the stable. One day, when the youngest girl and the horse are alone, the horse is transformed into a young man and says: “Don’t marry anyone. I will marry you.” The girl accepts this proposal. The time comes; the time goes. A small marriage ceremony takes place in the village. Of course, the sons-in-laws of the Padishah join the ceremony, show off their horsemanship, and win every competition. At that time Çember Tiyar the horse, reveals to the youngest girl that “I will be leaving that place, if I don’t the in-laws will kill me.” The horse flies away as a pigeon. The youngest girl, who is very sorry, follows him as a beggar, not as the daughter of a padishah. She goes for days and months, over hills and dales, and reaches a fountain where she sees a young girl. This girl keeps a bowl in her hand. The youngest girl asks the other where she is taking the water to. She replies to a man called Çember Tiyar. The girl understands that his young man is there. She takes the bowl to drink water and drops her ring in it. Çember Tiyar notices the ring when he drinks the water. He asks the girl, who has fetched the water: “Did you see there anyone else?” She says: “Yes, there was a beggar”.

Çember Tiyar realizes that is his sweetheart. Immediately, he goes to the fountain and meets his beloved. There are some men there who would like to eat the girl, but they are not able to catch them. The couple goes then to a house which is the house of the Giant-men (Dev adamlar). Çember Tiyar leaves the house and one of the Devs says to the girl "Clean this house and do not clean." The girl does not know what to do. In the morning the Devs leave the house and Çember Tiyar comes and says: "Do not worry. Put together all the dirt in the middle of the room, and then spread it around. Do it three times." The Devs come and say this is not your work, this must be Çember Tiyar's work". Then, the couple escapes from the house to a mountain top. There Çember Tiyar becomes a tree and the girl a snake wrapped around the tree. The Devs pursue them and say: "We know the tree is Çember Tiyar. "Detach yourself." He does not. And the Devs cut a branch of the tree. As soon as they cut a part of the tree, it becomes a bunch of roses. (I do not remember if the Devs take these roses to the Padishah). Padishah loves the roses and keeps them in his lab. The Devs say to the Padişah "Do a favor for us and give us the roses. Padishah replies: "I will give whatever you want but these roses. Do you think I do not deserve a bunch of roses?" When the Devs insist on their request, the Padishah throws the roses to their feet. Suddenly, the roses become something. And the Devs eat them. And they leave the palace saying: "We ate Çember Tiyar". But luckily two grains of wheat were hidden in Padişah's pocket. One of them becomes Çember Tiyar and the other the girl. And they do not want to be separated again. Çember Tiyar tells the girl to take a comb and a pitcher of water. The girl takes them. When the Devs pursue them, the girl will throw something, the mirror, the pitcher of water. When they are thrown, no one will catch them. Then, they reach their goal and live happily ever after. I hope you will also reach your goal in two worlds, this and the other."

We do not intend to compare the two narrations in detail. However, only certain issues have been mentioned in order to draw attention to the importance of space in the creation and maintenance of culture. As it is clearly shown, the variant of the tale narrated in the house of the subject in the village is longer and more detailed. It includes several motifs, scenes, and even episodes that are not found in the school version. The answer, we believe, lies in the importance of the place, in this case, a house where the boy lives. We do not know, however, what happened in the house. Was he distressed in the classroom, or in a hurry? According to Barbara Allen:

Recent studies in social sciences discovered the importance of place in the formation of identity where he or she spends good and bad times.

This place is not anymore, a geographic place but a social one. The meanings given to a place may be so strong that it becomes a central part of the identity of the person experiencing it. "Many intense feelings of belonging focus on domestic places; a room, a house, a garden. Such places can offer a feeling of safety and refuge. A sense of place can be seen as part of our cultural interpretation of the world around us. It is a place in which you feel comfortable or at home because part of how you define yourself is symbolized by certain qualities of that place (1990, s. 38-46).

3.2. Environmental Conditions Cause Competition in Storytelling

F.K., a coiffeur, who listened to the tale in his shop while he was not busy with a customer, felt that he was not successful in narrating it three days later. He was told by Oya Orhun that his neighbor and friend A.T. retold the tale much longer and more detailed than he did. F.K. the coiffeur said: "If you had told me that my friend was also the subject of this experiment, I would concentrate better and tell the tale in a more complete form than my friend."

3.3. The Effect of Social Variables on Storytelling

K.Ç. in explaining why he did not deliver a longer tale said: "My mind was very busy with my personal problems; I was engaged, and many problems related to that prevented me to concentrate. I am sorry."

A.A. says "I was very busy when I listened to the tale, because the semester vacation was near. I was making preparation to visit my family."

3.4. Family Tradition

To test the importance of family tradition, Oya Orhun changed the order of marriage of the three girls and told that the youngest girl was married first. T.B. who retells the tale changed the order and made the eldest girl marry first. It is the tradition in the family that unless the elder daughters marry, the youngest should not. Also, Miss Oya Orhun stated that there is a marriage order in the family. He stated that the tradition of marriage order in the center and districts of Van province goes from big to small, and he heard from the narrator that those who violated this rule were accused of disrespect. In addition, Orhun stated that younger siblings got married after the elders in his own family. This tradition is common throughout the province of Van.

3.5. Moral Values

T.A. an old man of 70 who listened to the tale ten days ago, asked the teacher to visit his house to repeat it. She went to his house, but he did not

want to repeat the tale and insisted to narrate a different tale. When he was asked the reason, he said: “Your tale did not include any moral value, mine would teach good morals to the listeners.”

3.6. Familiar Unfamiliar Vocabulary

Some listeners who were not familiar with some words changed them to the word that they knew. B.K. a student who was not familiar with the word bostan (watermelon field) changed it to baston, (cane) and N.İ. changed the word devler, (the devs) to Develer, (camels). This shows that some narrators, whose mother tongue is Kurdish, were not familiar with some Turkish words and heard them for the first time. This was one of the frequently encountered problems while compiling. Despite their limited vocabulary, some of the narrators were able to convey the tale with both gestures and facial expressions.

3.7. Attitude Toward the Tale and the Motivation to Listen and to Retell

The subjects who consider folktales as important and serious cultural products listened to the tale more carefully and repeated better than those who view folktales as the lies of grand mothers are motivated and tell the tale as good as the others.

Oya Orhun’s students C.A, N.T, Ç.A, E.O, E.K, A.D, and C.G took the proposal as homework and consequently listened to the tale more carefully and repeated it longer and better. Also, Oya Orhun’s M.O, S.O, A.G. Childhood friends and relatives are also included. (Information is given under the heading “resource persons” on the last page).

3.8. Familiarity with the Folk Tale Tradition

According to Oya Orhun “The subjects who grew up listening folk tales in the past, (C.A, B.K, N.T) especially those who had the experience of folk tale telling tradition around a tandur (earthen bread oven), retold the tale much better than the others who were not familiar with the tradition.”

3.9. Participant’s Idea of Inadequacy

C.D., a housewife who did not deliver, make a good narration said: “My husband is more intelligent than I am, who would repeat the tale better?”

3.10. Rewriting and Telling the Tale

C. A. wrote down the tale just after he listened, S.D. had a special notebook where she recorded some folk tales. She also wrote down the tale in her notebook, H.A. recorded the tale and told it to her friend C.E., E.D., and her

relative B.S. In all these cases the subject remembered the tale comparatively better than the others. This means that writing a tale down and retelling it to other individuals helps the teller memorize better. Even without writing the folk tale, if a reteller practices telling it to others, as E.N telling it to B.S, and B.K to S.K and T.Ç remember the tale better than the others.

3.11. Digression from the Topic

Just a single housewife M.A., who has some marital problems including digression, added personal remark to her narration. She complained about the heavy housework and the mistreatment of her husband. In addition, M.A, generally went beyond the topic and included the events she had experienced and her own personal thoughts in the content of the tale.

3.12. Impact of General Culture, Giant Men

P.A, who is a high school student active in several sports, defined Çember Tiyar who came to the fountain as a giant man (bir dev adam). Giant here does not refer to the Dev or demon, a supernatural being in the tale, but to a tall and strong man. The adjective was borrowed from the sports news in Turkish newspapers and television. Whenever a Turkish basketball theme goes abroad for a match the Turkish sports writers call them 5 giant men. (5 Dev Adam)

3.13. Changing the Place in the Tale

C.A calls it house (ev) whenever he refers to a dwelling place in the folk tale, A.G. mansion (konak), and N.H., flat (apartman dairesi). Each live in a house, mansion, and flat respectively In C.A.'s retelling the marriage ceremony of the Padishah's daughter transformed the city into a village. He lives in a village.

3.14. Gender

The folk tale is the creation of women, and the women narrate folk tales (Boratav, 1969, s. 28-29). It was surprising to find out that in our experiment, A man, aged 70, emerged as a person who insisted that he would like to tell a folk tale. Furthermore, he appeared to be the defender of moral values. His knowing a folk tale and being willing to narrate it presents a contrast to our knowledge that only the Turkish women are the folk tale narrators. That cease presents a weak argument to claim that man is the defender of the moral value. Nevertheless, this fact should be kept in mind against the argument that women are the defender of the cultural tradition in society.

In our experiment, apart from that single case, the woman repeated the tale better than the men. The narrators N.I, Ç.A, E.K, M.A, S.O, A.G, N.H, S.D, all

housewives, retold the tale much better than the boys and the other women who work outside the house.

3.15. Time of Narration and Time of Retelling

One of the narrators, 46-years old civil servant C. A, believes that the tale should be narrated in the evening. Because the telling gives rest and comfort to the narrator and helps him to get rid of the tiredness of the day. But those who listened to the tale at night explained that since they were tired of working all day, they would not listen carefully and have trouble repeating it a few days later. Oya Orhun says "In the evening, when I was a guest in a neighbor's house, I told the folktale. My audience consisting of the ages 25, 32, 30, and 78 began to listen carefully but toward the end of the tale, they began yawning and showed the signs of sleep. None of them was able to repeat the tale 5 days later but only N.M, narrated it though not completely. The others explained their failure because I did not tell them that they would retell it a few days later.

The best-retained motif in the folktale was D.191 (1961, s. 64-69) transformation of a person to a snake. All subjects without any reference to Çem-bel Tiyar narration whether short or long remembered the transformation. One explanation for that reference may be that the Turkish culture includes several legends and tales which contain the snake as a character. Another reason may be the fear of snakes. Whenever a child sees a snake, the first reaction would be to stone and kill the snake.

If a reteller told the tale to a friend for the first time a day after he listened to it, he remembered the tale better when he narrated it to the teacher for the second time. L. narrated the tale in the same evening to A.B. and a few days later, he had no problem remembering it. This explains why a good folk tale narrator who tells the tales many times would remember it easily.

Having a feeling of friendship or sympathy towards the tale narrator helps the listeners to listen to the tale more carefully and repeat it better than the other listeners.

4. The Results of Our Experiment

The study clearly shows that the folktale narrator is a unique individual who is different from the others. We can not attribute his or her individual traits to anyone else. His or her psychology at the time of receiving and giving back the tale, the social and natural environment the subject lives, the time of narration and repeating, and many other factors which we documented in

15 entries above are the factors which should not be ignored in the study of folk tale dissemination and transmission.

We are aware that our experiment is conducted in a modern society where folk tale tradition ended following the introduction of TVs to Turkish society in the 1960's. Furthermore, the folk tale society where people had no other means of entertainment and had plenty of time to tell and listen to the tale has gone forever. In such a traditional society, a good folk tale narrator had an important place in the society, was recognized as an artist, and gained some material and moral compensation for telling the tale. For that reason, we consider the conclusion of our experiment as a good contribution to the analysis of folk tale dissemination and folk tale exchange.

Result

Conditions such as participants, time, and place are important factors in the compilation of fairy tales, which are important subjects of folklore. These factors can cause significant changes in the subject and content of the tale. The educational backgrounds, patriarchal social structures, and socio-cultural values of the narrators have important effects on the content and the change of the subject of the tale. For example, in the province of Van, Kurdish is generally spoken as the dominant language. The narrators speak Turkish as a second language. Even this situation can affect some concepts in the fairy tale. The narrator, who can offer words that can fully match the plot of the "Çembel Tiyar" fairy tale in his mother tongue, tells the tale in an incomplete way and various variables while telling it in Turkish. It is necessary to add language, culture, and physical environment to the dynamics and variable structure of the tale. The woman, afraid of her husband, changed the tale and reassured herself. According to our observations, women in Van do not have equal social conditions with men. In this and similar cultures, where tradition is dominant, story and tale narrations can present us with different motif structures with multiple different dynamics.

In conclusion, we may say with confidence that textual analysis of the recorded oral narration, no matter how many times it is narrated and how many participants are involved, is not sufficient to understand the process of oral transmission and change of folk narratives unless such studies include the detailed life story of the narrator.

References

- Aarne, A. and THOMPSON, S. (1961), *The types of folktales: a classification and bibliography*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Allen, B. (1990). *The genealogical landscape in sense of place, american regional culture*. (eds. Barbara Allen-Thomas J. Schlereth). Kentucky: Th University Press of Kentucky.
- Anderson, W. (1951). *Ein vonkskundliches experiment*. Helsinki : Folklore Fellows Communicatrion Publish.
- (1956). *Eine neue arbeit zur experimentellen volkskunde*. Helsinki: Folklore Fellows Cummunications, No,168.
- Azadowski, M. (1992). *Sibiryadan bir masal anası*. (Çev. İlhan Başgöz). Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.
- Bartlett, W. H. (1917). *Some experiments of the reproduction of folk stories*. Prentice-Hall: The Study of Folklore, Vol. 243- 258.
- Boratav, P. N. (1969). *Az gittik uz gittik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Çobanoğlu, Ö. (2012). *Halk edebiyatına giriş-I*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Dundes, A. (1965). *Study of folklore*. New Jersey: Prentice Hall Publishing.
- (1975). *On the structure of proverb*. Helsinki: Proverbium Press.
- Firatligil, Z. İ. (2012). Performans teoriye göre mersin fıkralarının icrasında anlatıcı, dinleyici ve bağlamın önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5/1, 118.
- Howart, M. (2014). *Under the bed, creeping (psychoanalyzing the gothic in children's literature)*. McFarland & Company Publishers.
- Huizenga, J. (1955). *Homo Ludens*. Boston: Study of Play Elements in Culture Beacon Press.
- Lowie, R. H. (1942). *Studies in plains Indian folklore*. Berkeley: University of California Publications in American Archeology and Ethnology, Vol.40.
- (1951). *Some cases of repeated reproduction*. Berkeley: University of California Publications in American Archeology and Ethnology, Vol. 259-278.
- Snodgrass, M. E. (2005). *Encyclopedia of gothic literature (the essential guide to the lives and works of gothic writers)*. Facts On File Inc.
- Sydow, C. V. (1948). *On the spread of tradition* Copenhagen: Rosenkilde and Bagger Publishing.
- Thompson, S. (1955-1958). *Motif index of folk literature: a classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, medieval, romances, exempla, fabliaux, jestbooks and local legens*. Indiana: Indiana University Press.

Participants

1. Oya Orhun, 35 years old, teacher.
2. Cumali Aklan, 46 years old, public officer.
3. C. A, 16 years old, student.
4. F. K, 36 years old, coiffeur

5. A. T, 49 years old, retired.
6. K. Ç, 16 years old, student.
7. A. A, 55 years old, greengrocer.
8. T. B, 67 years old, housewife.
9. C. D, 43 years old, housewife.
10. T. A, 70 years old, retired.
11. N. M, 30 years old, housewife.
12. N. T, 15 years old, student.
13. Ç. A, 16 years old, student.
14. E. O, 15 years old, student.
15. E. K, 15 years old, student.
16. A. D, 18 years old, student.
17. C. G, 17 years old, student.
18. N. I, 37 years old, housewife.
19. Ç. A, 29 years old, housewife.
20. E. K, 44 years old, housewife.
21. M. A, 51 years old, housewife.
22. S. O, 50 years old, housewife.
23. A. G, 42 years old, housewife.
24. N. H, 60 years old, housewife.
25. S. D, 31 years old, housewife.

BİNGÖL HALK BİLİMİ BİBLİYOGRAFYASI ÜZERİNE BİR DENEME

Mehmet Emin BARS*

Öz

Halk bilimi çalışmaları son dönemlere kadar XIX. yüzyıl Avrupa'sının tanımına göre daha çok köy ve köylü üzerine odaklanmıştı. Bilim, teknoloji ve ulaşım alanlarındaki gelişmelerin yarattığı endüstrileşme halk tanımını kökten değiştirmiş, halk biliminin inceleme alanını genişletmiş, alana yeni bir bakış açısı getirmiştir. XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Alan Dundes, Dan Ben-Amos gibi araştırmacıların yaptığı yeni halk tanımlamaları ile halk ve halk bilimi yeni ve özgün bir bakış açısı kazanmıştır. Yeni tanımlamalarla köy ve kentlerde çok sayıda sosyal grubun/halkın folklorunun olduğu kabul edilmiştir. Bu tanımlamalarla daralan ve kendini tekrar eden halk bilimi çalışma alanı zenginleştirilmiştir. Bu makale Bingöl halk bilimi ile ilgili yapılan çalışmaları içeren bir bibliyografya denemesidir. Bingöl halk bilimi gibi özel bir alanı kapsamaması onu daha önce yapılmış benzer çalışmalardan ayırmaktadır. Bingöl halk bilimi bibliyografyasının hazırlanmasında halk biliminin doğrudan yararlandığı kaynaklarla birlikte farklı disiplinler tarafından ele alınan, geleneksel bir halk kitlesini çeşitli şekillerde inceleyen sosyo-kültürel çalışmalara da yer verilmiştir. Sonuçta Bingöl halk bilimi ile ilgili yapılan çalışmaların dar bir uzmanlık alanı içerisine sıkıştırılarak değerlendirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bingöl halk bilimi çalışmalarında sözlü ve yazılı kaynakların yanında elektronik ve sanal kültür ortamlarını içeren çalışmaların da yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Türk halk biliminin köye ve köylüye odaklanan eski geleneksel bakış açısı terk edilmeli, yeni kültür alanları yeni bakış açılarıyla ve ilgili disiplinlerle işbirliği içinde incelenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Bingöl, halk, halk bilimi, bibliyografya.

* Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
mebars@bingol.edu.tr
Orcid: 0000-0001-6972-6860
DOI: 10.53440/bad.1298853
Makale Türü: Araştırma Makalesi
(Makale Gönderim Tarihi: 18.05.2023-Makale Kabul Tarihi: 15.06.2023)
Atıf Bilgisi: Bars, M. E., (2023). Bingöl Halk Bilimi Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, (18), s. 55-81.

AN ESSAY ON THE BIBLIOGRAPHY OF THE FOLK SCIENCE OF BINGOL

Abstract

Until recently, folklore studies focused more on villages and peasants, according to the definition of 19th century Europe. The industrialization created by the developments in science, technology and transportation has radically changed the definition of folk, expanded the field of study of folklore, and brought a new perspective to the field. After the second half of the 20th century, folk and folklore gained a new and original perspective with the new definitions of folk made by researchers such as Alan Dundes and Dan Ben-Amos. With the new definitions, it has been accepted that there are many social groups/people's folklore in villages and cities. With these definitions, the field of study of folklore, which narrows down and repeats itself, has been enriched. This article is a bibliography essay that includes studies on Bingöl folklore. The fact that it covers a special field such as Bingöl folklore distinguishes it from previous similar studies. In the preparation of the Bingöl folklore bibliography, socio-cultural studies that examine a traditional folk mass in various ways, which are handled by different disciplines, are also included, together with the sources that folklore directly benefits from. As a result, it has been seen that the studies on Bingöl folklore have been tried to be evaluated by compressing them into a narrow field of expertise. In Bingöl folklore studies, it has been emphasized that besides oral and written sources, studies involving electronic and virtual cultural environments should be done. The old traditional perspective of Turkish folklore focusing on the village and the villagers should be abandoned, and new cultural areas should be examined with new perspectives and in cooperation with related disciplines.

Keywords: Bingöl, folk, folklore, bibliography.

Giriş

Halk biliminin (folklorun) bir bilim dalı olarak kabul edilmesi yakın zamanlara rastlamaktadır. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bir bilim dalı olarak kabul edilen halk bilimi, XX. yüzyılın ortalarına kadar "halk" kavramını sınıf farklılıklarını esas alan bir toplum yapısına göre tanımlamıştır. Bu tanıma göre toplum üç tabakaya ayrılmış; halk, medeni ile ilkel gruplar arasında bir yerde görülmüştür. Halk kendisini medeni veya seçkin gören toplulukla yan yana veya ona yakın bir yerde yaşayan, seçkin topluluğun ilkel dönemlerine ait özelliklerini muhafaza eden daha alt seviyedeki bir topluluktur. Bu bakımdan seçkinler, illiklik dönemlerine ait niteliklerini köylü hayatı içinde yaşayan bu toplulukta bulabilirdi. Halk medeni toplumda okuma yazma bilmeyen, cahil, medeniyeti tam olarak elde edememiş kitle idi. Ancak ilkel ve vahşi olarak adlandırılan topluluktan da uzaktı. Bu tanıma göre halk daha çok köy ve köylüyü ifade etmekteydi (Ekici, 2015, s. 2-4). Tüm dünyada

olduğu gibi ülkemizde de halk ve halk bilimi çalışmaları son dönemlere kadar XIX. yüzyıl Avrupa'sının bu tanımına göre daha çok köy ve köylü üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle son yıllarda bilim, teknoloji ve ulaşım alanlarındaki gelişmelerin yarattığı endüstrileşme halk tanımını kökten değiştirmiş, halk biliminin inceleme alanını genişletmiş, alana yeni bakış açıları kazandırmıştır. Amerikan halk bilimci Alan Dundes'in XX. yüzyılın ikinci yarısında yaptığı yeni halk tanımı, halk ve halk bilimine yeni ve özgün bir bakış açısı getirmiştir. Dundes'a göre halk *"en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün -ortak bir meslek, dil veya din olabilir- ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır"* (1998, s. 143). Buna göre halk ortak bir faktörü paylaşan ve kendisine ait geleneklere sahip her türlü grubu kapsamaktadır. Bir aileden bir millete kadar genişleyen çok sayıda halk grubu vardır. Üstelik bu gruplar sadece köyde/kırsal alanda değil, büyük kalabalık kentlerde de bulunabilmektedir.

Dan Ben-Amos, Alan Dundes'in yaptığı halk ve buna göre yeniden biçimlenen halk bilgisi tanımına yeni nitelikler ekler. Ben-Amos halk bilgisi ürünlerinin sıradan olandan ayırıcı bazı özellikler taşıdığını düşünür ve bu ürünleri yaratıcılık ve estetik kaygıyı içeren bir sanat formu olarak görür: *"Folklor, belli zamanda meydana gelen aksiyondur. O artistik bir aksiyondur. O yaratıcılık ve estetik kaygıyı içine alır ve bunların her ikisi de kendilerinden sanat formlarında birleşmeye yüz tutarlar. Bu anlayışa göre folklor; sanata ait anlatım yoluyla oluşan karşılıklı bir sosyal etkilemedir. Bu iletişim, konuşma ve mimikle ilgili hareketlerin diğer tarzlarından farklıdır. Bu farklılık kültüre ait gelenekler seti üzerine kuruludur, o toplumun bütün üyeleri tarafından tanınır ve ona bütün toplum bağlanır ki bu durum folkloru iletişimin sanat olmayan formlarından ayırır"* (2006, s. 33). Ben-Amos'a göre gelişigüzel ortaya çıkan her ürün halk bilgisi olarak kabul edilemez. Halkın ortaya koyduğu ürünün halk bilimi tarafından incelenebilmesi için ürün, yaratıcılık ve estetik bir kaygı taşımalıdır. Aynı zamanda bu ürünler bağlı bulunduğu halk topluluğunun diğer üyeleri tarafından da kabul edilmelidir. Yeni tanımlamalarla köy veya kentlerde çok sayıda sosyal grubun/halkın folklorunun olduğu kabul edilmiş; son dönemlerde iyice daralan, kendini tekrar eden, geçmişin eskisi olarak görülen halk biliminin çalışma alanı zenginleşmiştir. Belli bir geleneğe sahip olan her grubun estetik bir kaygı taşıyan, sanatsal anlatım formuna sahip, grubun diğer üyeleri tarafından benimsenen soyut veya somut her türlü ürünü halk biliminin çalışma alanına dâhil edilmiştir.

Halk ve halk bilgisi kavramlarının yeni ve çağdaş tanım ve yorumları gözlerin kentlere çevrilmesini sağlamıştır. Değişim ve yenileşmelerin hızla yaşandığı kentler, yeni geleneklerin yaratıldığı, eski geleneklerin dönüştürüldüğü kültür mekânları hâline gelmiştir. İlk dönemlerde kentin folkloru yok ettiği düşüncesi zayıflamış, kentlerin yeni folklorik ürünlerin yaratım ve aktarım merkezleri olduğu kabul edilmiştir. Kentleşme gelenekleri değiştirmiş/dönüştürmüş, zamanın ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirmiştir. Kentler kültürel yapılarına uygun yeni kültür alanları yaratmıştır. Böylece uzun yıllar görmezlikten gelinen kent kültürü halk biliminin yeni ve zengin bir araştırma alanını oluşturmuştur. Halk bilimi çalışmalarında uzun yıllar sadece köye ve köylüye yönelik derlemelerin/incelemelerin yapılması, kent folklorunun ihmal edilmesi halk biliminin gelişmesini de olumsuz biçimde etkilemiştir. Özdemir'in de ifade ettiği üzere halk biliminin bıraktığı boşluklar farklı disiplinler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır: *"Söz konusu kent-köy etkileşiminin kentte ve yerelde ortaya çıkardığı yeni durumlar, mekânlar, ürünler, uygulamalar, bilgi ve deneyimler, aktörler, hatta gelenekler de halk bilimcilerden çok farklı alanların uzmanlarına bırakılmış, bu durum da halk biliminin gelişmesini geciktirmiştir"* (Özdemir, 2017, s. 492). Bazı halk bilimciler kentlerdeki gelenekleri fark etmemelerine rağmen bu mekânlarda yeni gelenekler/ürünler üretilmeye/aktarılmaya devam etmektedir.

1. Bingöl Halk Bilimi Bibliyografyası

Kent kültürü ile ilgili çalışmalar uzun süre sosyologlara, eğitim bilimciler, sosyal antropologlara, tarihçilere, iletişim bilimcilere bırakılmış; halk bilimi çalışmaları köy ve belli yaşın üstündeki insanlarla sınırlandırılmıştır. Halk bilimi son derece geniş bir araştırma alanına sahiptir. Somut olan ve olmayan her türlü kültürel unsur, gelenek, uygulama halk bilimi tarafından araştırılmakta, incelenmektedir. Halk bilimi dil-anlatım, âşık-tekke ve anonim edebiyat ürünleri, hayatın geçiş dönemleri, bayramlar-törenler ve kutlamalar, inanmalar, çocuk oyunları, halk tiyatrosu, halk müziği, halk oyunları, giyim-kuşam ve süslenme, halk sanatları, halk mutfağı, halk hekimliği, halk mimarisi, halk hukuku gibi çok sayıda geleneği kendisine ait yöntem ve tekniklerle inceler. Bu kadar geniş bir araştırma alanına sahip olan halk bilimi, çok sayıda uzmanlık alanından da yararlanır. Tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, din bilimleri, antropoloji, hukuk, dilbilim, iletişim gibi çok sayıda bilim dalının verileri halk bilimi tarafından kullanılmaktadır. Halk bilimi ürünlerinin yaratım ve aktarım bağlamlarının dikkate alınarak yapılması gereken incelemelerde disiplinler arası yöntemlerin kullanılması kaçınılmazdır.

Bu çalışmada Bingöl halk bilimi ile ilgili yapılan çalışmaları içeren bir bibliyografya denemesi yapılmıştır. Bu konuda Ercan Çağlayan tarafından yapılan “*Bingöl Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi*” (2007) ile “*Bingöl Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi-II*” (2011) adlı çalışmalar genel itibarıyla Bingöl konulu tüm çalışmaları kapsayan denemelerdir. Ancak bu çalışmalardan sonra günümüze kadar Bingöl konulu çok sayıda çalışmanın yapıldığı görülmüştür. Bu bakımdan bu çalışmalarda yer almayan çok sayıda yeni çalışma mevcut makalede yer almaktadır. Çalışmanın diğer bir özelliği de Bingöl halk bilimi gibi özel bir alanı kapsamasıdır. Bingöl halk bilimi ile ilgili ulaşılabilen birincil ve ikincil derecedeki tüm çalışmalar bibliyografyaya dâhil edilmiştir. Bibliyografik verilerin oluşturulmasında yeni halk ve halk bilimi kavramları etrafında, halkın bulunduğu tüm mekânlarda (köy-kent) meydana getirilen, halk biliminin çalışmalarında yararlandığı, farklı disiplinler tarafından ele alınan çalışmalar da konuya dâhil edilmiştir. Böylece daha zengin bir bibliyografya elde edilmiştir. Buna göre Bingöl halk bilimi (folkloru) ile ilgili yapılan çalışmalar şunlardır:

1.1. Kitaplar-Kitap Bölümleri

- Akbulut, Yılmaz. (1995). *Bingöl Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akdeniz, Hüseyin Abdullah. (2009). *Melekan Şeyhleri*. Malatya: İtaki Kitabevleri.
- Akyel, Recai. (1997). *Dünden Bugüne Solhan*. Antalya: Retma Matbaası.
- Alan, Suat. (2021). “Bingöl’de Gündelik Hayat -Boş Vakit Değerlendirme Faaliyetleri Üzerine Bazı Gözlemler-”. *Bingöl Dört Dağ İçinde*. (ed. Ercan Çağlayan). Van: Peywend Yayınevi, 93-108.
- Alay, Okan. (1996). *Kültür Dünyamızda Bingöl*. Ankara: Meg Yayınları.
- Alay, Okan. (2021). “Şehir, Sinema ve Kültür: Bingöl’ün Sinemaya Yansıması”. *Bingöl Dört Dağ İçinde*. (ed. Ercan Çağlayan). Van: Peywend Yayınevi, 323-338.
- Alpar, Güray. (2009). *Sosyal, Kültürel ve Tarihi Yönleriyle 4 Mevsim Bingöl*. Bingöl: Anadolu Matbaası.
- Arda, Akif. (2006). *Bütün Yönleriyle Çevlik Bingöl*. İstanbul: Doz Yayınları.
- Arık, Aydın. (2007). *Bingöl Fotoğraf Albümü*. Bingöl.
- Aşan, Muhammet Beşir. (1989). *Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde İskân İzleri (XI-XIII. Yüzyıllar)*. Ankara.

- Ayış, Mehmet Şirin. (2022). *Bingöl ve Çevresinde Halidilik*. İlahiyat Kitap.
- Berdibek, Ömer. (2007). *Bingöl Şiirleri Antolojisi*. Ankara: Kişisel Basım.
- Bingöl Gençlik Araştırması*. (2018). (haz. Cihat Yaşaroğlu; Yunus Kaya; Mehmet Aslan). Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları.
- Bingöl İli Sosyal Analiz Çalışması*. (2016). (ed. Adem Solak). Ankara: Hegem Yayınları.
- Bingöl Yöresi Hikâyeleri*. (2009). (yay. haz. Mahmut Buyankara vd.), Ankara: YİSTOD.
- Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar, Oymaklar ve Boylarla İlgili Araştırma Sonuçları*. (2010). (ed. Gıyasettin Aytaş). Ankara: Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Merkezi.
- Bukan, İsmail. (2010). *Bingöl Atasözleri (Derlemeler)*. Ankara: Suresur Yayınları.
- Bulmuş, Ahmet. (2009). *Bingöl Çevlikte Yaşadılar*. Ankara.
- Çiftçi, Ferhat. (2021). "Dengbejler ve Bingöl'de Dengbejlik Gelenekleri". *Bingöl Dört Dağ İçinde*. (ed. Ercan Çağlayan). Van: Peywend Yayınevi, 281-294.
- Çiftçi, Ferhat. (2021). "Türkçe Şiirde Bingöl". *Bingöl Dört Dağ İçinde*. (ed. Ercan Çağlayan). Van: Peywend Yayınevi, 313-322.
- Döner, Naim. (2021). *Bingöl Âlimlerinden Mela İhsan El Hezarşahi'nin Fikir Dünyası ve Kur'an Konularına Yaklaşımı*. (ed. Hakan Can). Bingöl: Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ekonomik ve Sosyal Göstergeler: Bingöl*. (1998). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Hamarat, Handan. (2021). "Gelenekten Geleceğe Bingöl Sofrası". *Bingöl Dört Dağ İçinde*. (ed. Ercan Çağlayan). Van: Peywend Yayınevi, 109-126.
- Irmak, Yılmaz. (2018). *Ben Anadolu'yum Ozan Hacı Gürhan Hayatı Sanatı ve Şiirleri*. İstanbul: Bingöl Belediyesi Yayınları.
- Karaca, Emin. (2021). "Bingöl Yöresi Zazaca Halk Kilamları". *Bingöl Dört Dağ İçinde*. (ed. Ercan Çağlayan). Van: Peywend Yayınevi, 263-280.
- Karasu, Doğan. (2004). *Bingöl'de Sosyal ve Kültürel Yaşam*. İstanbul: Sistem Mücellit.

Karasu, Doğan. (2007). *Bingöl Dengbejleri*. (ed. Behruz Sujadi; Ahmet Önal). İstanbul: Peri Yayınları.

Kaygalak, Metin; Ercan Çağlayan. (2021). "Bingöl Alevileri: Etnisite ve Dil, İnanç ve Ritüel". *Bingöl Dört Dağ İçinde*. (ed. Ercan Çağlayan). Van: Peywend Yayınevi, 53-72.

Kement, Üzeyir vd. (2018). *Gastro Kültür Bingöl*. İstanbul: Oğlak Yayınları.

Kıyılı Şeyh Selim Efendi'nin Divanı. (2007). (der. Molla Halis Selimefendigil). İstanbul: Kent Yayınları.

Konukçu, Enver. (1987). *Köroğlu'na Kadar Bingöl*. Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.

Korkutata, Zeki. (2016). *Bingöl'de Dinî Hayat*. Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.

Kurij, Seyidhan. (2002). *Waye Hot Birayun: Sanikan u Deyirane Çevliği ra*. İstanbul: Arya Yayınları.

Kurij, Seyidhan. (2014). *Deyiri Çevliği*. İstanbul: Nas Ajans Yayınları.

Önal, Hakan. (2021). "Örselenmiş Bir Kimlik Olarak Bingöl Çingeneleri ve İdare Etme Pratikleri". *Bingöl Dört Dağ İçinde*. (ed. Ercan Çağlayan). Van: Peywend Yayınevi, 73-92.

Özhan, Mevlüt. (1986). *Bingöl İli Folklor Alan Araştırması*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Say, Ahmet. (2007). *Güneşin Savrulduğu Yerden Bingöl Hikâyeleri*. İstanbul: Evrensel Yayınları.

Sever, Ramazan. (2008). *Karlıova İlçesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Soylu, Hasbi. (2003). *Şehir Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Bingöl*. Erzurum: Aktif Yayınları.

Soylu, Hasbi. (2004). *Bingöl İli Turizm Coğrafyası*. İstanbul: Aktif Yayınevi.

Söylemez, Mahfuz; Abdullah Demir. (2014). *1550 Tarihli Tahrir Defterine Göre Çapakçur Livası Nüfus ve İskân*. Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.

Şimşek, Halil. (2001). *Geçmişten Günümüze Bingöl ve Doğu Ayaklanmaları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Temiroğlu, Ali. (1992). *Bingöl Dağı Güzel Köyüm: Türk Halk Kültüründen Bir Demet Deyişler*. İstanbul: İnanç Yayınları.

Yiğitbaş, M. Sadık. (1965). *Kiği ve Folkloru*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.

1.2. Tezler

Akbulut, Azize. (1976). *Bingöl Folkloru*. Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Akdemir, Elif. (2019). *Tüketim Kültürü ve Dönüşümüne Dair Sosyolojik Bir Değerlendirme: Bingöl Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Alay, Okan. (1996). *Kültür Dünyamızda Bingöl*. Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Alay, Okan. (2005). *Bingöl Masalları (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Alp, Ahmet. (2022). *2006 Yılından Sonra Kurulan Yeni Üniversitelerin Kent-sel Değişim Üzerindeki Rolü: Bingöl Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Alpar, Güray. (2010). *Ankara'da Yaşayan Bingöllülerde Sosyal ve Kültürel Değişim*. Doktora Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Ankışhan, A. (2006). *Bingöl İli Masal ve Efsaneleri*. Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Malatya.

Ankışhan, Güler. (2007). *Bingöl İli Halk Edebiyatı*. Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Ankışhan, Güler. (2013). *Bingöl Geleneksel Kültüründe Evlenme*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Apuhan, Ferhat. (2017). *1974 Kıbrıs Barış Harekatı ve Bingöllü Kıbrıs Gazileri*. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Asna, Burçin. (2014). *Bingöl'de Zazaca Atasözlerinin Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Aygün, Muhsin. (2015). *Bingöl Yöresinde Kullanılan Zazaca Hayvancılık Kavramları*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Bazancir, Recai. (2010). *Bingöl Efsaneleri*. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Bor, Abdulkerim. (2014). *Bingöl Yöresi Zazaca Halk Türküleri*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Bor, Osman. (2022). *Geleneksellik ve Modernlik Arasında Gençlik: Bingöl Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Bor, Ş. (2014). *Bingöl İli Karhova İlçesi Aynık Köyü Monografisi*. Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Bural, Abdulnasır. (2019). *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Bingöl'de Alelilik*. Yüksek Lisans Tezi. Şırnak Üniversitesi, Şırnak.

Butasım, Nebi. (2010). *Bingöl'deki Mimari Eserler*. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Çağlayan, Ercan. (2001). *Bingöl Tarihi ve Sosyo-Kültürel Yapısı*. Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Çağlayan, Ercan. (2008). *Bingöl (Çapakçur) ve Çevresinde Ermeni-Müslüman İlişkileri (1856-1914)*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Çakar, B. (2014). *Bingöl Folkloru*. Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Çiftçi, Metin. (2013). *Konuşmanın Etnografyası Kuramı Bağlamında Zazaca Kalıplaşmış Sözcükler (Bingöl Örneği)*. Doktora Tezi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Dağılma, İbrahim. (1997). *Bingöl Halk Hikâyeleri ve Masalları*. Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

Dağistanlı, Kader. (2007). *Mimarsız Mimarlık ve Bingöl, Kiğı, Alagöz Köyü Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Dolgun, Rıdvan. (2015). *Genç Zıkte Yöresi Günlük Hayatta Kullanılan Araç-Gereçlerle İlgili Terimler ve Anlamları*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Durumlu, Abdulgani. (2018). *Bingöl İli Adaklı İlçesi Halk İnanışları*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Duymaz, Ali. (1989). *Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Eprem, Mesut. (2019). *Bingöl Halk Hekimliği*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Erdoğan, Serkan. (2015). *Yazılı ve Arkeolojik Verilere Göre M. Ö. II. ve I. Bin Yılda Tunceli ve Bingöl Bölgesi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Erdoğan, Hatip. (2015). *Genç Çevresine Ait Masallar: Metin-İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Gökalp, Büşra. (2018). *Bingöl Masallarında -Seçilmiş Örneklerde- Sembolik Masal Çözümlemeleri*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Gündoğdu, Gülsüm. (2021). *Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Bingöl İlinin Markalaşma Algısının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Gürsu, Sedat. (2017). *Bingöl/Kiğı Yöresi Masal Örnekleri ve Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Hamarat, Handan. (2017). *Bingöl Alevi Toplumunda Halk Kültürü Unsurları*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Hansu, Remzi. (2007). *Sünnette ve Geleneğimizde Cenaze Merasimlerinin Birbirine Uygunluğu Meselesi (Bingöl Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Karaaslan, Zihni. (1976). *Bingöl Masalları*. Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Karaca, Behset. (1991). *1518 Tarihli Tahrir Defterine Göre Kiğı Sancağı*. Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Karaca, Emin. (2019). *Bingöl Yöresi Zazaca Türkülerde İnsan Unsuru*. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Bingöl.

Kaygalak, Sevda. (1995). *Bingöl Folkloru*. Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

Kayman, Faruk. (2011). *Bingöl'de Anlatılan Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Levent, Lamia. (2004). *Bingöl Merkez ve Merkeze Bağlı Köylerde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Namlı, Gülten. (1982). *Bingöl-Kurudere Köyü Folkloru*. Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Öger, Adil. (2021). *Modernleşme Sürecinde Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölüm Adetlerinde Değişmeler: Bingöl İli Solhan İlçesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Öztürk, Beyda. (2009). *Bingöl İli Örnekleminde Çekirdek ve Geniş Aile Yapılarında Anne-Çocuk İlişkilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Pesen, Ömer Faruk. (2001). *Bingöl Sahasından Derlenen Folklor Ürünleri*. Lisans Tezi. 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Şimşek, Halil. (1999). *Cumhuriyetten Sonra Bingöl*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Tiryaki, Sırrı. (2008). *Bingöl Eskiçağ Tarihi*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

1.3. Makaleler

Acar, Abdurrahman. (2008). "Osmanlı Belgelerine Göre XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Kiğı Kazasından Bir Kesit". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 133-136.

Alay, Okan. (2007). "Bingöl'de Evlenme Adetleri Üzerine Bir İnceleme". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 87-112.

Alay, Okan. (2008). "Bingöl'de Evlenme Adetleri Üzerine Bir İnceleme II". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 105-124.

Alay, Okan. (2016). "Bingöl'de Evlenme Âdetleri", *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11/4, 67-90.

Alay, Okan. (2017). "Bingöl Masallarında Yapı ve Muhteva Özellikleri ". *Diyaletolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 31-49.

Alay, Okan. (2019). "Bingöl ve Tunceli Yöresinde Yaşayan Şafii ve Alevilerde Nazar ve Uğurla İlgili İnanış ve Uygulamalar ". *Folklor-Edebiyat*, 25/98, 327-338.

Alay, Okan. (2022). "Bingöl'de 'Deyîrbazî'/Halk Şairliği Geleneği ve Rençber Ezîz'in Gelenekteki Rolü". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/3, 1177-1190.

Aldan, Mehmet. (1992). "Bingöl". *Türk Dili Dergisi*, 486.

Alpar, Melek. (2013). "Bingöl Ağzı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme". *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/4, 53-65.

Alptekin, Ali Berat. (1993). "Bingöl Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçindeki Yeri". *Türk Kültürü*, 368, 754-762.

Apak, Hıdır. (2016). "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Tanrı Algısı: Bingöl Üniversitesi Örneği". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/11, 219-230.

Apuhan, Ferhat. (2016). "Kıbrıs Meselesi ve Bingöllü Kıbrıs Gazileri'nin Nazarıyla 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı-I". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 3/1, 35-66.

Apuhan, Ferhat. (2017). "Kıbrıs Meselesi ve Bingöllü Kıbrıs Gazileri'nin Nazarıyla 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı-II". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 3/2, 23-51.

Arpa, Abdulmuttalip. (2014). "Bingöl'de Medreseler ve Müderrisler". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 29-42.

Asna, Burçin. (2015). "Bingöl'de Konuşulan Zazaca Atasözlerine Çevre Kültürlerin Etkisi". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 41-62.

Aşan, Muhammed Beşir. (1987). "I. Dünya Harbinde Çapakçur (Bingöl) Savunması ve Şehitlik Abideleri". *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1, 51-55.

Avcı, Vedat. (2017). "Bingöl İlinde Nüfus ve Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/13, 201-222.

Ayış, Mehmet Şirin. (2016). "Şeyh Ahmed Çapakçurî ve Mektupla İrşad Örneği". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 3/1, 11-34.

Ayış, Mehmet Şirin. (2017). "Bingöl Hâlidî Geleneğinin Medrese Boyutu". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/10, 71-94 .

Ayış, Mehmet Şirin. (2018). "Bingöl Halidî Şeyhlerinin Osmanlı Rus Savaşı İle Birinci Dünya Savaşı'nda Gösterdikleri Yararlılıklar". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 5/1, 29-48.

Ayış, Mehmet Şirin. (2018). "Bingöl ve Çevresinde Halidîliğin Yayılmasında Etkili Olmuş Sufi Şahsiyetler". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11, 183-208.

Ayış, Mehmet Şirin. (2019). "Bingöl'de Bir Tasavvuf Ailesi Melekan Şeyhleri". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 6/1, 31-54 .

Baluken, Yusuf. (2007). "Eyyübiler Devrinde Bingöl". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 41-53.

Baluken, Yusuf. (2008). "Eyyubiler Devri Şairi İbnu'n-Nebih El-Mısri'ye Ait Çapakçur Şiiri, Edisyon Kritiği ve Tercümesi". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 97-104.

Baş, Yaşar. (2011). "Çapakçur (Bingöl), Genc ve Kiği Çevresinde Bayındırlık Çalışmaları". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/1, 117-137.

Baş, Yaşar. (2011). "Kiği Demir Madeni ve Humbarahanesi". *Turkish Studies –International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/4, 409-430.

Baş, Yaşar. (2022). "Çapakçur (Bingöl) İsfahan Bey Camii ve Zaviyesi Vakfi". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 342-363.

Baş, Yaşar; Vedat Avcı. (2021). "Bingöl'ün Tarihi Çevre ve Şehircilik Bakımından Gelişimi". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 11-62.

Bayhan, Ahmet Ali. (2007). "Bingöl/Genç İlçesi Sürekli Köyü'ndeki Kuba Kümbeti'ne Ait Bir Kitabe ve Düşündürdükleri". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 13-19.

Bor, Adil. (2014). "Sözlü Tarih Bağlamında Az Aşiretinde İlmî ve Dinî Hayat". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 89-102 .

Bulmuş, Ahmet. (2010). "Bingöl Halk Oyunları Çıkışı". *Ankara Binyar Dergisi*, 1.

Bulukgiray, İsa. (2021). "Bingöl Zaza Köylerinden Emtağ'da Kullanılan Lakaflar Üzerine Bir İnceleme". *Bingöl Araştırmaları Dergisi* , 7/2, 61-95.

Butasım, Nebi. (2016). "Bingöl 'Arakonak' Halçalarından Bazı Örnekler". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 3/1, 87-98.

Butasım, Nebi. (2020). "Bingöl Ilıcalar İcpınar Köyü Mezar Taşları". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 7/1, 43-74.

Buyankara, Mahmut. (2015). "Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze, Bingöl'de Eğitim Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış (Sorunlar ve Öneriler)". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 81-98.

Buyankara, Mahmut. (2016). "Bingöl Ailesinde Sosyal Değişme". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 2/2, 73-86.

Çağlayan, Ercan. (2007). "Bingöl Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 67-85.

Çağlayan, Ercan. (2008). "I. Dünya Savaşında Çapakçur". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 65-75.

Çağlayan, Ercan. (2008). "Osmanlı Hâkimiyetinde Çapakçur ve Çevresinde İktisadi Hayat". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 73-96.

Çağlayan, Ercan. (2008). "Osmanlı Toplumunda Bir Arada Yaşama Sanatı: Çapakçur'da Açılan Ermeni Mektebine Dair Belgeler". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 137-142.

Çağlayan, Ercan. (2011). "Bingöl Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi II". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/1, 149-166.

Çağlayan, Ercan. (2015). "Kiği'dan Bir Portre: Hüseyin Avni Ulaş (1887-1948)". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 9-18.

Çapak, Halis. (2007). "Cumhuriyet Dönemi Bingöl'den Yetişmiş Bir Aydın: M. Sadık Yiğitbaş/Hayatı ve Eserleri Üzerine". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 121-129.

Çapak, İbrahim. (2008). "Bir Arşiv Belgesi Çerçevesinde I. Dünya Savaşı Yıllarında Bingöl'ün Oğnut Nahiyesi Üzerine Bazı Düşünceler". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 25-33.

Demir, Abdullah. (2007). "Belgelerle Genç ve Çapakçur'da Sağlık Sorunları". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 145-154.

Demir, Abdullah. (2008). "Belgelerle Pilten Bey (Balaban) Camii ve Vakfı". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 45-71.

Demir, Abdullah. (2008). "Belgelerle İsfahan Bey Camii ve Zaviyesi Vakfı". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 39-50.

Demir, Abdullah. (2008). "Genç Kale Camisi ile Solhan Mizgeft Camisi Hakkında Bazı Notlar". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 57-60.

Demir, Abdullah. (2008). "İsfahan Bey Camisi". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 125-132.

Elaltuntaş, Ömer Faruk. (2021). "Bingöl'de Avcılık Geleneği ve Avcı Fıkraları". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 7/2, 27-59.

Erpolat, Mehmet Salih. (2006). "Çapakçur Kanunnamesi Hakkında Bir Değerlendirme". *Kamu Hukuku Arşivi Dergisi*, 9/2, 105-109.

Erpolat, Mehmet Salih. (2008). "Kiği Sancağının Tarihi Coğrafyası". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 11-37.

Ertekin, Mehmet Zahir; Nebi Butasım. (2018). "Bingöl Genç (Sebeterias ?) Kalesi". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/16, 113-126.

Gider, Mahmut. (2018). "Kişili Şeyh Selim Efendi'nin Dünya Algısı". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 5/1, 9-28.

Gülensoy, Tuncer. (1984). "Tunceli, Bingöl ve Diyarbakır Yörelerindeki Boy, Soy, Oymak ve Aşiret Adları Üzerine". *Türk Dünyası Araştırmaları*, 28, 134-156.

Gümüşsoy, Emine; Yonca Özege. (2021). "Erzurum Vilayet Salnameleri'ne Göre Kiği Kazası ve Eğitim (1870-1900)". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 7/2, 7-26.

Güngör, Yıldırım. (2003). "Bingöl: Bin Ayıp". *Atlas*, 6/123, 191-194.

Irmak, Yılmaz. (2015). "Bingöl Halk Oyunları". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 2/1, 55-74.

Irmak, Yılmaz. (2016). "Bingöl Geleneksel Çocuk Oyunları". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 3/1, 67-86.

Irmak, Yılmaz. (2016). "Doğumdan Ölümüne Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 113-132.

Irmak, Yılmaz. (2016). "Mitten Efsaneye Bir Halk Oyunu: Bingöl Kartal Oyunu". *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 6/10, 90-105.

Irmak, Yılmaz. (2017). "Bingöl'de Nazar İnanç ve Uygulamaları". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 3, 65-78.

Irmak, Yılmaz. (2018). "Bingöl Halk Hekimliği". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 5/1, 49-73.

Irmak, Yılmaz. (2018). "Bingöl Halk İnançları ve Uygulamaları". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 17, 191-222.

Irmak, Yılmaz. (2018). "Bingöl'de Bulunan Türbeler ve Ziyaret Yerleri". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/6, 899-914.

Irmak, Yılmaz. (2019). "Bingöl Mutfak Kültürü ve Gastronomi Turizmi". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 6/1, 111-144.

Irmak, Yılmaz; Handan Hamarat. (2018). "Bingöl Aleviliğinde Dedelik Musahiplik Düşkünlük ve Cem". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 211-232.

İşbir, Cemil. (1938). "Bingöl'ün Tarih ve Coğrafyası", *Altan*, 36-38.

Karaca, Emin. (2019). "Bingöl Yöresi Zazaca Halk Türkülerinin Yapı, Konu ve Egzi Bakımından Tasnifi". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 5/2, 83-116.

Kaya, Mehmet; Bilal Akan. (2019). "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Öğretiminin Gelişmesi ve Tarih Eğitiminde Bingöl Örneği". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 5/2, 9-20.

Kayman, Faruk; Nurullah Esendemir. (2018). "Bingöl Yöresinden Derlenen Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 5/1, 75-92.

Kızıloğlu, Semiha; Ersin Karakaya. (2019). "Bingöl İlinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Bingöl İli Sakinlerinin Kırsal Turizm Algılamaları". *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21/2, 257-266.

Koç, Yunus. (2002). "1553 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre XVI. Yüzyıl Ortalarında Kiği Sancağındaki Yerleşme". *Türk Kültürü*, 417, 285-404.

Koç, Yunus. (2004). "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Kiği Sancağında İskân ve Toplumsal Yapı". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 129-156.

Koçibar, Ahmet. (2001), "Bingöl Seyahatnamesi". *Bingöl İli ve İlçeleri Yardımlaşma Derneği Yayın Organı*, 8/8.

Köse, Muhammed. (2016). "2688 Numaralı Palu Nüfus Defterine Göre 1841 Yılında Sivan Nahiyesinin Demografik ve Sosyal Yapısı". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 2/2, 87-128.

Lynch, Henry Finnis Blossie. (2017). "XIX. Yüzyıl Seyyahlarından Henry Finnis Blossie Lynch'in 'Armenia: Travels And Studies' Adlı Eserinin Bingöl Bahsinin Tercümesi". (çev. Vural Öntürk). *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 4/1, 81-102.

Mırçık, Ali Murat; İlkay Yıldız. (2021). "Yerel Basında Covid-19 Haberlerinin Ele Alınış Biçimi: Bingöl Online Örneği". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 115, 280-297.

Narin, İsmail. (2014). "Bingöl Medreselerinde Fıkıh Eğitimi", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 9-28.

Özdemir, Muhittin. (2006). "Şafii Mezhebinin Doğu Anadolu Ayağı ve Bingöl Örneği". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 7, 343-364.

Öztürk, Ekrem. (1966). "Bingöl Türküsü". *Bingöl Dergisi*, 3/7.

Pamuk, Bilgehan. (2011). "XIX. Yüzyılda Çapakçur (Bingöl) ve Yöresinde Ekonomik Faaliyetler: Madencilik ve Yaygın İş Kolları". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/1, 103-116.

Polat, Rıdvan; Uğur Çakılıoğlu; Fatih Satıl. (2013). "Traditional uses of medicinal plants in Solhan (Bingöl-Turkey)". *Journal of Ethnopharmacology*, 148, 951-963.

Sağlam, Nevzat. (2019). "XVII. Yüzyılın Ortalarında Kiğı Sancağında İskan ve Toplum Yapısı". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 590-631.

Samuk, Hidayet. (2017). "Servi Bölgesi ve Köyleri". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 4/1, 9-40.

Samuk, Hidayet. (2017). "Servi Bölgesi Zazacasına Ait Kalıplaşmış Sözlere İlgili Bir Derleme Çalışması". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 4/1, 41-56.

Samuk, Hidayet. (2020). "Evlenme Âdetleri Üzerine Bir İnceleme: Servi Bölgesi Örneği". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 7/1, 7-25.

Sever, Ramazan. (2008). "Karlıova'nın Eko-Turizm Potansiyeli". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 77-87.

Sevin, Veli. (2007). "Bingöl: Türkiye Arkeolojisinin Az Keşfedilmiş Bir Yöresi". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 9-12.

Soylu, Hasbi. (2008). "Tarihte Önemi Azalan Yerleşmelere Bir Örnek: Kiğı". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17, 87-110.

Soylu, Hasbi. (2009). "Bingöl'de Hızlı Şehirleşmeden Kaynaklanan Çevre Sorunları". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/1, 87-104.

Söylemez, İdris. (2019). "Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin Şiirlerinde Hz. Peygamber Sevgisi". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 6/1, 9-30.

Söylemez, Mehmet Mahfuz. (2007). "Erzurum Vilayet Salnamelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Kiğı Kazası". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 21-39.

Söylemez, Mehmet Mahfuz. (2008). "Genç Sancağı Mutasarrıfı İbrahim Kamil Paşa". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 13-23.

Söylemez, Mehmet Mahfuz. (2008). "Solhanlı Bir Âlim: Ardüşen Müftüsü Molla Hasan". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 123-124.

Süt, Abdulnasır. (2014). "Bingöl'deki Sosyal ve Siyasal Yaşamın Dini ve Ahlaki Açından Değerlendirilmesi". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 73-88.

Şaroğlu, Fuat. (1983). "Bingöl Dağı ve Öyküleri". *Yeryuvarı ve İnsan*, 8/3, 3-4.

Tatlı, Halim. (2014). "Bingöl Üniversitesi Öğrencilerinin Bingöl Ekonomisine Katkısı". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/7, 79-94.

Tekışık, Hüseyin Hüsnü. (2005). "Gönlümü Yayla Yaptım Bingöl İnsanlarına". *Çağdaş Eğitim*, 30/325, 1-5.

Tokuş, Ömer. (2007). "Güzeldere Mezar Taşları Üzerine". *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 113-119.

Tokuş, Ömer. (2016). "Temran Köyü Camii, Çeşme Kitâbesi İle Mezar Taşları". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 2/2, 9-30.

Tuncel, Metin. (1992). "Bingöl." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt VI, İstanbul: 183-184.

Yaşar, Mehmet Emin; Kadir Gökoğlan; Meryem Kök. (2022). "Üniversite Öğrencilerinin Kent Ekonomisine Katkısı: Bingöl Üniversitesi Örneği". *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/1, 13-37.

Yazıcı, Tahsin. (1991). "Eski Bingöl'de Mevsimler ve İnsanlar". *İl İl Büyük Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul.

Yıldız, İlkay. (2022). "Küresel Salgının Yerel(e) Etkisi: Bingöl Yerel Gazeteleri Örneği". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 8/2, 7-25.

Yılmaz, Erol. (2017). "Tarihsel Süreçte Bingöl Yerel Basını ve İşlenen Benzer Problemlere Dair Bazı Tespitler (1983-2016)". *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 3/2, 79-96.

Yuvaç, Piran. (1976). "Bingöl". *Bingöl Dergisi*, 16.

1.4. Bildiriler

Abdulcelil, Tarık. (2014). "Bingöl Tarihi ile İlgili Bazı Notlar". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 291-294.

Acar, Abdurrahman. (2014). "Bingöl ve Çevresinde İslam Dininin Yayılışı". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 19-27.

Acar, Abdurrahman. (2014). "Klasik İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Bingöl ve Çevresi". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 189-195.

Alay, Okan. (2013). "Bingöl'de Sosyal Yaşamın Çeşitli Dönemleriyle İlgili Halk İnanışları". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 317-329.

Altaş, Nurullah. (2014). "Bingöl ve Çevresinde Yaygın Din Öğretimi Üzerine Değerlendirmeler". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 711-718.

Anık, Mehmet. (2014). "Engelli Ailelerin Sosyo-Kültürel ve Sosyo-ekonomik Durumları: Bingöl İli Örneği", *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 421-437.

Atalay, Fatih. (2014). "Bingöl Adına Kurulan Derneklerimiz ve BİNDEF". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 593-600.

Atalay, Talip. (2014). "Diyar-ı Bekir Vilayet Gazetesinde Çıkan Çapakçur ve Genç". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 109-115.

Ayış, Mehmet Şirin. (2017). "Bingöl ve Çevresinde Halidilik". *Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî ve Halidiliğin Bingöl Çevresi Üzerindeki Etkisi (Ulusal Sempozyum)*, Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 4-5 Mayıs, Bingöl, 263-302.

Baş, Yaşar. (2014). "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Çapakçur Kazası'nda İmar Faaliyetleri (1866-1916)". *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, (1-2 Ağustos 2009), Ankara: Bingöl Belediyesi Yayınları, 17-26.

Bayram, Ali, (2014). "Bingöl Esnaf- Sanatkârların Sorunları". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 791-797.

Bayram, Kahraman. (2014). "Gurbetteki Bingöllüler: İstanbul'a Göç Eden Bingöllülerin Sosyo-Ekonomik Sorunları". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 575-591.

Beki, Abdulaziz. (2014). "Klasik Medrese Geleneğinin Bingöl'ün Sosyo-Kültürel Yapısına Katkısı". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 673-710.

Bingöl, Abdülkerim; Mehmet Faruk Araz. (2017). "Bingöl'de Halidilik 'Mele Azin Ailesi'. *Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî ve Halidîliğin Bingöl Çevresi Üzerindeki Etkisi (Ulusal Sempozyum)*, Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 4-5 Mayıs, Bingöl, 311-340.

Bulut, Halil İbrahim. (2014). "Bingöl Aleviliği: Sancak Bölgesi Bağlamında Bir İnceleme". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 565-573.

Bulut, Halil İbrahim. (2016). "Sosyal Barış ve Kardeşlik Bağlamında Bingöl Aleviliği". *Cumhuriyet Döneminde Bingöl Sempozyumu*, (1-3 kasım 2014), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 119-124.

Butasım, Nebi. (2012). "Zaza Sanatı-Bingöl Örneği". *II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, (4-6 Mayıs 2012). Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 426-433.

Butasım, Nebi. (2013). "Ortaçağ ve Sonrası Bingöl'deki Tarihi Eserler". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 437-458.

Butasım, Nebi. (2015). "Bingöl Tarihi Eserleri ve Turizm Ekonomisine Kazandırılması". *3. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı*, Bingöl, 563-570.

Çağlayan, Ercan. (2012). "Hükümet Merkezi'nden Perifeleşmiş Bir Köye: Genc". *2. Sosyal Bilimler Genç Araştırmacılar Sempozyumu*, (24-25 Nisan 2010), Diyarbakır, 36-50.

Çağlayan, Ercan. (2013). "Osmanlı'nın Son Döneminde Çapakçur ve Çervresinde Demografik Yapı (1880-1914)". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 459-472.

Çağlayan, Ercan. (2014). "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Çapakçur ve Kiğı Ermenilerinin Din Özgürlüğüne Bir Bakış". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 235-250.

Çağlayan, Ercan. (2014). "Osmanlı'nın Son Döneminde Kiğı'da Eğitim (1869-1909)". *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, (1-2 Ağustos 2009), Ankara: Bingöl Belediyesi Yayınları, 173-188.

Çapak, Halis. (2014). "Bingöl'ün Tarih ve Kültürel Mirası Üzerine". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 357-367.

Çapak, Halis. (2014). "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Rusların Birinci Dünya Savaşı Sırasında Bingöl ve Çevre İllerde Yaptıkları Zulümler. *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, (1-2 Ağustos 2009), Ankara: Bingöl Belediyesi Yayınları, 273-290.

Çapak, İbrahim. (2014). "Sicil-i Ahval Kayıtlarına Göre Bingöl Uleması". *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, (1-2 Ağustos 2009), Ankara: Bingöl Belediyesi Yayınları, 145-172.

Çiftçi, Ferhat. (2013). "Bingöl Şiirleri Antolojisi'ne Eleştirel Bir Bakış". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 555-562.

Demir, Abdullah. (2013). "XIX. Yüzyılda Göynük (Karlıova)'ün İdari ve Sosyal Yapısı". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 375-387.

Demir, Abdullah. (2014). "18. ve 19. Yüzyıllarda Çapakçur Sancağı ve İdari Yapısı". *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, (1-2 Ağustos 2009), Ankara: Bingöl Belediyesi Yayınları, 27-42.

Demir, Abdullah. (2016). "Bingöl ve Çevresinde Kaybolan Tarihi Varlıklar, Vakıflar". *Cumhuriyet Döneminde Bingöl Sempozyumu*, (1-3 Kasım 2014), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 33-58.

Döven, M. Said. (2014). "Kent Rekabetçiliği Küçük Ölçekli Kentler İçin Ne Anlama Gelmektedir? Bingöl Örneği". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 121-131.

Duymaz, Ali. (1992). "Bingöl'de I. Dünya Savaşı'na Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler". *Türk Kültür ve Siyasi Tarihi İçinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu*, (30 Nisan-1 Mayıs), Ege Üniversitesi, Kayseri.

Ekici, Gazi. (2014). "Engellilik ve Bingöl'de Engellilere Yönelik Hizmetler". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 455-468.

Ensari, Abdurrahman. (2014). "Bingöl'de Taziye Geleneği". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 375-383.

Erpolat, Mehmet Salih. (2014). "1550 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre Çapakçur Sancağı". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 83-98.

Ertan, Mustafa Hakkı. (2014). "18-19. Yüzyılda Bingöl'de İlköğretim Mekteplerinin Eğitim Sosyolojisi Açısından Değerlendirilmesi". *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, (1-2 Ağustos 2009), Ankara: Bingöl Belediyesi Yayınları, 129-143.

Fidan, Hafsa. (2014). "Şehirleşme Sürecinde Kadınların Katılımı -Bingöl Örneği-", *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 611-616.

Gülensoy, Tuncer. (1984). "Elazığ-Bingöl ve Tunceli İlleri Yer Adlarına Bir Bakış". *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, (11-13 Eylül 1984), Ankara: 149-156.

Haksal, Ali Haydar. (2014). "Tarih Coğrafya Lügati'nde Geçen Bingöl ve Çevresine Ait Yer İsimleri, Anlamları ve Konumları". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 37-41.

Haksal, Ali Haydar. (2016). "Kiğı-Yayladere Bölgesi Psiko-Sosyolojik Değişim ve Dönüşümler". *Cumhuriyet Döneminde Bingöl Sempozyumu*, (1-3 Kasım 2014), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 59-64.

Işık, Ayhan. (2014). "Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Çapakçur Uleması". *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, (1-2 Ağustos 2009), Ankara: Bingöl Belediyesi Yayınları, 189-226.

İbrahim Çapak. (2014). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Bingöl". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 197-208.

Kalafat, Yaşar. (2014). "Bingöl ve Yöresi Örnekleri İle 'Cini Başına Çıkmak' Deyimine Dair". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 617-632.

Kalafat, Yaşar. (2014). "Bitlis-Bingöl Yöresi Gönül Erleri ve Üryanlık". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 165-169.

Karaarslan, Cuma. (2014). "Bingöl İli Üzerine Bir Çalışma". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 831-865.

Kaya, Mehmet. (2014). "Cumhuriyet Arşiv ve Vesikaları Işığında Bingöl-Bingöl Vilayetinin Kurulması ve İdari Yapısının Düzenlenmesi-". *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, (1-2 Ağustos 2009), Ankara: Bingöl Belediye

yesi Yayınları, 231-238.

Keçe Türker, Seher; Şeyma Keçe. (2013). "Bingöl'de Çoban Kaval Sürü Üçlemesi". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 519-526.

Korkutata, A. Nasır. (2014). "Kiğı Humbara ve Gülle Dökümhanesi", *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 369-376.

Korkutata, Zeki. (2014). "Bingöl Halkının Sosyal Hayatta 'Din Tutumları' Üzerine". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 781-789.

Levent, Lamia. (2014). "Bingöl Örneğinde Kadın Dindarlığının Tezahürleri", *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 659-672.

Levent, Lamia. (2014). "Kutsalın Tezahür Biçimi ve Kutsalla Kurulan Bir İlişki Biçimi Olarak Ziyaret Fenomeni". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 273-292.

Muslu, Ramazan. (2014). "Bingöllü Bir Halidî Şeyhi: Şeyh Ahmed Çabakçuri". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 125-137.

Oflaz, Kenan. (2013). "Bingöl Çobanlarının Başka Köye Gelin Giden Suna'sı". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 527-536.

Oymak, İskender. (2005). "Elazığ, Tunceli ve Bingöl Çevresinde Misyonerlik Faaliyetleri". *Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik Sempozyumu*, (01-02 Ekim 2005), Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği, 121-131.

Oymak, İskender. (2014). "Bingöl'de Misyonerlik Faaliyetleri". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 293-308.

Öğmen, Mesut. (2014). "Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Bingöl ve Civarı Aşiretlerin Genel Yapısı". *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, (1-2 Ağustos 2009), Ankara: Bingöl Belediyesi Yayınları, 85-100.

Özdemir, Muhittin. (2014). "Bingöl'de Dinî Hayatın Bir Parçası Olarak Mezhep Olgusu". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 249-271.

Özdemir, Şuayip. (2013). "Bingöllü İslam Âlimlerinden Yusuf Harputi". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 389-392.

Sağlam, Nevzat. (2014). "5152 Nolu H.1052/M.1642 Tarihli Maliyeden Müdevver Deftere Göre Kiği ve Köylerinde İskân ve Nüfus". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 295-346.

Sevin, Selçuk. (2014). "Adaklı İlçesi/Karer Bölgesi'ndeki Sütlüce Köyü Babamansur Kür Hüseyin Dergâhın Postnişi Pir Selçuk Sevin Dede'nin Sunum Bildirisidir". *Geçmişten Günümüze Alevilik, I. Uluslararası Sempozyumu*, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 1, 38-58.

Soylu, Hasbi. (2014). "Bingöl İlinin Turizm Potansiyeli". *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, (1-2 Ağustos 2009), Ankara: Bingöl Belediyesi Yayınları, 227-230.

Söylemez, Mehmet Mahfuz. (2014). "Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'nın Son Döneminde Arakovak (Girvas) Beldesi". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 251-259.

Söylemez, Mehmet Mahfuz. (2014). "Bitlis Vilayet Salnamelerine Göre Ginç Sancağı". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 61-81.

Suna, Metin. (2014). "Bingöl'deki Eğitim Düzeyi". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 735-780.

Süt, Abdulnasır. (2013). "Bingöl'deki Sosyal ve Siyasal Yaşamın Dini ve Ahlaki Açından Değerlendirilmesi". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 305-316.

Taşğın, Ahmet. (2014). "Bingöl ve Çevresi Alevileri". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 229-235.

Taşkesen, Abdullah. (2016). "Cumhuriyet Dönemi Toplumsal Değişim (Bingöl İli Örneği)". *Cumhuriyet Döneminde Bingöl Sempozyumu*, (1-3 Kasım 2014), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 125-139.

Tekin, Rahmi. (2013). "Bitlis Vakfiye Kayıt Defterine Göre Bingöl Vakıfları". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 365-373.

Tektaş, Şevket. (2014). "Bingöl İlinin Tarihteki Yeri, Tarihsel Gelişimi, Coğrafi Yapısı, Kent Yapısı ve Ekonomisi". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 347-350.

Tiryaki, Sırrı. (2014). "Tarih Öncesi Dönemlerden Urartulara Bingöl". *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, (1-2 Ağustos 2009), Ankara: Bingöl Belediyesi Yayınları, 239-252.

Top, Mehmet. (2014). "Bingöl'deki Mimari Yapı Üzerine Bir Değerlendirme". *I. Bingöl Sempozyumu*, (10-11 Haziran 2006), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 171-194.

Tuğa, Behçet. (2013). "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bingöllü Memurlar (1879-1909)". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 401-412.

Uslu, Tolga. (2014). "Göçün İtici Unsurlarından İşsizliğe Bingöl'den Bakış". *II. Bingöl Sempozyumu*, (25-27 Temmuz 2008), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, 351-356.

Yıldırım, Farız. (2013). "Tablolaştırılmış Bir Taşra Öyküsü: Bingöl Çobanları Şiiri". *III. Bingöl Sempozyumu*, (17-19 Eylül 2010), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 537-534.

Yıldırım, Farız; Bilgütay Dursunoğlu. (2012). "Ad Alınır mı Verilir mi? Bingöl'deki Soyadları Bağlamında Bir Çalışma". *II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, (4-6 Mayıs 2012). Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 792-811.

Yüksel, Alaaddin; Abdulvahap Baydaş; Ali Rıza Kurtaran. (2012). "Bingöl Yöresinde Yaşayan Zazalarda Yaylacılık Geleneği". *II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, (4-6 Mayıs 2012). Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 603-611.

2. Sonuç

Halk bilimi ilk olarak sözlü kültür ortamında yaratılmış ve aktarılmıştır. Sözlü kültür ürünlerinin yazıya geçirilmesi ve yeni ürünlerin yaratılması yazılı kültür ortamına geçişi sağlamıştır. XX. yüzyılın başlarından itibaren radyo, sinema, televizyon, telefon ile elektronik kültür ortamında varlığını sürdüren halk bilimi ürünleri XXI. yüzyıla beraber internetle birlikte sanal bir dünyada yer almaya başlamıştır. Sözlü ve yazılı gelenekler sanallaşarak çeşitli değişim/dönüşümler yaşamış, yeni bir inceleme alanı doğurmuştur. Halk biliminin sözel kültür ile başlayan serüveni en son aşamada sözelliğine

geri dönmüştür. Sanal ağlar zaman ve mekân sınırlarını ortadan kaldırmış, yerel kültürü tüm dünyaya açık hâle getirmiş, ulusal mirasın küresel ölçekte yayılmasını sağlamıştır. Yerel kültür için uluslararası kültür önemli bir kaynak durumuna gelmiştir. Sanal mekânda geleneğin yeni aktörleri ve ürünleri yaratılmıştır.

Bingöl halk bilimi ile ilgili yapılan çalışmaların dar bir uzmanlık alanı içerisine sıkıştırılarak değerlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bingöl ile ilgili yapılan halk bilimsel çalışmalar çoğunlukla sözlü gelenekten derleme üzerine yoğunlaşmıştır. Öncelikle alandan malzeme derlenmiş, sonrasında bu malzeme çeşitli açılardan incelenmiştir. Sözlü kültür ortamından derlenen bu çalışmalar halk biliminin birincil derecedeki kaynaklarını oluşturmuştur. Bazı çalışmalar ise yazılı kaynakların değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu tür çalışmalar daha çok halk bilimi dışındaki bilim insanlarının kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili yaptıkları; ancak içerisinde halk biliminin verilerinin de yer aldığı çalışmalardır. Bingöl halk bilimi çalışmalarında elektronik ve sanal kültür ortamlarını içeren çalışmaların olmayışı (sadece bir çalışma tespit edilmiştir) dikkat çekmektedir. Elektronik ve sanal kültür mekânlarının incelenmemesi Bingöl halk bilimi için büyük bir eksikliklerdir. Halk bilimcilerin bu yeni ve son serece zengin halk kültürü verilerini içeren kültür ortamına yönelmeleri önemlidir. Bingöl halk bilimi ile ilgili bu alandaki eksikliklerin görülmesi ve çalışmaların bu alanı kapsayacak şekilde genişletilmesi hem sözlü gelenekteki değişim ve dönüşümü anlamayı hem de yeni geleneksel uygulamaların farkına varılmasını sağlayacaktır. Türk halk bilimi dikkatini sadece köy ve köylü üzerinde yoğunlaştıran eski geleneksel bakış açısını terk edip ortaya çıkan yeni kültürel alanları yeni bakış açılarıyla ve ilgili disiplinlerle işbirliğine giderek incelemeye başlamalıdır. Halk bilimi çalışmalarının disiplinler arası yürütülmesi daha sağlıklı sonuçların/değerlendirmelerin elde edilmesi için gereklidir.

Kaynakça

- Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokiyumu (1-2 Ağustos 2009). (2014). M. M. Söylemez ve İ. Çapak (ed.), Ankara: Bingöl Belediyesi Yayınları.
- Ben-Amos, D. (2006). Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1. M. Ö. Oğuz vd. (yay. haz.), (ss. 27-39), Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Bingöl Dört Dağ İçinde. (2021). E. Çağlayan (ed.), Van: Peywend Yayınevi.
- Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi (1-3), (2007-2008). M. M. Söylemez (ed.), Bingöl.
- Cumhuriyet Döneminde Bingöl Sempozyumu (1-3 Kasım 2014). (2016). İ. Çapak ve M. Söylemez (haz.), Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çağlayan, E. (2007). Bingöl Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 1/1, (ss. 67-85).
- Çağlayan, E. (2011). Bingöl Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi II. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1/1, (ss. 149-166).
- Dundes, A. (1998). Halk Kimdir?. M. Ekici (çev.), Milli Folklor, 37, (ss. 139-153).
- Ekici, M. (2015). Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- I. Bingöl Sempozyumu (10-11 Haziran 2006). (2014). M. M. Söylemez vd. (yay. haz.), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu (13-14 Mayıs 2011). (2011). M. Varol (ed.), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları.
- II. Bingöl Sempozyumu (25-27 Temmuz 2008). (2014). M. M. Söylemez ve İ. Çapak (yay. haz.), Ankara: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (4-6 Mayıs 2012). (2012). M. Varol (ed.), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları.
- III. Bingöl Sempozyumu (17-19 Eylül 2010). (2013). Y. Baş vd. (yay. haz.), Ankara: Bingöl Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, N. (2017). Kültür Bilimi ve Yönetimi. Ankara: Grafiker Yayınları.
- <http://busbed.bingol.edu.tr/tr/pub/archive> (Erişim Tarihi: 05.05.2023).
- <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bad/archive> (Erişim Tarihi: 04.05.2023).
- https://katalogtarama.bingol.edu.tr/yordam/?p=1&q=bing%C3%B6l&alan=tum_txt (Erişim Tarihi: 08.05.2023).
- https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=bing%C3%B6l&btnG= (Erişim Tarihi: 03.05.2023).
- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 03.05.2023).

ÖĞRETMENLERİN KİŞİSEL GELİŞİM ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ**

Abdurrahman BİTMEZ***-Halim TATLI****

Öz

Araştırma, Bingöl kent merkezindeki devlet okullarında çalışan 218 öğretmenin kişisel gelişim algısını değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Öğretmenlerin kişisel gelişim için harcadıkları çaba ile sosyoekonomik ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Veriler frekans analizleriyle değerlendirilmiş ve Ki-Kare testi kullanılarak analizler yapılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, öğretmenlerin önemli bir kısmı kişisel gelişim yönelimiyle ilgili davranışları sık sık sergilemektedir. Öğretmenlerin çoğunluğu kişisel gelişim için fırsatları araştırmakta, kendini geliştirmek için aktif bir şekilde çalışmakta, değişim ihtiyaçlarını belirleyebilmekte, gerçekçi hedefler belirleyebilmekte ve değişiklik yapmaya çalıştığında plan yapabilmektedir. Ayrıca öğretmenlerin birçoğu öfke kontrolüne dikkat etmektedir. Öğretmenlerin kişisel gelişim eğitimine yönelik faaliyetlerine bakıldığında, problem çözüme tekniklerini, beden dilini, zaman yönetimi tekniklerini, yenilikçi düşünme tekniklerini, diksiyon ve güzel konuşma ile stres yönetimi tekniklerini sık sık kullandıkları görülmektedir. Bazı öğretmenlerin kişisel gelişim için eğitim aldıkları ve hızlı okuma tekniklerini kullandıkları tespit edilmiştir. Psikolojik faktörlere katılımın değerlendirildiği bölümde, öğretmenlerin çoğunluğu gelecekle ilgili korku ve kaygılarının kişisel gelişimlerine katkı sağlayabileceğini, prestijli bir meslek

* Bu çalışma Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonomi ve Siyaset Anabilim Dalı'nda 22 Haziran 2023 tarihinde kabul edilen "Öğretmenlerin Kişisel Gelişim Algısı Üzerine Bir Araştırma: Bingöl İli Örneği" başlıklı yüksek lisans dönem projesinden türetilmiştir.

** Bu çalışma için Bingöl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmaları ve Yayın Etiği Kurulu'nun 21.12.2022 tarihli E.86606 sayılı kararı ile etik kurul izni alınmıştır

*** Yüksek Lisans, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonomi ve Siyaset Anabilim Dalı.

abdurrahmanbitmez@hotmail.com

Orcid: 0009-0007-1501-3444

**** Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

htatli@bingol.edu.tr

Orcid: 0000-0002-7940-0087

DOI: 10.53440/bad.1309066

Makale Türü: Araştırma Makalesi

(Makale Gönderim Tarihi: 02.06.2023 - Makale Kabul Tarihi: 22.06.2023)

Atıf Bilgisi: Bitmez, A. ve Tatlı, A., (2023). Öğretmenlerin Kişisel Gelişim Algısı Üzerine Bir Araştırma: Bingöl İli Örneği. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, (18), s. 83-107.

edinme arzusunun, başkalarına yardım etme isteğinin, rahat yaşama arzusunun, sevilme ve takdir edilme isteğinin kişisel gelişimlerine katkı sağlayabileceğini düşünmektedir. Ayrıca liderlik özelliklerinin kişisel gelişime katkı sağladığı da vurgulanmıştır. Ancak dışlanma korkusunun kişisel gelişime katkı sağladığına inanan öğretmenlerin oranı düşük bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenlerin Kişisel Gelişim Algısı, Kişisel Gelişim Algısı ve Demografik Faktörler, Kişisel Gelişim Algısı ve Sosyal Faktörler, Kişisel Gelişim Algısı ve Psikolojik Faktörler

A STUDY ON TEACHERS' PERCEPTION OF PERSONAL DEVELOPMENT: A CASE OF BINGOL PROVINCE

Abstract

This study was conducted to evaluate the perception of personal development among 218 teachers working in primary, secondary, and high schools in Bingol city center. The relationship between the frequency of efforts invested in personal development and socioeconomic and socio-demographic variables was examined using frequency analysis and the Chi-square test. The findings of the study reveal that a significant proportion of teachers frequently engage in behaviors related to personal development. Many teachers actively seek opportunities to develop themselves, work actively to improve, identify areas in need of change, set realistic goals for personal growth, create realistic plans when attempting to make changes and pay attention to anger management. When it comes to activities related to personal development training, teachers frequently utilize problem-solving techniques, body language, time management skills, creative thinking methods, diction, and public speaking techniques, and stress management strategies. Furthermore, some teachers regularly receive personal development training and utilize speed-reading techniques. Regarding the participation in psychological factors that influence personal development, the majority of teachers believe that their fears and concerns about the future contribute to their personal growth. They also consider the desire for a prestigious profession, the willingness to help others, the desire for a comfortable life, the desire for recognition and approval, and leadership qualities as factors that contribute to their personal development. However, the rate of teachers who believe that fear of exclusion contributes to personal development was found to be low.

Keywords: Teachers' Perception of Personal Development, Perception of Personal Development and Demographic Factors, Perception of Personal Development and Social Factors, Perception of Personal Development and Psychological Factors

Giriş

Eğitimde kalitenin artırılması için öğretmenlerin kişisel gelişimi, öğrencilerin başarısını artırmada oldukça önemli bir konudur. Öğretmenler, öğrencilerin eğitim sürecinde kendilerini geliştirebilirler. Öğrencilerin başarısı ve öğretmenlerin yaptığı işten haz alması, onların bilgi ve becerilerini sürekli olarak güncellemeleri ve yeni öğrenim yöntemlerini öğrenmeleriyle yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Öğrenme süreci bir çaba ve istekle bağlantılıdır. Öğretmenlerin kişisel gelişim algısının yüksek olması, eğitim ve öğretim sürecinin başarılı bir şekilde yürütülmesini olumlu etkileyebilir. Eğer kişisel gelişim algısı davranışa dönüşürse eğitim ve öğretimi faaliyetleri daha etkin ve verimli bir biçimde yürütülebilir. Öğretmenlerin kişisel gelişim algısının yüksekliği, öğretmenlerin kendilerini geliştirme konusundaki motivasyonlarını ve çabalarını etkiler (Karaaslan vd, 2020:217). Öğretmenlerin kişisel gelişim algısı, kendi yetenek ve potansiyellerini ne kadar önemstediklerini, öğrenmeye açık olup olmadıklarını ve kendi öğrenmeleri için ne kadar sorumluluk aldıklarını yansıtmaktadır. Öğretmenlerin kişisel gelişim algısının ölçülmesi ve artırılması için çeşitli stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Öğretmenlerin kendilerini geliştirme fırsatlarını tanımaları, öğretim uygulamalarını yenilemeleri, yenilikleri takip etmeleri ve meslektaşlarıyla işbirliği yaparak bilgi öğrenmeleri gibi konuları içeren bir stratejik yöntemi uygulanarak kişisel gelişimi olumlu yönde artırılabilir.

Öğretmenlerin kişisel gelişim algısı konusunda yapılan araştırmalar, öğretmenlerin kendi kişisel gelişimlerine ve öğrencilerinin başarısı üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Bazı araştırmaların da, öğretmenlerin kişisel gelişimlerinin mesleki gelişimleriyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Burden (1981), öğretmenlerin kişisel gelişimleriyle mesleki gelişimleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve kişisel gelişimlerinin mesleki performanslarına olumlu katkı sağladığını ileri sürmüştür. Ajani (2018) öğretmenlerin hizmet içi mesleki gelişimini, öğretmenlerin etkili öğretim görevlerini yerine getirmesini desteklediğini, öğrencilerinin akademik başarılarına olan inançlarını ve bu başarılarla ulaşma konusundaki motivasyonlarını artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin kişisel gelişim algısı ile iş doyumunu arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Thahir vd. (2021), öğretmen mesleki gelişiminin ve iş tatmininin öğretmen performansı üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde, Smet vd. (2021), öğretmenin katıldığı mesleki gelişim etkinliklerinin sayısı ile iş doyumları arasında pozitif bir ilişki içinde olduğunu tespit etmişlerdir.

Öğretmenlerin kişisel gelişim algısı ile ilgili çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, öğretmenlerin kişisel gelişim algısı, mesleki gelişimleri, iş doyumları ve öğrencilerinin akademik başarıları üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle, öğretmenlerin kişisel gelişimlerine ve kişisel gelişim algılarına önem verilmesi, öğretmenlerin mesleki tatminlerini artırabilir ve öğrencilerinin başarısını olumlu yönde etkileyebilir. Öğretmenlerin kişisel gelişim algısı, eğitimdeki başarı ve kalitenin sağlanmasında önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, öğretmenlerin kişisel gelişim algısını araştırmak, bu algının üzerinde etkili olan faktörleri belirlemek ve bunlara yönelik özel stratejiler geliştirip uygulamak nitelikli bir beşeri sermaye oluşumu için önemlidir.

Bu çalışma Bingöl ili kent merkezinde çalışan öğretmenlerin kişisel gelişim konusuna odaklanmıştır. Çalışmanın temel amacı Bingöl ili kent merkezindeki devlet okullarında çalışan öğretmenlerin kişisel gelişim algısı ve çabasını ortaya koymak ve bu algı ve çabayı etkileyen faktörleri analiz etmektir.

Çalışmanın ilk bölümünde konu hakkındaki literatür taramasına yer verilmiştir. İkinci bölümde çalışmanın materyal ve metodu açıklanmıştır. Üçüncü bölümde bulgulara yer verilmiştir. Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise araştırmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

1. Literatür Taraması

Öğretmenlerin kişisel gelişimi, onların mesleki başarıları için önemli bir faktördür. Bu nedenle, öğretmenlerin kişisel gelişim algısı, öğretmenlerin mesleki gelişimlerine yönelik stratejilerin belirlenmesi açısından önemlidir. Türkiye ile ilgili literatür, öğretmenlerin kişisel gelişim algısı, öğretmenlerin mesleki başarıları için önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Kişisel gelişim konusu ile ilgili literatüre bakıldığında, farklı meslekler ve farklı örneklemeler üzerinde ampirik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin Yanar (2015), gençlerin sosyal medya tutumları ile kişisel gelişimlerini; Limoncu (2015), hekim ve hemşirelerin kişisel gelişim çabaları ile iş doyumlarını; Kral (2006), farklı sektörlerde çalışan yöneticilerin kişisel gelişim ve kişisel gelişim eğitimi kavramları hakkındaki algılarını; Özer (2019), kişisel gelişim eğitiminin perakende sektöründe çalışan yöneticilerin üzerindeki etkisini araştırmıştır. Ayrıca Yaşar ve Baydaş (2017) çalışmalarında bireylerin kişisel özellikleri ile satın alma davranışları ilişkisini incelemişlerdir.

Bazı ampirik çalışmalarda öğrencilerin kişisel gelişime yönelik algıları ve çabaları (Çoruk, 2012; Yalçın ve Malkoç, 2013; Çayır ve Gökbulut; Karaaslan,

vd. 2021), kişisel gelişim becerisi (Artan ve Cebesi, 2020), grup rehberliği etkinliklerinin kişisel gelişim üzerindeki etkisi (Atıcı, vd. 2011) ve kişisel gelişim ve sosyal medya ilişkisi (Demir vd., 2018) araştırılmıştır.

Çalışmanın örnekleme olan öğretmenlerin kişisel gelişimlerine yönelik Türkiye’de yapılmış ampirik çalışmalar vardır. Örneğin Erakkuş (2004), özel bir okulun öğrencileri ve bu öğrencilere eğitim veren öğretmenler ve ilgili yöneticilerin kişisel gelişimlerinin verimlilik üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Analizler sonucunda kişisel gelişim eğitimi gören öğretmenlerin, öğrenme ortamlarını geliştirdikleri ve öğrencilerin gelişimlerine pozitif katkı verdikleri tespit edilmiştir.

Arslan (2013), Aksaray Hizmet içi Eğitim Enstitüsünde açılan kurslarda Bilişim Teknolojileri öğretmenlerinin mesleki ve kişisel gelişimlerine etkisini analiz etmiştir. Çalışmada hizmet içi eğitimin öğretmenlerin mesleki ve kişisel gelişime yönelik algıları çoğunlukla yeni bilgi öğrenme, mesleki deneyim, sosyal etkileşim ve yeni arkadaşlar edinme olarak belirtilmiştir. Analizler sonucunda, bilişim teknolojileri öğretmenlerinin hizmet içi eğitimi algıları; cinsiyete, yaşa ve kursu veren kişiye göre farklılık göstermediği, mesleki kıdeme, kurs katılım sayısına, hizmet içi eğitim türüne ve kursun verilme zamanına göre ise anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca kursların öğretmenlerin mesleki ve kişisel gelişimine olumlu katkı verdiği belirtilmiştir. Çağatay (2016), bir üniversitede yönetici (dekan ve bölüm başkanı) ve öğretmen adayları üzerinde mesleki, kişisel ve akademik gelişim üzerinde bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın sonucunda akademisyenlerin kalitesi, fakülte ve üniversitede düzenlenen etkinlikler, öğretmen yetiştirme programının içeriği, yönetsel inisiyatif kullanabilme, öğretmen adayının öğretmen olma motivasyonu, fakültenin bulunduğu yerleşim biriminin özellikleri öğretmen adaylarının kişisel gelişiminde önemli olduğu bulunmuştur.

Türker (2020), Türkiye’de kamu okullarında çalışan öğretmenlerden oluşan büyük bir örneklemden elde edilen verilerle kişisel gelişimi etkileyen etmenleri analiz etmiştir. Analizler sonucunda, örgütsel kimlik algısının kişisel gelişimi pozitif biçimde, örgütsel kimlik algısı yüksek birey mobbinge maruz kaldığında kişisel gelişimi negatif biçimde, proaktif kişilik özelliğinin kişisel gelişimi pozitif biçimde etkilediği bulunmuştur. Ayrıca Demiröz ve Kavak (2019), öğretmenlerin okul imajına ilişkin algılarındaki artışın, öğrenci başarısını artırdığını belirtmiştir. Dalbulak ve Özgenel (2022), öğretmenlerin okul etkililiği ile okul imajı algıları arasında yüksek düzeyde ve pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Çetin ve Ünsal (2022) öğretmenlerin

kişisel-mesleki yetkinlik algılarının ve mesleki dayanıklılık inançlarının yüksek düzeyde olduğu ve öğretmenlerin kişisel-mesleki yetkinlik algıları ile mesleki dayanıklılık inançları arasında anlamlı olarak pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Türkiye dışında da öğretmenlerin kişisel gelişim algısı hakkında oldukça geniş çapta çalışma yapılmış ve farklı perspektiflerden konu analiz edilmiştir. Örneğin Darling-Hammond ve Bransford (2017), öğretmenlerin öğrenme ve öğretme sürecindeki rollerinin yanı sıra, öğretmenlerin profesyonel gelişimlerinin öğrencilerin başarısı üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Benzer şekilde, Louis ve Marks (1998), öğretmenlerin kişisel ve profesyonel gelişimleri arasındaki bağlantıları ve bu bağlantıların öğrencilerin başarısı üzerindeki etkilerini inceleyen bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmanın sonucunda, hem mesleki topluluk hem de başarıya yönelik sosyal desteğin, öğrenci performansı ile pozitif bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur.

2. Materyal ve Metot

2.1. Çalışmanın Anketi

Öğretmenlerin kişisel gelişim algısı ve çabasını ortaya koymak ve bu algı ve çabayı etkileyen faktörleri analiz etmek için gerekli verilerin toplanması için anket tekniği kullanılmıştır. Atatürk Üniversitesi öğrencilerinin kişisel gelişim algısını araştırmak için Karaaslan vd. (2021) tarafından tasarlanan anket çalışması örnekleme uyarlanmış ve uygulanmıştır. Anketin bu çalışmada kullanılabilmesi için anketi geliştiren yazarlardan izin alınmıştır. Daha sonra etik kuruldan izin alınmıştır. Verilerin sahadan toplanmadan önce anketin okullarda uygulanabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığında izin alınmıştır.

2.2. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın örneklem çerçevesini Bingöl kent merkezindeki ilköğretim, ortaöğretim ve lise basamaklarında bulunan devlet okullarında çalışan öğretmenler oluşturmaktadır. Merkeze bağlı kırsal alanlardaki okullar araştırma kapsamının dışında tutulmuştur. 2022-2023 Eğitim-Öğretim Dönemi'nde kent merkezindeki 78 devlet okulunda toplam 1912 öğretmen çalışmaktadır. Öğretmen sayıları Bingöl İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden alınmıştır. Dolayısıyla çalışmanın evrenini 1912 öğretmen oluşturmaktadır. Maliyet ve zaman unsurları evrenin tamamına ulaşmayı zor hale getirmektedir. Bu nedenle evreni temsil edebilecek minimum bir örneklem büyüklüğünün belirlenmesine karar verilmiştir. Çalışmanın veri seti bu örneklem

çerçevesinde yapılan anket çalışmasıyla elde edilmiştir. Çalışmanın veri seti yatay kesit verilerden oluşmaktadır. Anket uygulanacak minimum örneklem büyüklüğünün belirlenmesi için (1) nolu denklemde verilen, oran için örnek büyüklüğünün tahmini formülünden yararlanılmıştır:

(1)

Bu formüldeki n =Örnek kütle büyüklüğü, N =Ana kütle hacmi (Bingöl kent merkezindeki devlet okullarında çalışan öğretmen sayısı), P =Kişisel gelişime çok çaba harcama oranı, Q =Kişisel gelişime az çaba harcamama oranı ($1-P$), Z = $\%(1-\alpha)$ düzeyinde Z test değeri, α =Önem düzeyi, d =Hata (tolerans) payıdır. $N=1912$, $P=0.8$, $Q=0.2$, $Z=1.96$, $\alpha=0.05$ ve $d=0.05$ olarak alınmıştır.

Araştırmada hedeflenen minimum örnek büyüklüğü 218 olarak belirlenmiştir. Minimum örneklem büyüklüğü ana kütle içindeki payı bulunmuş ve bu pay her okuldaki çalışan öğretmen sayısı ile çarpılarak her okulda uygulanacak anket sayısı belirlenmiştir. Böylece okuldaki öğretmen sayısına göre bir örneklem yapılmıştır. Her okul için belirlenen sayı dikkate alınarak ve anketler rastgele bir biçimde uygulanarak veriler toplanmıştır. Veriler önce Excel'e aktarılmış ve daha sonra SSPP yazılımıyla analizler gerçekleştirilmiştir.

2.3. Çalışmanın Analiz Yöntemi

Çalışmada analitik bir yaklaşımla veriler sahada toplanmış ve analiz edilmiştir. Öğretmenlerin kişisel gelişim algısıyla ilgili veriler frekans analizleriyle değerlendirilmiştir. Kişisel gelişim için harcanan çabanın sıklığı ile sosyoekonomik ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişki, Ki-Kare testiyle analiz edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Öğretmenlerin Sosyodemografik ve Sosyoekonomik Özellikleri

Çalışmaya katılan öğretmenlerin sosyodemografik özelliklerinin yüzde dağılımları Tablo1'de verilmiştir. Buna göre öğretmenlerin ortalama yaşı yaklaşık 36.45 ± 6.72 , en yaşlı öğretmen 62 ve en genç öğretmenin 24 yaşında olduğu bulunmuştur. Babası ilkökul mezunu olanların oranı %34.4, annesi okur yazar olanların oranı %32.1, erkek olanların oranı %52.8 ve evli olanların oranı %77.5'tir. Katılımcıların %54.6'sı 4-6 kişilik ailede yaşamaktadır. Ayrıca katılımcıların büyük bir oranı (%68.8'i) eğitim bilimleri temel bilim alanından mezun oldukları görülmektedir.

Tablo 1: Öğretmenlerin Sosyodemografik Özelliklerine Ait Frekanslar

Yaş	En Küçük Yaş	24		
	Ortalama Yaş	36.45±6.72		
	En Büyük Yaş	62		
		Frekans	Yüzde	
Babanın durumu	eğitim	Okuryazar	31	14.2
		İlkokul	75	34.4
		Ortaokul	20	9.2
		Lise	45	20.6
		Lisans	31	14.2
		Lisansüstü	5	2.3
		Okuryazar değil	11	5.0
Annenin durumu	eğitim	Okuryazar	70	32.1
		İlkokul	67	30.7
		Ortaokul	16	7.3
		Lise	44	20.2
		Lisans	9	4.1
		Okuryazar değil	12	5.5
Cinsiyet	Kadın	103	47.2	
	Erkek	115	52.8	
Medeni durum	Bekâr	43	19.7	
	Evli	169	77.5	
	Dul/Boşanmış	6	2.8	
Hanedeki birey sayısı	1-3 kişi	62	28.4	
	4-6 kişi	119	54.6	
	7 ve +	37	17.0	
Mezun olunan temel bilim alanı	Sosyal	18	8.3	
	Fen	15	6.9	
	Eğitim	150	68.8	
	Güzel Sanatlar	32	14.7	
	Spor	3	1.4	

Öğretmenlerin sosyoekonomik özelliklerinin yüzde dağılımı Tablo 2’de sunulmuştur. Buna göre öğretmenlerin yıl bazında ortalama deneyimi yaklaşık 12.28±7.03, en küçük deneyim yılı 1, en yüksek deneyim yılı ise 43’tür. Öğretmenlerin %77.5’i 11.001 ve üstü aylık gelir grubunda, %95’i herhangi bir ek işte çalışmamakta, %60.6’sı ilkököl kademesinde çalışmakta ve %57.8’i gelirinden tasarruf yapamamaktadır. Kişisel gelirini kişisel gelişimi için harcayan öğretmenlerin oranı %65.6 olarak saptanmıştır.

Tablo 2:Öğretmenlerin Sosyoekonomik Özelliklerine Ait Frekanslar

İş Deneyim (yıl)	En küçük deneyim		1
	Ortalama deneyim		12.28±7.03
	En büyük deneyim		43
		Frekans	Yüzde
Gelir durumu	10.000 ve az	23	10.6
	10.001-11.000	26	11.9
	11.001 ve üstü	169	77.5
Ek bir işte çalışma durumu	Evet	11	5.0
	Hayır	207	95.0
Çalıştığınız eğitim kademesini belirtiniz	İlkokul	132	60.6
	Ortaokul	76	34.9
	Lise	10	4.6
Tasarruf yapma durumu	Evet	92	42.2
	Hayır	126	57.8
Gelirin kişisel gelişim için harcanma durumu	Evet	143	65.6
	Hayır	75	34.4

3.2. Sosyal Faaliyetlerin Yapılma Sıklıklarına İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sosyal faaliyet yapma sıklıklarıyla ilgili tutumlarının yüzde ve ortalama dağılımlarını Tablo 3 vermektedir. Buna göre, çalışma kapsamına alınan öğretmenlerin %44.5'i ara sıra arkadaşlarıyla zaman geçirdiğini, %39'u ara sıra televizyon veya internette video seyrettiğini, %42.7'si sık sık alanıyla ilgili araştırma yaptığını ve öğrenciler için ders materyali hazırladığını, %38.1'i sık sık sosyal medya hesaplarını takip ettiğini, %36.7'si ara sıra gezdiğini, yeni yerler gördüğünü, %66.1'i hiç bilgisayar oyunlarını oynamadığını, %42.2'si ara sıra kültür-sanat etkinliklerine katıldığını, %30.7'si ara sıra sportif faaliyetlere katıldığını, % 45.9'u sık sık kitap okuduğunu ve 42.7'si sık sık dinî görevlerini yerine getirdiğini beyan etmiştir. Öğretmenler, kitap okumaya, alanıyla ilgili araştırma yapmaya ve öğrencileri için ders materyali hazırlamaya ve sosyal medya hesaplarını takip etmeye önem vermektedir. Buna karşılık öğretmenlerin önemli bir kısmı bilgisayar oyunlarına zaman ayırmamaktadır.

Tablo 3:Sosyal Faaliyetlerin Yapılma Sıklıklarına Göre Öğretmenler

Aşağıdaki Sosyal Faaliyetleri Hangi Sıklıkla Yaparsınız?	Hiç (%)	Nadiren (%)	Ara Sıra (%)	Sık Sık (%)	Sürekli (%)	\bar{X}	S
Arkadaşlarımla Zaman Geçirmek	0.9	6.4	44.5	35.3	12.8	3.53	0.83
Televizyon veya İnternette Video Seyretmek	3.2	13.3	39.0	35.3	9.2	3.34	0.93
Alanımla İlgili Araştırma Yapmak ve Öğrenciler İçin Ders Materyali Hazırlamak	0.9	5.5	37.2	42.7	13.8	3.63	0.82
Sosyal Medya Hesaplarını Takip Etmek	6.0	16.1	30.7	38.1	9.2	3.28	1.03
Gezmek, Yeni Yerler Görmek	3.7	15.1	36.7	30.7	13.8	3.36	1.02
Bilgisayar Oyunları Oynamak	66.1	13.3	13.3	5.0	2.3	1.64	1.04
Kültür-Sanat Etkinliklerine Katılmak	6.0	27.5	42.2	17.4	6.9	2.92	0.98
Sportif Faaliyetlere Katılmak	15.1	23.9	30.7	21.1	9.2	2.85	1.19
Kitap Okumak	0.0	6.4	31.2	45.9	16.5	3.73	0.81
Dinî Görevleri Yerine Getirmek	5.0	6.0	22.5	42.7	23.9	3.74	1.05

Not: \bar{X} aritmetik ortalamayı, S standart sapmayı göstermektedir.

3.3. Öğretmenlerin Kişisel Gelişim Yönelimine İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin kişisel gelişim yönelimi hakkındaki tutumlara katılım sıklığının yüzde ortalama dağılımlarını Tablo 4 vermektedir. Öğretmenlerin önemli bir oranı kişisel gelişim yönelimiyle ilgili davranışları sık sık yaptıkları görülmektedir. Öğretmenlerin %45'i sık sık bir birey olarak gelişmek için fırsatları araştırdığını, %45.4'ü sık sık kendisini geliştirmek için aktif bir şekilde çalıştığını, %55'i sık sık kendisiyle ilgili neleri değiştirmesi gerektiğini belirleyebildiğini, %50.5'i sık sık kendisiyle ilgili değiştirmek istediği şeyler için gerçekçi hedefler belirlediğini, %42.7'si sık sık kendisiyle ilgili değişiklik yapmaya çalıştığında gerçekçi bir plan yaptığını, %40.4'ü sık sık kendisini geliştirmek için ortaya çıkan her fırsatı değerlendirdiğini, %46.3'ü sık sık öfke kontrolüne dikkat ettiğini, %35.8'i sık sık kendisini değiştirmeye çalıştığında yardım almaya çabaladığını belirtmiştir.

Kişisel gelişim yönelimi hakkındaki tutumların ortalama puanlarına bakıldığında, en yüksek ilk üç ortalama puanın sırasıyla “Kendinizle ilgili neleri değiştirmeniz gerektiğini belirleyebilir misiniz?”, “Bir birey olarak gelişmek için fırsatları araştırır mısınız?” ve “Kendinizle ilgili değiştirmek istediğiniz şeyler için gerçekçi hedefler belirler misiniz?” yargılarına ait olduğu görülmektedir. Buradan hareketle öğretmenlerin kişisel gelişime yönelim istekliliğinin yüksek olduğu ve bu yönelimde yetkin olduğu duygusunu taşıdığı ifade edilebilir.

Tablo 4: Kişisel Gelişim Yönelimine Göre Öğretmenler

Kişisel Gelişim Yönelimi	Hiç (%)	Nadiren (%)	Ara Sıra (%)	Sık Sık (%)	Sürekli (%)	\bar{X}	S
Bir birey olarak gelişmek için fırsatları araştırır mısınız?	0.0	2.8	29.4	45.0	22.8	3.90	0.8
Kendinizi geliştirmek için aktif bir şekilde çalışır mısınız?	0.0	3.7	30.3	45.4	20.6	3.80	0.8
Kendinizle ilgili neleri değiştirmeniz gerektiğini belirleyebilir misiniz?	0.5	1.4	20.2	55.0	22.9	4.00	0.7
Kendinizle ilgili değiştirmek istediğiniz şeyler için gerçekçi hedefler belirler misiniz?	0.5	3.2	24.3	50.5	21.6	3.90	0.8
Kendinizle ilgili değişiklik yapmaya çalıştığınızda, gerçekçi bir plan yapar mısınız?	0.9	6.9	29.4	42.7	20.2	3.70	0.9
Kendinizi geliştirmek için ortaya çıkan her fırsatı değerlendirir misiniz?	0.9	4.6	39.9	40.4	14.2	3.60	0.8
Öfke kontrolünüze ne sıklıkla dikkat edersiniz?	0.5	6.9	27.5	46.3	18.8	3.80	0.9
Kendinizi değiştirmeye çalıştığınızda yardım almaya çabalar mısınız?	6.0	12.8	35.8	35.8	9.6	3.3	1

Not: \bar{X} aritmetik ortalamayı, S standart sapmayı göstermektedir.

3.4. Öğretmenlerin Kişisel Gelişime İlişkin Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlerin kişisel gelişim eğitimine yönelik faaliyetleri yapma sıklığının yüzde ortalama dağılımlarını Tablo 5 vermektedir.

Buna göre öğretmenlerin 46.8'i sık sık problem çözme tekniklerini kullandığını, %48.6'sı sık sık beden dilini kullandığını, %45.9'u sık sık zaman yönetimi tekniklerini kullandığını, 40.8'i sık sık yenilikçi düşünme tekniklerini kullandığını, %37.6'sı sık sık diksiyon ve güzel konuşma tekniklerini kullandığını, %37.2'si sık sık stres yönetimi tekniklerini kullandığını, %33'ü sık sık kişisel gelişimi için eğitim aldığını ve 31.2'si sık sık hızlı okuma tekniklerini kullandığını belirtmiştir.

Öğretmenlerin kişisel gelişim eğitimine yönelik faaliyetleri yapma sıklığının ortalama dağılımlarına bakıldığında, katılma oranı en yüksek olan ilk dört faaliyet beden dilini kullanma, yenilikçi düşünme teknikleri kullanma, problem çözme tekniklerini kullanma ve zaman yönetimi tekniklerini kullanmadır. Katılma oranı en düşük çıkan yöntem ise hızlı okuma tekniklerini kullanmadır.

Tablo 5:Kişisel Gelişim Eğitimine Göre Öğretmenler

Kişisel Gelişim Eğitimi	Hiç (%)	Nadiren (%)	Ara Sıra (%)	Sık Sık (%)	Sürekli (%)	\bar{X}	S
Beden dili kullanır mısınız?	0.5	4.6	17.4	48.6	28.9	4.0	0.8
Hızlı okuma tekniklerini kullanır mısınız?	7.8	16.5	35.8	31.2	8.7	3.2	1.1
Yenilikçi düşünme teknikleri kullanır mısınız?	1.4	6.0	39.4	40.8	12.4	3.6	0.8
Diksiyon ve güzel konuşma tekniklerini kullanır mısınız?	3.2	11.5	33.5	37.6	14.2	3.5	1
Kişisel gelişiminiz için eğitim alır mısınız?	3.7	16.1	35.3	33.0	11.9	3.3	1
Problem çözme tekniklerini kullanır mısınız?	0.9	8.3	31.2	46.8	12.8	3.6	0.8
Stres yönetimi tekniklerini kullanır mısınız?	1.8	16.1	34.9	37.2	10.1	3.4	0.9
Zaman yönetimi tekniklerini kullanır mısınız?	2.8	8.7	30.3	45.9	12.4	3.6	0.9

Not: \bar{X} aritmetik ortalamayı, S standart sapmayı göstermektedir.

3.5. Kişisel Gelişimde Etkili Olan Psikolojik Faktörlere İlişkin Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin kişisel gelişiminde etkili olan psikolojik faktörlere katılımlarının yüzde ve ortalama dağılımlarını Tablo 6 vermektedir. Buna göre çalışma kapsamına alınan öğretmenlerin %46.3'ü "Gelecekle ilgili korku ve kay-

gılarım kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %58.3’ü “Prestijli bir meslek edinme arzusu kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %61.9’u “Başkalarına yardım etme isteği kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %59.6’sı “Rahat yaşama arzusu kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %51.8’i “Sevilme isteği kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %52.3’ü “Takdir edilme isteği kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %28’i “Dışlanma korkusu kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü ve %59.6’sı “Liderlik özelliklerim kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin kişisel gelişimde etkili olan psikolojik yargılara katılım ortalamalarının dağılımlarına bakıldığında, katılma oranı en yüksek olan ilk üç yargı “Başkalarına yardım etme isteği kişisel gelişimime katkı sağlar”, “Rahat yaşama arzusu kişisel gelişimime katkı sağlar” ve “Liderlik özelliklerim kişisel gelişimime katkı sağlar” şeklindedir. Katılma oranı en düşük çıkan yargı ise “Dışlanma korkusu kişisel gelişimime katkı sağlar” ifadesidir. Çalışmaya katılanların kişisel gelişiminde önemli olan psikolojik faktörler başkalarına yardım etme isteği, rahat yaşama arzusu ve liderlik özellikleridir.

Tablo 6: Kişisel Gelişimde Etkili Olan Psikolojik Faktörlere Göre Öğretmenler

Kişisel Gelişimde Etkili Olan Psikolojik Etkiler	Çok Olumsuz (%)	Olumsuz (%)	Etkisiz (%)	Olumlu (%)	Çok Olumlu (%)	\bar{X}	S
Gelecekle ilgili korku ve kaygılarım kişisel gelişimime katkı sağlar.	8.7	22.5	15.6	46.3	6.9	3.2	1.1
Prestijli bir meslek edinme arzusu kişisel gelişimime katkı sağlar.	2.3	8.3	15.6	58.3	15.6	3.8	0.9
Başkalarına yardım etme isteği kişisel gelişimime katkı sağlar.	0.5	3.7	11.9	61.9	22.0	4.0	0.7
Rahat yaşama arzusu kişisel gelişimime katkı sağlar.	0.9	6.4	14.7	59.6	18.3	3.9	0.8
Sevilme isteği kişisel gelişimime katkı sağlar.	0.9	7.8	19.7	51.8	19.7	3.8	0.9
Takdir edilme isteği kişisel gelişimime katkı sağlar.	2.8	4.6	22.0	52.3	18.3	3.8	0.9

Dışlanma korkusu kişisel gelişimime katkı sağlar.	17.0	22.5	29.4	28.0	3.2	2.8	1.1
Liderlik özelliklerim kişisel gelişimime katkı sağlar.	1.8	5.0	12.4	59.6	21.1	3.9	0.8

Not: \bar{X} aritmetik ortalamayı, S standart sapmayı göstermektedir.

3.6. Kişisel Gelişimde Etkili Olan Sosyolojik Faktörlere İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri

Öğretmenlerin kişisel gelişiminde etkili olan sosyolojik faktörlere katılımlarının yüzde ve ortalama dağılımları Tablo 7’de sunulmuştur. Tablo 7’ye göre çalışmaya katılan öğretmenlerin %58.7’si “Arkadaş çevrem kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %55.5’i “Aldığım akademik eğitim kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %55’i “Birlikte yaşadığım ailem kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %44’ü “Aylık kişisel gelirim kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %41.7’si “Gelenek ve göreneklerimizi yaşama isteği kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %37.6’sı “Çalıştığım kurumun sahip olduğu imkânlar kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %37.6’sı “Mensubu olduğum sülalem kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü, %34.9’u “İçinde yaşadığım toplum kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü ve %29.4’ü “Bulduğum şehrin kaynakları kişisel gelişimime katkı sağlar” yargısını olumlu gördüğü bulunmuştur.

Öğretmenlerin kişisel gelişiminde etkili olan sosyolojik yargılara katılım ortalamalarının dağılımlarına bakıldığında katılma oranı en yüksek olan ilk üç yargı “Arkadaş çevrem kişisel gelişimime katkı sağlar”, “Aldığım akademik eğitim kişisel gelişimime katkı sağlar” ve “Birlikte yaşadığım ailem kişisel gelişimime katkı sağlar” şeklinde sıralanabilir. Katılma oranı en düşük çıkan yargı ise “Bulduğum şehrin kaynakları kişisel gelişimime katkı sağlar” ifadesidir. Bu bağlamda, Bingöl kent merkezinde çalışan öğretmenlerin kişisel gelişiminde önemli olan sosyolojik faktörler; arkadaş çevresi, alınan akademik eğitim ve aile olduğu söylenebilir. Ayrıca öğretmenler Bingöl’deki kaynakların kişisel gelişimlerine katkı sağladığına ilişkin tutumları düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

Tablo 7: Kişisel Gelişimde Etkili Olan Sosyolojik Faktörlere Göre Öğretmenler

Kişisel Gelişimde Etkili Olan Sosyolojik Etkiler	Çok Olumsuz (%)	Olumsuz (%)	Etkisiz (%)	Olumlu (%)	Çok Olumlu (%)	\bar{X}	S
Bulduğum şehrin kaynakları kişisel gelişimime katkı sağlar.	12.8	22.9	25.2	29.4	9.6	3	1.2
Çalıştığım kurumun sahip olduğu imkânlar kişisel gelişimime katkı sağlar.	6.0	17.9	27.5	37.6	11.0	3.3	1.1
İçinde yaşadığım toplum kişisel gelişimime katkı sağlar.	9.2	16.5	28.9	34.9	10.6	3.2	1.1
Birlikte yaşadığım ailem kişisel gelişimime katkı sağlar.	1.8	7.3	20.2	55.0	15.6	3.8	0.9
Mensubu olduğum sülalem kişisel gelişimime katkı sağlar.	6.4	14.7	33.9	37.6	7.3	3.2	1.0
Gelenek ve göreneklerimizi yaşama isteği kişisel gelişimime katkı sağlar.	8.3	13.3	28.4	41.7	8.3	3.3	1.1
Arkadaş çevrem kişisel gelişimime katkı sağlar.	1.4	5.5	20.2	58.7	14.2	3.8	0.8
Aldığım akademik eğitim kişisel gelişimime katkı sağlar.	0.5	4.6	11.5	55.5	28.0	4.1	0.8
Aylık kişisel gelirim kişisel gelişimime katkı sağlar.	8.7	7.8	18.3	44.0	21.1	3.6	1.2

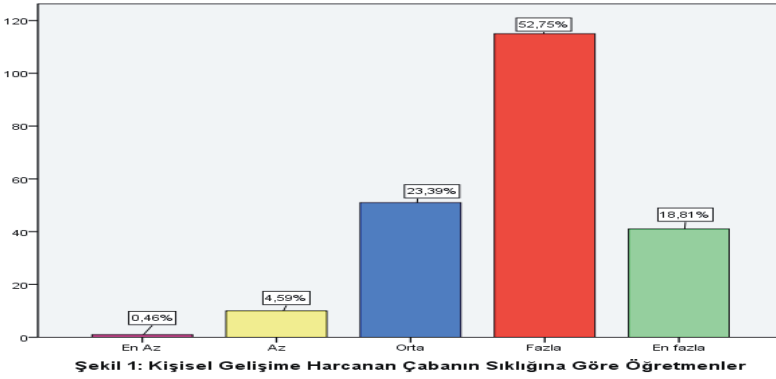
Not: \bar{X} aritmetik ortalamayı, S standart sapmayı göstermektedir.

3.7. Öğretmenlerin Kişisel Gelişimine Harcadığı Çabanın Sıklığına İlişkin Görüşleri

Öğretmenlerin kişisel gelişimine harcanan çabanın sıklığının yüzde ve ortalama dağılımlarını Tablo 8 ve Şekil 1 vermektedir. Buna göre kişisel gelişimine fazla çaba harcayanların oranı %52.8 ve en fazla çaba harcayanların oranı %18.8'dir. Fazla ve en fazla oranları toplandığında %71.6 elde edilir. Bu sonuç Bingöl'deki öğretmenlerin büyük kısmı kişisel gelişimine fazla çaba harcayarak önem verdiğini göstermektedir.

Tablo 8: Kişisel Gelişimine Harcanan Çabanın Sıklığına Göre Öğretmenler

Kişisel gelişiminiz için harcanan çabanın sıklığı	En Az (%)	Az (%)	Orta (%)	Fazla (%)	En Fazla (%)	\bar{X}	S
Kişisel gelişiminiz için ne sıklıkla çaba harcarsınız?	0.5	4.6	23.4	52.8	18.8	3.8	0.8

Şekil 1:Kişisel Gelişime Harcanan Çabanın Sıklığı

3.8. Öğretmenlerin Güven Düzeyleri

Öğretmenlerin %74.8'i genel olarak çoğu insana güvenmediğini, diğer insanlarla olan ilişkilerde dikkatli olmak gerektiğini belirtirken, %25.2'si çoğu insana güvendiğini beyan etmiştir. Bu sonuçlar, Bingöl kent merkezinde çalışan öğretmenlerin güven düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 9: Öğretmenlerin Güven Düzeyine Göre Dağılımları

		Frekans	Yüzde
Genel olarak söylemek gerekirse, çoğu insana güvenir misiniz, yoksa diğer insanlarla olan ilişkilerinizde dikkatli olmak mı gerekir?	Evet, çoğu insana güvenirim	55	25.2
	Hayır, dikkatli olunmalıdır	163	74.8
	Toplam	218	100.0

3.9. Öğretmenlerin Kişisel Gelişimine Harcanan Çabanın Sıklığını Etkileyen Sosyoekonomik ve Sosyodemografik Faktörler

Tablo 10, kişisel gelişim için harcanan çabanın sıklığı ile sosyoekonomik ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişkiye ilişkin yapılan Ki-Kare testinde ulaşılan sonuçları göstermektedir. Buna göre yaş ve annenin eğitim durumu dışındaki değişkenlerle kişisel gelişim için harcanan çabanın sıklığı arasında bir ilişki bulunmamıştır. Anlamsız ilişkiyi gösteren sonuçlar tablolar halinde EK1'de verilmiştir. Burada sadece anlamlı sonuç gösteren değişkenlerin sonuçları ele alınacaktır.

Tablo 10: Kişisel Gelişim İçin Harcanan Çabanın Sıklığı ile Sosyoekonomik ve Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Sonucu

Değişkenler	Kişisel gelişim için harcanan çabanın sıklığı	χ^2	sd	P
Yaş	Anlamlı	8.023	4	0.009
Medeni Durumu	Anlamsız	8.023	8	0.431
Cinsiyet Durumu	Anlamsız			
Birey Sayısı	Anlamsız	4.115	8	0.847
Gelir Durumu	Anlamsız	21.407	20	0.374
Ek İşte Çalışma Durumu	Anlamsız	2.097	4	0.718
Tasarruf Yapma Durumu	Anlamsız	1.726	4	0.786
Çalışılan Eğitim Kademesi	Anlamsız	9.235	8	0.323
Mezun Olunan Temel Eğitim Alanı	Anlamsız	11.706	16	0.764
Babanın Eğitim Durumu	Anlamsız	21.130	24	0.631
Annenin Eğitim Durumu	Anlamlı	36.204	10	0.015
Güven Düzeyi	Anlamsız	6.556	4	0.155

Not: Not: χ^2 : Ki-Kare test İstatistiğini, sd: Serbestlik Derecesini, P: anlamlılık değerini göstermektedir.

Bingöl ili kent merkezindeki devlet okullarında çalışan öğretmenlerin kişisel gelişimleri için çaba harcama düzeyi ile yaş grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($P < 0.10$). Buna göre anlamlı bir biçimde 35 yaş ve altı öğretmenlerin 35 yaş ve üstü öğretmenlere göre daha yüksek bir oranla kişisel gelişimi için daha fazla çaba harcamaktadır. Yani genç öğretmenler kişisel gelişim için daha fazla çaba sarf etmektedir.

Tablo 11: Yaş Grupları ile Kişisel Gelişim İçin Harcanan Çabanın Sıklığı Arasındaki İlişki

Yaş		En Az	Az	Orta	Fazla	En Fazla	Toplam
35 yaş ve altı	Frekans	0	6	17	61	23	107
	Yaşın içindeki %'si	0.0	5.6	15.9	57.0	21.5	100.0
	KGÇ içindeki %'si	0.0	60.0	33.3	53.0	56.1	49.1
	Toplam içindeki %'si	0.0	2.8	7.8	28.0	10.6	49.1

36 yaş ve üstü	Frekans	1	4	34	54	18	111
	Yaşın içindeki %'si	0.9	3.6	30.6	48.6	16.2	100.0
	KGÇ içindeki %'si	100.0	40.0	66.7	47.0	43.9	50.9
	Toplam içindeki %'si	0.5	1.8	15.6	24.8	8.3	50.9
Toplam	Frekans	1	10	51	115	41	218
	Yaşın içindeki %'si	0.5	4.6	23.4	52.8	18.8	100.0
	KGÇ içindeki %'si	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
	Toplam içindeki %'si	0.5	4.6	23.4	52.8	18.8	100.0

Not: $\chi^2 = 8.032$, $sd=4$, $P = 0.09$.

Bingöl ili kent merkezindeki devlet okullarında çalışan öğretmenlerin kişisel gelişimleri için çaba harcama düzeyi ile annenin eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($P < 0.05$). Annesi eğitilmiş olan öğretmenler, annesi eğitilmemiş olanlara göre daha yüksek oranda kişisel gelişim çabası içinde olduğu görülmektedir.

Tablo 12: Annenin Eğitim Durumu ile Kişisel Gelişim İçin Harcanan Çabanın Sıklığı Arasındaki İlişki

Annenin Eğitim Durumu		En Az	Az	Orta	Fazla	En Fazla	Toplam
Okuryazar	Frekans	0	2	20	36	12	70
	Eğitim içindeki %'si	0.0	2.9	28.6	51.4	17.1	100.0
	KGÇ içindeki %'si	0.0	20.0	39.2	31.3	29.3	32.1
	Toplam içindeki %'si	0.0	0.9	9.2	16.5	5.5	32.1
İlkokul	Frekans	0	2	14	37	14	67
	Eğitim içindeki %'si	0.0	3.0	20.9	55.2	20.9	100.0
	KGÇ içindeki %'si	0.0	20.0	27.5	32.2	34.1	30.7
	Toplam içindeki %'si	0.0	0.9	6.4	17.0	6.4	30.7
Ortaokul	Frekans	1	0	4	5	6	16
	Eğitim içindeki %'si	6.3	0.0	25.0	31.3	37.5	100.0
	KGÇ içindeki %'si	100.0	0.0	7.8	4.3	14.6	7.3
	Toplam içindeki %'si	0.5	0.0	1.8	2.3	2.8	7.3
Lise	Frekans	0	6	6	23	9	44
	Eğitim içindeki %'si	0.0	13.6	13.6	52.3	20.5	100.0
	KGÇ içindeki %'si	0.0	60.0	11.8	20.0	22.0	20.2
	Toplam içindeki %'si	0.0	2.8	2.8	10.6	4.1	20.2
Lisans	Frekans	0	0	3	6	0	9
	Eğitim içindeki %'si	0.0	0.0	33.3	66.7	0.0	100.0
	KGÇ içindeki %'si	0.0	0.0	5.9	5.2	0.0	4.1
	Toplam içindeki %'si	0.0	0.0	1.4	2.8	0.0	4.1

Okuryazar değil	Frekans	0	0	4	8	0	12
	Eğitim içindeki %'si	0.0	0.0	33.3	66.7	0.0	100.0
	KGÇ içindeki %'si	0.0	0.0	7.8	7.0	0.0	5.5
	Toplam içindeki %'si	0.0	0.0	1.8	3.7	0.0	5.5
Toplam	Frekans	1	10	51	115	41	218
	Eğitim içindeki %'si	0.5	4.6	23.4	52.8	18.8	100.0
	KGÇ içindeki %'si	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
	Toplam içindeki %'si	0.5	4.6	23.4	52.8	18.8	100.0

Not: $\chi^2 = 36.204$, $sd=20$, $P = 0.015$.

Sonuç ve Değerlendirme

Bir ülkedeki nitelikli beşeri sermayenin oluşumu kişisel yönde gelişimini üst düzeye ulaştırmış öğretmen kapasitesine bağlıdır. Bu çalışmada Bingöl ili kent merkezindeki devlet okullarında çalışan öğretmenlerin kişisel gelişim algısı analiz edilmiştir. Bu kapsamda Bingöl ili kent merkezindeki devlet okullarında çalışan öğretmenlere uygulanan bir anketten elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Öğretmenlerin ortalama yaşı yaklaşık 36.45 ± 6.72 , babası ilkököl mezunu olanların oranı %34.4, annesi okuryazar olanların oranı %32.1, erkek olanların oranı %52.8 ve evli olanların oranı %77.5'tir. Katılımcıların %54.6'sı 4-6 kişilik ailede yaşamaktadır. Ayrıca katılımcıların %68.8'i eğitim bilimleri temel bilim alanından mezun olmuştur.

Öğretmenlerin yıl bazında ortalama deneyimi yaklaşık 12.28 ± 7.03 , %77.5'i 11.001 ve üstü aylık gelir grubunda, %95'i herhangi bir ek işte çalışmamakta, %60.6'sı ilkököl kademesinde çalışmakta ve %57.8'i gelirinden tasarruf yapamamaktadır. Kişisel gelirini kişisel gelişimi için harcayan öğretmenlerin oranı %65.6'dır. Öğretmenlerin önemli bir kısmı gelirini kişisel gelişim harcaması için kullanmaktadır.

Öğretmenlerin sosyal faaliyetleri yapma sıklıklarının ortalama puanlarına göre, öğretmenler kitap okumaya, alanıyla ilgili araştırma yapmaya, öğrencileri için ders materyali hazırlamaya ve sosyal medya hesaplarını takip etmeye önem vermektedir. Buna karşılık öğretmenlerin büyük bir kısmı bilgisayar oyunlarına önem vermemektedir.

Öğretmenlerin kişisel gelişim yönelimi hakkındaki tutumlara olan katılımlara bakıldığında, öğretmenlerin önemli bir oranı kişisel gelişim yönelimiyle ilgili davranışları sık sık yaptıkları görülmektedir. Öğretmenlerin %45'i sık sık bir birey olarak gelişmek için fırsatları araştırdığını, %45.4'ü sık sık kendisini geliştirmek için aktif bir şekilde çalıştığını, %55'i sık sık kendisiyle ilgili ne-

leri değiştirmesi gerektiğini belirleyebildiğini, %50.5'i sık sık kendisiyle ilgili değiştirmek istediği şeyler için gerçekçi hedefler belirlediğini, %42.7'si sık sık kendisiyle ilgili değişiklik yapmaya çalıştığında gerçekçi bir plan yaptığını, %40.4'ü sık sık kendisini geliştirmek için ortaya çıkan her fırsatı değerlendirdiğini, %46.3'ü sık sık öfke kontrolüne dikkat ettiğini belirtmiştir. Bu bulgulardan hareketle öğretmenlerin kişisel gelişime yönelim istekliliğinin yüksek olduğu ve bu yönelimde yetkin olduğu duygusunu taşıdığı ifade edilebilir. Bu bulgulara göre, çalışmaya katılan öğretmenler, kişisel gelişim yönelimi hakkındaki tutumları oldukça olumlu görmektedir. Öğretmenlerin büyük bir kısmı kendilerini sürekli olarak geliştirmek için fırsatlar aramakta, aktif bir şekilde çalışmakta ve kendileriyle ilgili gerçekçi hedefler belirlemektedir. Bu sonuçlar, öğretmenlerin mesleki olarak kendilerini geliştirmeye verdikleri önemi vurgulamaktadır. Ayrıca öğretmenlerin öfke kontrolüne dikkat etmeleri de son derece önemlidir. Öğretmenlerin sınıf ortamında öfke ve stresle başa çıkmaları, öğrencilerinin sakin ve güvenli bir öğrenme ortamı yaşamasına yardımcı olur. Öğretmenlerin kişisel gelişimlerine yönelik farkındalık artırıcı çalışmaların yapılması, öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkı sağlayacak ve öğrencilerinin öğrenme süreçlerini olumlu yönde etkileyecektir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin kişisel gelişim eğitimine yönelik faaliyetlerinin yapılma sıklığına göre öğretmenlerin 46.8'i sık sık problem çözme tekniklerini kullandığını, %48.6'sı sık sık beden dilini kullandığını, %45.9'u sık sık zaman yönetimi tekniklerini kullandığını, 40.8'i sık sık yenilikçi düşünme teknikleri kullandığını, %37.6'sı sık sık diksiyon ve güzel konuşma tekniklerini kullandığını, %37.2'si sık sık stres yönetimi tekniklerini kullandığını, %33'ü sık sık kişisel gelişimi için eğitim aldığını ve 31.2'si sık sık hızlı okuma tekniklerini kullandığını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin kişisel gelişim eğitimine yönelik faaliyetleri yapma sıklığının yüzde dağılımlarına göre öğretmenlerin 46.8'i sık sık problem çözme tekniklerini, %48.6'ı sık sık beden dilini, %45.9'u sık sık zaman yönetimi tekniklerini, 40.8'i sık sık yenilikçi düşünme teknikleri, %37.6'sı sık sık diksiyon ve güzel konuşma tekniklerini ve %37.2'si sık sık stres yönetimi tekniklerini kullanmaktadır. Bu bulgulara dayanarak, araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun kişisel gelişimlerini desteklemek için çeşitli teknikleri sık sık kullandıkları söylenebilir. Özellikle, problem çözme teknikleri, beden dili ve zaman yönetimi teknikleri, öğretmenlerin sık sık kullandığı teknikler arasında yer almaktadır. Ayrıca, yenilikçi düşünme tekniklerinin ve stres yönetimi tekniklerinin de önemli bir kullanım oranına sahip olduğu görülmektedir. Diksiyon ve güzel konuşma tekniklerinin kullanım

oranı diğer tekniklere göre biraz daha düşük olsa da, hala önemli bir oranı temsil etmektedir. Bu bulgular, öğretmenlerin kişisel gelişimlerine yatırım yapmanın önemine ve bu tekniklerin öğretmenlerin günlük işlerinde nasıl kullanılabileceğine dair farkındalığı arttırabilir. Ayrıca, bu sonuçlar öğretmenlerin profesyonel gelişimlerini desteklemek için eğitim programlarına dâhil edilecek tekniklerin seçiminde rehberlik sağlayabilir.

Öğretmenlerin kişisel gelişiminde etkili olan psikolojik faktörlere olan katılımlarının yüzde dağılımlarına göre çalışma kapsamına alınan öğretmenlerin %46.3'ü "Gelecekle ilgili korku ve kaygılarım kişisel gelişimime katkı sağlar" yargısını, %58.3'ü "Prestijli bir meslek edinme arzusu kişisel gelişimime katkı sağlar" yargısını, %61.9'u "Başkalarına yardım etme isteği kişisel gelişimime katkı sağlar" yargısını, %59.6'sı "Rahat yaşama arzusu kişisel gelişimime katkı sağlar" yargısını, %51.8'i "Sevilme isteği kişisel gelişimime katkı sağlar" yargısını, %52.3'ü "Takdir edilme isteği kişisel gelişimime katkı sağlar" yargısını, %28'i "Dışlanma korkusu kişisel gelişimime katkı sağlar" yargısını ve %59.6'sı "Liderlik özelliklerim kişisel gelişimime katkı sağlar" yargısını olumlu görmektedir. Öğretmenlerin kişisel gelişiminde etkili olan psikolojik yargılara katılım ortalamalarının dağılımlarına bakıldığında, katılma oranı en yüksek olan ilk üç yargı "Başkalarına yardım etme isteği kişisel gelişimime katkı sağlar", "Rahat yaşama arzusu kişisel gelişimime katkı sağlar" ve "Liderlik özelliklerim kişisel gelişimime katkı sağlar" şeklinde sıralanabilir. Katılma oranı en düşük çıkan yargı "Dışlanma korkusu kişisel gelişimime katkı sağlar" ifadesidir. Çalışmaya katılanların kişisel gelişiminde önemli olan psikolojik faktörler; başkalarına yardım etme isteği, rahat yaşama arzusu ve liderlik özellikleridir. Bu bulgulara dayanarak, öğretmenlerin kişisel gelişimlerinde psikolojik faktörlerin önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Öğretmenlerin çoğunluğu, prestijli bir meslek edinme arzusu, başkalarına yardım etme isteği, rahat bir yaşam arzusu gibi faktörlerin kişisel gelişimlerine katkı sağladığını düşünmektedir. Ayrıca, sevilme isteği, takdir edilme isteği gibi faktörlerin de öğretmenlerin kişisel gelişimleri için önemli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, dışlanma korkusunun kişisel gelişimle ilgili bir faktör olarak görülmesi daha az yaygın bir görüştür. Bu bulgular, öğretmenlerin kişisel gelişimlerini etkileyen psikolojik faktörlere daha fazla dikkat çekmektedir. Bu faktörlerin farkında olmak, öğretmenlerin kendilerini daha iyi anlamalarına ve kişisel gelişimlerine daha iyi yatırım yapmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, bu sonuçlar öğretmenlerin mesleki gelişim programları ve destek hizmetleri planlamasında da dikkate alınabilir.

Öğretmenlerin kişisel gelişimlerinde etkili olabilecek sosyolojik faktörleri ifade eden yargılara olan katılımın yüzde dağılıma göre, öğretmenlerin %58.7'si arkadaş çevresinin kişisel gelişimlerine katkı sağladığına inanmaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin %55.5'i aldıkları akademik eğitimin kişisel gelişimlerine katkı sağladığını düşünmektedir. Benzer şekilde, %55'i birlikte yaşadıkları ailenin kişisel gelişimlerine katkı sağladığına inanırken, %44'ü aylık kişisel gelirlerinin kişisel gelişimlerine katkı sağladığını düşünmektedir. Öğretmenlerin %41.7'si gelenek ve göreneklerin kişisel gelişimlerine katkı sağladığını, %37.6'sı çalıştıkları kurumun imkânlarının kişisel gelişimlerine katkı sağladığını, %37.6'sı mensubu oldukları sülalenin kişisel gelişimlerine katkı sağladığını, %34.9'u yaşadıkları toplumun kişisel gelişimlerine katkı sağladığını ve %29.4'ü buldukları şehrin kaynaklarının kişisel gelişimlerine katkı sağladığını düşünmektedir. Bu sonuçlara göre, öğretmenlerin kişisel gelişimlerine en çok arkadaş çevresi, akademik eğitim ve aileleri katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, gelenek ve görenekler, çalıştıkları kurumun imkânları, mensubu oldukları sülale, yaşadıkları toplum ve buldukları şehir de öğretmenlerin kişisel gelişimlerine katkı sağlayan diğer faktörlerdir. Bu sonuçlar, öğretmenlerin kişisel gelişimlerine katkı sağlayan sosyolojik faktörleri anlamak ve bu faktörleri daha etkin bir şekilde kullanmak için eğitim ve yönetim uygulamaları geliştirmek için kullanılabilir.

Öğretmenlerin kişisel gelişimlerine harcadıkları çaba ile ilgili elde edilen bulgulara göre, öğretmenlerin kişisel gelişimlerine harcadıkları çabanın genel olarak orta düzeyde olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin %76.2'si orta düzeyde veya daha fazla çaba harcadıklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte, çalışmaya katılan öğretmenlerin sadece %18.8'inin en fazla çabayı harcadıkları ve %4.6'sının az çaba harcadıkları belirlenmiştir. Bu sonuçlar, öğretmenlerin genel olarak kişisel gelişimlerine önem verdiklerini ve bunun için bir çaba sarf ettiklerini göstermektedir.

Öğretmenlerin çoğunluğunun (%74.8) diğer insanlara genel olarak güvenmediği ve insanlarla ilişkilerinde dikkatli olunması gerektiği yönünde bir düşünceye sahip oldukları saptanmıştır. Bununla birlikte, %25.2'si ise çoğu insana güvendiğini beyan etmiştir. Bu bulgular, öğretmenlerin insanlarla ilişkilerinde genel olarak güven konusunda çekinceli olduklarını göstermektedir. Bu durum, özellikle öğretmenlerin, öğrencileri ve aileleriyle güven temelli ilişkiler kurmaları gereken bir meslekte olmaları nedeniyle önemlidir. Bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak, öğretmenlerin güven konusunda daha fazla farkındalık kazanmaları ve güven temelli ilişkiler kurma konusunda daha fazla çaba göstermeleri gerektiği sonucuna varılabilir. Öğretmenlerin,

öğrencileri ve aileleriyle güvenli bir ilişki kurmaları, öğrencilerin akademik ve sosyal başarısı için de oldukça önemlidir.

Kişisel gelişim için harcanan çabanın sıklığı ile sosyoekonomik ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişki hakkında yapılan Ki-Kare testi için ulaşılan sonuçlara göre, yaş ve annenin eğitim durumu dışındaki değişkenlerle kişisel gelişim için harcanan çabanın sıklığı arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Araştırmanın bulgularına göre, Bingöl ili kent merkezindeki devlet okullarında çalışan öğretmenlerin kişisel gelişimleri için çaba harcama düzeyi ile yaş grupları arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Buna göre, 35 yaş ve altı öğretmenlerin, 35 yaş ve üstü öğretmenlere göre daha yüksek bir oranla kişisel gelişimleri için daha fazla çaba harcadığı görülmüştür. Bu sonuç, genç öğretmenlerin kişisel gelişimlerine daha fazla önem verdiğini ve bu konuda daha fazla çaba sarf ettiğini göstermektedir. Bu durum, genç öğretmenlerin, kendilerini geliştirmek için farklı kaynaklara daha fazla başvurduklarını ve bu kaynaklardan daha fazla faydalandıklarını düşündürmektedir. Bu sonuçlar, eğitim sisteminin genç öğretmenlerin kişisel gelişimlerini desteklemek ve teşvik etmek için gözden geçirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Ayrıca, yaşlı öğretmenlerin de kişisel gelişimleri için çaba harcamalarını teşvik etmek, öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri için daha fazla fırsat sunmak ve bu konuda bilinçlendirmek önemlidir.

Bingöl ilindeki devlet okullarında çalışan öğretmenlerin kişisel gelişim çabalarını ve annelerinin eğitim düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bulgular, annesi eğitilmiş olan öğretmenlerin, annesi eğitilmemiş öğretmenlere göre anlamlı olarak daha yüksek bir oranda kişisel gelişim çabası içinde olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, annelerin eğitim düzeyinin, çocukların kişisel gelişimine olan etkisine dair önemli bir gösterge olduğu söylenebilir. Annelerin eğitim düzeyi, çocukların toplumda sahip oldukları fırsatlara erişimleri ile yakından ilişkilidir. Eğitilmiş anneler, çocuklarının eğitimine daha fazla önem verme ve onların kişisel gelişimine daha fazla destek olma eğilimindedir. Bu nedenle, öğretmenlerin kişisel gelişim çabaları ile annelerin eğitim düzeyleri arasındaki ilişki, çocukların eğitim ve kişisel gelişiminde önemli bir faktör olabilir. Bu çalışmanın sınırlamaları da göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, çalışma sadece Bingöl kent merkezindeki devlet okullarında çalışan öğretmenler üzerinde yapılmıştır, bu nedenle genelleme yapmak için daha geniş bir örnekleme ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Ajani, O. A. (2018). Needs for in-service professional development of teachers to improve students' academic performance in Sub-Saharan Africa. *Arts and Social Sciences Journal*, 9(2), 1-7 doi: 10.4172/2151-6200.1000330
- Arslan, H. (2013). *Hizmetiçi eğitim kurslarının bilişim teknolojileri öğretmenlerinin mesleki ve kişisel gelişimine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Atıcı, M., Sanberk, İ., ve Ortakale, M.Y. (2011). Mesleki ve kişisel gelişim açısından PDR üçüncü sınıf öğrencilerinin grup rehberliği etkinliklerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 459-474.
- Burden, P.R. (1981). Teachers' perceptions of their personal and professional development. Erişim tarihi:05.05.2023, <https://eric.ed.gov/?id=ED210258>
- Çağatay, Ş.M. (2016). *Öğretmen yetiştirmede öğrencilerin akademik, mesleki ve kişisel gelişimlerine ilişkin yönetsel uygulamalar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Çayır, N. A., ve Gökbulut, Ö. (2015). Yaratıcı drama yöntemi ile öğretmen yeterliklerinden kişisel gelişim üzerine nitel bir çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 252-270,
- Çetin, Y.C. ve Ünsal, S. (2022). Öğretmenlerin kişisel-mesleki yetkinlik algıları ile mesleki dayanıklılık inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 63, 1-15. doi: 10.21764/mauefd.872532
- Çoruk, A. (2012). Öğretmen adaylarının kişisel gelişime yönelik algıları ve kişisel gelişim çabaları. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 233-246.
- Dalbudak, K., ve Özgenel, M. (2022). Okul Etkililiği, okul imajı, öğretmenlerin performansı ve öğrencilerin akademik başarıları arasındaki ilişkiler örüntüsü. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 1-15.
- Darling-Hammond, L., ve Bransford, J. ((2017). *preparing teachers for a changing world: what teachers should learn and be able to do*. Almanya: Wiley.
- Demir, B., Atalay, A., ve Öztürk, M. (2018). Muhasebe ve denetim bölümü öğrencilerinin sosyal medya ve kişisel gelişim ile ilgili görüşleri: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu örneği. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 326-335.
- Demiröz, S., ve Kavak, Y. (2019). Öğretmenlerin örgütsel imaj algıları ve öğrenci başarıları arasındaki ilişki üzerine bir çalışma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 231-246.
- Erakkuş, Ö. (2004). *Eğitim kurumlarında yönetici ve öğretmenlerin, kişisel gelişim düzeylerindeki artışın öğrenci verimliliğine etkisi ve bir uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

- Karaaslan, A., Oktay, E., Uçan, F., Çamkaya, S. (2021). *Üniversite Öğrencilerinin Kişisel Gelişim Algısının Araştırılması*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kıral, T. (2006). *Kişisel gelişim eğitimlerine yöneticilerin tutumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Limoncu, A. (2015). *Kişisel gelişim çabası ve iş tatmini arasındaki ilişkinin incelenmesi: hekim ve hemşireler üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Louis, K. ve Marks, H. (1998). Does professional community affect the classroom? teachers' work and student experiences in restructuring schools. *American Journal of Education*, 106(4), 532-575. doi:10.1086/444197
- Özer, Ö. (2019). *Kurumlarda kişisel gelişim eğitimlerinin etkinliğine yönelik bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- Smet, M. (2022). Professional development and teacher job satisfaction: Evidence from a multilevel model. *Mathematics*, 10(1), 51.
- Thahir, M., Komariah, A., Kurniady, D. A., Suharto, N., Kurniatun, T. C., Widiawati, W., ve Nurlatifah, S. (2021). Professional development and job satisfaction on teaching performance. *Linguistics and Culture Review*, 5(S4), 2507-2522.
- Türker, M.K. (2020). *Kişisel gelişimde mobbing etkisi: Öğretmenler üzerinde bir uygulama* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Gebze Teknik Üniversitesi, Gebze.
- Yalçın, İ., ve Malkoç, A. (2013). Kişisel gelişim yönelimi ölçeği II'nin Türkçeye uyarlanması ve psikometrik özelliklerin incelenmesi. *Düşünen Adam*, 26(3), 258-266.
- Yanar, E. (2015). *Ergenlerin Sosyal medya tutumlarının kişisel gelişimleri üzerine etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.
- Yaşar, M.E., ve Baydaş, A. (2017). Kişilik Özellikleri Açısından E-Ticaretten Alışveriş Memnuniyetinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 502-524

XIX. YÜZYIL SEYYAHLARINDAN HENRY FINNIS BLOSSE LYNCH'İN “ARMENIA: TRAVELS AND STUDIES” ADLI ESERİNİN HINIS'TAN TUTAK'A ADLI BÖLÜMÜNÜN TERCÜMESİ

Murat YILMAZ*

Öz

19. yüzyılda çok sayıda Avrupalı seyyah Osmanlı ülkesinin değişik yerlerine keşif, ticaret, casusluk, misyonerlik vb. amaçlarla seyahatler gerçekleştirmiştir. Bu seyyahlardan biri de Henry Finnis Bloose Lynch'tir. Bu İngiliz seyyah ilki 1894'te ikincisi ise 1898'de başlayan seyahatlerinde Anadolu'nun doğusu ve kuzeydoğusunda çok sayıda yeri gezmiş; buraların jeolojik, jeomorfolojik yapısı ve iklimi, etnik ve dini yapısı, ekonomik faaliyetler, toplumsal çatışmalar gibi çok sayıda özelliğini gözlemlemiş ve eserine aktarmıştır. Lynch'in 'Armenia: Travels and Studies' adlı eserinin 2. cildinin 13. bölümü Hınıs'tan Tutak'a adını taşımakta ve yörenin tarihi coğrafyası hakkında ilginç ayrıntılar sunmaktadır. Lynch ilk olarak 1894'te geldiği bölgeye 1998'de tekrar gelince, bu süre zarfında etnik ve dini grupların birbirlerine bakışının ve hükümet politikalarının halktaki yansımalarının değişimlerini kıyaslamalar yaparak irdelemiştir. Bölgede yaşayan Ermenilerin zanaat, ziraat ve hayvancılıkta daha iyi olduğunu belirten yazar, diğer unsurların üretkenliklerinin sınırlı olduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca Protestan Ermeniler ile Erzurum'daki Amerikan Misyonu Şefliği arasındaki ilişkilere değinerek bölgedeki toplumların uluslararası bağlantılarına da dikkat çekmiştir. Bu çalışma Hınıs'tan Tutak'a adlı bölümün İngilizceden Türkçeye çevirisidir.

Anahtar kelimeler: Hınıs, Kopal, Tutak, Tarihi Coğrafya, H. F. B. Lynch.

* Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü.

myilmazcog@yyu.edu.tr

Orcid: 0000-0001-7049-098X

DOI: 10.53440/bad.1267927

Makale Türü: Çeviri Makale

(Makale Gönderim Tarihi: 20.03.2023 - Makale Kabul Tarihi: 23.05.2023)

Atıf Bilgisi: Yılmaz, M. (2023). XIX. Yüzyıl Seyyahlarından Henry Finnis Blossse Lynch'in "Armenia: Travels And Studies" Adlı Eserinin Hınıs'tan Tutak'a Adlı Bölümünün Tercümesi. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, (18), s. 109-122.

**TRANSLATION OF THE SECTION FROM HİNİS TO TUTAK OF
THE XIX. CENTURY TRAVELER HENRY FINNIS BLOSSE LYNCH'S
"ARMENIA: TRAVELS AND STUDIES"**

Abstract

In the 19th century, many European travelers traveled to different parts of the Ottoman country for exploration, trade, espionage, missionary work, etc. purpose travels. One of these travelers is Henry Finnis Bloose Lynch. This British traveler visited many places in the east and north-east of Anatolia during his travels, the first of which began in 1894 and the second in 1898. He observed and transferred many features of the places he visited, such as the geological, geomorphological structure and climate, ethnic and religious structure, economic activities, and social conflicts. The 13th chapter of the 2nd volume of Lynch's 'Armenia: Travels and Studies' is named 'From Hınıs to Tutak' offers interesting details about the historical geography of the region. When Lynch first came to the region in 1894 and came back in 1898, he examined the changes in the view of ethnic and religious groups towards each other and the reflections of government policies in the public during this period, by making comparisons. The author is stating that the Armenians living in the region are better at craft, agriculture and animal husbandry and emphasized that the productivity of other elements is limited. He also drew attention to the international connections of some communities living in the region by referring to the relations between the Protestant Armenians and the American Mission Chief in Erzurum. This study is a translation of the chapter titled "From Hınıs to Tutak" from English to Turkish.

Keywords: Hınıs, Kopal, Tutak, Historical Geography, H. F. B. Lynch.

Giriş

'İş adamı, parlamenter ve coğrafya uzmanı Henry Finnis Blosse Lynch 1862 yılında Londra'da doğdu. İngiliz seyyah Batı İran ve Mezopotamya'da nakliye üzerine çalışan "Lynch Brothers"ın (Lynch Kardeşler) kıdemli ortaklarından. O bu şirket vasıtasıyla 1889 yılından sonra Anadolu'ya yolculuklar yaptı. Halep'ten Diyarbakır'a at sırtında seyahat etti. Dicle'yi sallarla geçti¹. Lynch ticarete elverişli yolları keşfetme gayesiyle, İran'ın güneybatısındaki Karun Irmağı'nı ve Bahtiyârî Dağlarını boydan boya geçerek İsfahan'a ulaştı. Neticede Şuster'den (Tüster) İsfahan'a Lynch Rotası (Lynch Road) adıyla anılacak olan yeni bir ticaret yolunun açılmasını sağladı. 1890'da "Kraliyet Coğrafya Cemiyeti"ne (Royal Geographical Society) üye oldu. Aynı yıl, seyahat notlarını "Luristan'dan İsfahan'a" başlığıyla cemiyetin aylık yayını organında neşretti. Ağustos 1893 -Mart 1894 ve Mayıs-Eylül 1898 tarihleri arasında Anadolu'ya geniş çaplı iki seyahat düzenledi. İkinci seyahatinde,

1 Sezai Yazıcı, Seyyahların Gözünden Ani, Eflal Ajans Matbaacılık, Ankara 2017, s. 216

jeolog Dr. Felix Oswald'dan büyük çapta yardım aldı. 1893 sonunda Kars'a (Ani harâbeleri), 1898'de Erzurum'a gelen ve önemli gözlemlerde bulunan Lynch'in, Anadolu'ya yaptığı seyahatleri çok sayıda fotoğraf ve planlarla ayrıntılı biçimde anlatan "Armenia: Travels and Studies" (Ermenistan: Gezi ve İncelemeler) adlı 2 ciltlik eseri, 1901'de İngilizce, 1902'de ise Ermenice olarak Londra'da yayınlandı. Ermenice tercümesi 1913'te İstanbul'da bir kere daha basıldı. (İngilizce yeni baskısı: Beyrut 1965, 1969)².

Lynch bu seyahatlerinde Ahıska, Ahılkelek, Vardzia ve Ermenistan'ın yanı sıra Anadolu'da Trabzon, Batum, Ani, Kars, Van, Bitlis, Muş, Erzurum, Malazgirt, Ahlat, Nemrut Gölü, Bingöl, Bayburt gibi Kuzey ve Doğu Anadolu bölgelerinde pek çok yeri ziyaret ederek kapsamlı araştırmalar yaptı^{3,4}.

Bu çalışmada onun Hınıs'tan Tutak'a giderken takip ettiği rota boyunca uğradığı yerler ve buralardaki doğal yapı ile kırsal yerleşmeler, etnisite, kültür, toplumsal yapı, yaşam koşulları, ekonomik faaliyetlerle ilgili gözlemlerinin tercümesi yapılmıştır. Hınıs'tan Tutak'a adlı bölüm Lynch'in "Armenia: Travels and Studies" (Ermenistan: Gezi ve İncelemeler) adlı eserinin 2. cildinin 13. bölümü olup 'From Khinis To Tutakh' başlığını taşımaktadır.

Bölüm 13

Hınıs'tan Tutak'a

Çadırlarımızı kanyonun yukarısındaki ovada gölsel kum ve çakıl birikin- [254] teleri ile Bingöl'den (dağından) gelen lavlardan ve tüflerden oluşan toprağın üzerine kurduk. Uzak ve geniş bir yarım daire içinde düz, ağaçsız yüzey uzanıyordu; bir zamanlar orada dalgalanan sulardan daha az boş veya gökyüzünün tonlarını daha az algılayan bir yüzey. Ters yönde Bingöl'ün kalkan gibi kütlesi yükseldi; oviden yukarı basamaklar gibi yükselen birkaç lav terasının eteğinde durduk, buradan büyük ölçüde volkanik emisyonlar alt seviyelere akmişti. Ovanın sınırları kuzeye doğru ana hatları takip edildiğinde, genel karakteri, neredeyse algılanamayan eğimi olan uzun bir kıyının karakteri gibidir. Bu sınır yolculuk ettiğimiz geçit bölgesinde tekrar yükselene kadar, kuzeyde neredeyse yatay hale gelmekte ve bir komuta engelini karşı çıkan Ak Dağ'ın sarp mermerlerine doğru kıvrılmaktadır. Tekman yaylasının düz

2 Ahmet Tahir Dayhan "Yıkılış Döneminde Asya ve Kuzey Afrika'daki Osmanlı Topraklarını Keşfeden Oryantalistler", Doğu Bilim Çalışmaları/Oriental Studies, 38. ICANAS, 10-15.09.2017, Ankara, s. 69.

3 Yazıcı, s. 216.

4 Not: Giriş kısmı daha önce Vural Öntürk'ün yayımladığı aynı eserin 21. Bölümü olan 'Bingöl'de Geçici İkametimiz' adlı çeviriden alınmıştır (s.81).

[255] kenarı Ak Dağ kireç taşlarının serbest olduğu lav örtüsüne denk gelmektedir. Eğrinin girintisinde ve yatay çizginin önünde, zirvesi hafifçe yontulmuş bir mermer tepe duruyor. Göz Bingöl'ün doğu zirvesine doğru yükselen kasvetli teraslar dizisine döner. Derin kanyonlar aşağı yamaçları sarar.

Kasvetli vadisinde en son durduğumdan beri Hınıs pek değişmemiştir; ama akbaba yüz hatlarına sahip Kürtlerin daha fazla serpildiğini ve kuzu derisi kasketlerinde Hamidiye sancağının daha fazla görüldüğünü fark ettim. Yapacak hiçbir şeyleri yok gibi görünüyorlardı; fakat Ermeni zanaatkarlar her zaman ki gibi tezgâhlarında işleriyle meşguldüler. Eski açık sözlü kaymakam ölmüştü. Halefiyle tanıştırdığımda duygularımı güçlkle gizleyebildim, o da kendi adına rahatını bozmak için bazı çabalar sarf etmişti. Eski tanıdığım Karakilise (bugünkü Ağrı şehri) kaymakamıydı; ama silahla ilgili eski maceraya değinmekten kaçındım. Görünüşündeki değişiklik karşısında şaşkınlığım kayboldu; dört yıl önce esnek, neşeli, zekâsıyla gurur duyan ve boş zamanlarını Kürt avlamakla geçiren genç bir adamdı. Orta yaşlı, neredeyse yaşlı olmuştu. Gözlerini parlaklığını, bedeni şeklini kaybetmişti. Konuşurken divanda yuvarlandı. Alçak Karapapak Ali Bey'i sordum. Onun da öldüğü cevabı geldi. Hükümet gözetimi altında-kendi değimi böyleydi- mahvolmuştu. Eski ev sahibimin becerikli karakteri, ona kalmış gibi görünen tek nitelikti. Aşçım o sabah isyan etmiş ve hiçbir yerde bulunamamıştı, ama çok geçmeden izini sürmeyi başardı. Bir zamanlar oyun oynadığı aptal miralay topluluğundan pişmanlık duyuyor gibiydi. Hınıs'ta ona bu tanıma uygun tek bir yoldaş bahşedilmişti; Kürt gençliğini talim etmek için kasabadaki düzenli ordu subayı. Bu kişiye bana talim yapan bir alay gösterilip gösterilmeyeceğini sordum. Sadece Nisan ayında çağrıldıklarını söyledi. Geçen Nisan'da talim yapmışlar mıydı? Cevap olumsuzdu. Ancak gelecek yıl yapmaları umuluyordu. Çok cesur adamlardı.

Şu anki amacım Murat'ın Tutak'tan Malazgirt'e⁵ kadar olan rotasını ta-
[256] kip etmektir. Bu yerlerden ilkinde doğrudan bir rota çizerek, girift, dağlık bir ülkeye dahil olabiliriz, ama öte yandan nehirlerin yatağından kaçınmalı ve toprağın yapısını daha iyi tanımalıyız. 26 Haziran günü öğleden sonra Hınıs'tan ayrıldık ve Bingöl Su vadisine ulaştık; büyük bir Ermeni köyü olan Çevirme'ye kadar onun dolambaçlı vadisini takip ettik. Göl birikintilerinden oluşan alçak kayalıklar, her iki yandan çayırıları sınırlamakta. Nehri aştığımızda vardığımız Çevirme'de Tektap Suyun birleştiği yerde kümelenmiş sö-

5 Tutak'a ulaşmak için etaplarımız şunlardı:-Hınıs-Dedeören (Dedeveren): 17 mil; Dedeören-Gündüz: 8 mil; Gündüz-Kopal (Gopal): 9 mil; Kopal; Geventepe (Reşan): 8,25 mil; Geventepe-Uzunöz (Alkes): 23,5 mil; bunların bir kaçı toplanmış olabilir; Uzunöz-Tutak: 18,5 mil. Toplam, 84,5 mil.

ğüt ağaçlarından oluşan hoş bir vaha ile çevrili; yaklaşık 150 karınca yuvası vardı. Birkaç küçük patates ve sebze iliği tarlası, oldukça yüksek bir yaşam standardına işaret ediyordu. Pembe yabani gül çitini görmek bir zevkti. Neredeyse çıplak birkaç genç kız gölgede suyun yanında oynuyorlardı ve saçlarının düzgünlüğünü görünce şaşırдық. Köylülerin bir kısmı, Erzurum'daki Amerikan Misyonu başkanı Hambers Bey'in sadık müritleri olan Protestanlardı. Hasadın kötü olduğu son yıllarda yardım için ona borçlandılar; ancak bu yıl mükemmel bir hasat alacaklarından emin olduklarını söylediler. Misyonerler kendi aralarında bir okul ve yetimhane kurmuşlardır. Köy iyi konuşan ve kibar insanlarıyla Amerikalılara en büyük itibarı yansıtıyordu. Maddi refahtan onların da payı var; çünkü bölgede bu tür sığır ve at sürülerini nadiren görmüştük.

Nehrin sol kıyısındaki yükseklikleri aştıktan sonra, düzlük boyunca, yumuşayan parıltıyla parıldayan Ak Dağ yönünde eğimli bir şekilde ilerledik. Bitki örtüsünü neredeyse hiç desteklemeyen sert kalkerli kayalardan oluştuğu için doğru bir şekilde beyaz dağ olarak adlandırılmıştır. Önden bakıldığında, kabaca güneydoğuya doğru eğimli, kilometrelerce uzunlukta bir zincir oluşturur. Bir dizi cesur zirvenin yükseldiği çok derin vadilere oyulmuştur. Hınıs ovasının bu kesimi gelişi güzel bir şekilde ve çok az ekilmiş. Bununla birlikte, bol miktarda su vardır ve taşlıysa, toprak oldukça verimlidir. Zaman zaman zaten koçanları olgunlaşmış bir mısır tarlasından uzaklaşmak zorunda kalıyorduk. Büyük Ermeni köyü Kozlu Ak Dağ'ın ana yamacında göründü. Başka bir Ermeni yerleşimi, Yeni Köy'deki yerleşke doğrudan rotamızın üzerindeydi. Kamp yapmaya karar verdiğimiz bir Kürt köyü olan Dedeören'e yaklaştığımızda gün bitmek üzereydi. Tipik-tamamen ağaçsız geniş bir ova, ancak sıcak ve narin renklerle kaplı ve uzakta kendine özgü büyük dağlarla çerçevelenmiş- bir Ermeni ülkesinden geçiyorduk. Süphan her zaman gök-^[257] yüzünde hayaletimsi bir varlık olarak nehir vadisinden görülebilecek kadar yüksekte dururken bir yönde Bingöl; diğer yönde Hamur (Hamurpet dağı) vardı. Çadırlarımızı köyün biraz batısında kurduk ve tezek yığınlarının çelenk oluşturan dumanın üzerinden Süphan'ın loş beyaz bedenine baktık. Kürtlerin özelliği, iletişim kuracak bir şeyleri olduğunda asla birbirlerine yaklaşmamaları. Uzakta dururlar ve bağırılar. Bu yaygara, meralardan sürüler getirildiğinde, akşama doğru doruk noktasına ulaşır. Renkli giyimli bir grup insan etrafımızda toplanmıştı; küçük bir çocuk öne çıkarak kar beyazı bir tavşan gösterdi. Batan güneş, Bingöl'ün yatay çizgisinin üzerinde turuncu ve kehribar rengi bir ışıltı saçıyordu. Bir fırtına gibi parçalanmış tek bir bulut grubu, batı göğünün ışıklarına karşı hareketsiz duruyordu. Bu ışıklar

sönerken, beyaz dağın (Ak Dağ) üzerinde bir hilal yükseldi ve biraz çiy düştü. Çok geçmeden bekçi uzun süredir devam eden çığlığını gecenin karanlığına göndererek köpeklerin havlamasını ve ulumalarını başlattı.

Ertesi sabah Ak Dağ'ın ovaya battığı ucuna doğru ilerledik. Küçük bir havzada (Akar Göl Suyun kaynağı) fışkıran bereketli bir kaynağı geçtikten sonra, bir Ermeni mezrası olan Gündüz'e ulaştık. Yolumuz bizi oldukça yüksek ve travertenlerden oluşan bir zemine ulaştırmıştı. Hamur tepelerinin ardında yeni bir dağ görüş alanına girmişti. Heybetli boyutuna rağmen, haritalarda olmayan bu dağın adın ekibimizden hiçbiri bilmiyordu. Cesur ve izole edilmiş Bilecan'dı. Gündüz'den Bingöl Nehri kıyısına, büyük bir Ermeni köyü olan Karaçoban'a bir gezi yaptık. Dere, Hamur tepelerinin eteğinde, yaklaşık bir mil genişliğindeki bir nehir vadisinden kıvrılarak akıyordu. Bu yüksekliklerin, görünüşlerinden anlaşılabilceği gibi, bir yanardağ dizisi olmadığı gerçeği, biz uzaktan ilerlerken zaten sezilmişti; artık şüphe götürmez bir şekilde belirlenmişti. Bunların göl çökellerinden oluştuğu anlaşıldı. Daha yukarılarda, seyrek çalılıklardan beyaz kireçtaşı parçaları görünüyordu. Hamur'un lavları üstlerinde hem de arkalarından teraslar halinde yükseliyordu. Dağ bloğu alçalmıştı; nehir, köyün yaklaşık iki mil aşağısında uçlarını deliyordu. [258] Orada, çok uzun süre kesintiye uğramış olan doğal seyrini alır ve aylak aylak Murad'a doğru kıvrılır. Hamur tepeleri, Dedeören civarındaki Hınıs ovasından görebildiğimiz bir yolla geçilir. Bloğun o bölümünün bir kısmı veya tamamı Zirnek Dağ olarak bilinir.

Gündüz'e dönerken dört atlının Karaçoban'dan bize doğru dörtnala geldiğini gördük. Bir zaptiye subayı ve üç adam olduklarını anladık. Köydeyken memuru ziyaret etmemiz için bir çağrı almıştık; ama zaman yetersizliğinden kendimizi mazur görmüştük. Bu zaptiyelerin bir Ermeni köyünde boş mahallelerde yaşamaları ürkütücü bir tabloydu. Yüzü sert ve nerdeyse simsiyah olan Subay, kim olduğumuzu öğrenince dalkavukluk yaparak yaltaklandı. Gündüz'den itibaren Ak Dağ'ın ana hatlarını devam ettiren bazı çimenli tepeleri aştık. Bunlar esas olarak temel karakterde olan bazalt kayadan oluşmaktadır. Ak Dağ'ın güneydoğuya eğimli mermeri onlar tarafından kesilir; ve aralık bu haliyle sona erer. Aralarındaki geçiş alçaktır (6265 fit), ancak Hınıs Ovası'nın ötesindeki bölgeye gören iyi bir manzaraya hakimdir. Ters yönde Ak Dağ'ın bir bölümü görünür. Zirve bölgesinden küçük bir nehre doğru doğu-kuzeydoğu yönünde dalmış iki cesur sırt gözlemlendi. Hınıs Ovası'ndan görüldüğü gibi, sıradağın ekseninin yükseklik eksenine uyum sağlamadığı ortaya çıktı. Aslında Ak Dağ doğu-kuzeydoğu yönünde kademeli olarak sıralanan bir dizi sırttan oluşuyor gibi görünmektedir. Kuzeydoğu yamaçlarında, gü-

neybatıdakilerden tamamen özgür olduğu bir kar serpintisi vardı. Süphan tepeden zirveye kadar açığa çıkıyordu, daha batıda, Bilecan'ın kasvetli kayaları ve pürüzlü hatlarıyla, neredeyse tecrit edilmiş bir başka kütle tarafından cevaplanıyordu. Ayaklarımızın dibinde geniş düzlükler uzanıyordu -ağaçsız, yalnızca birkaç ender ekili alan vardı-, sabanın açtığı toprak zengin bir kahverengiye boyanmıştı. Soluduğumuz hava güçlü ve canlandırıcıydı, güneş ise saat beşe doğru bile sıcaktı. Ak Dağ'ın üzerinde hareketsiz gri bulutlar asılıydı; akşama doğru kasvet arttı; hafifledi ve birkaç damla yağmur düştü. Pontus bölgesindeki fırtınaların platodaki karşılığı işte böyledir. Aşağıımızda, ovanın başlangıcında bir köy uzanıyordu; bu gece geçmemiz gereken (5643 fit.) Ermeni köyü Kopal'dı.

İnsan, Kopal gibi bir köyde kamp kurarken, hayatın yükünün orada yaşa- [259] yanlar tarafından nasıl kaldırılabilceğini merak ediyor. Malları, evleri ve kadınlarının iffetleri günden güne tehlikededir. Sürekli bir terör hükümdarlığı altında bulunmaktadırlar ve insan tutkularının en aşağılayıcısı, en yorucusu olan korku, onlara saatten saate eşlik eder. Bu köyde göze çarpan bir grup Hasananlı Kürt, hiç şüphesiz çalışkan Ermenilerin asalaklarıydı. Güzel işlemeli ipekleri sergileyen şık bir elbise giymiş bir Kürt ağa bizi çadırımızda ziyarete geldi. İnce bir şekilde işlenen hançerinin kınına hayran kaldık. Bu Kürtler, küçük memurlar ve aç zaptiyeler arasında, Ermeni ziraatçılar ölüm kalım arasındaki sınırda gidip geliyor. Zaman zaman hırslı bir görevli tarafından bir devrim icat edilir ve köy kan dondurucu işlere sahne olur.

Kopal, Ak Dağ'ın doğusundaki dağlık arazinin drenajını toplayan ve köyün yakınındaki ovaya çıkan iki küçük derenin birleştiği yerde kuruludur. Nokta, Kiepert'in haritasında Karaköprü adlı bir yerle gösterilmektedir; ancak civarda böyle bir köy bulunmadığından ve Kopal'ın bu adı hiçbir zaman taşımadığından emindik. Haritanın topografyasıyla ilgili daha fazla şüphe, bizi Kopal'da birleşen akarsuların Bingöl Suyu'na döküldüğü noktaya doğru bir gezi yapmaya karar verdirdi. Rehberimiz bizi burada alçak ve içinden nehrin derinden aşınmış bir yatakta aktığı ova boyunca gezdirdi. Kopal'ın kendisi geniş bir alüvyal arazi düzlüğüne dayanmaktadır ve güney ve doğudaki ovanın seviyesi Hıms ovasınınkinden oldukça yüksektir. Gerçekten de, muhtemelen onu kuzeyde sınırlayan tepelerin eteğindeki birkaç noktadan çıkan lav tabakalarıyla dolup taşmıştır. Bu lavların güneydoğuya doğru aktığı anlaşılmaktadır; yer yer kalkerli marnlarla örtülmüştür. Burada neredeyse taştan arınmış ve üzerinde dörtnal sürmenin bir zevk olduğu çim alanları bulunmaktadır. Ufukta Süphan ve Bilecan yükseliyor. Orta mesafede, Karaçoban'da fark ettiğimiz kalın bir kalker kayalığı dikkatimizi çekti. Bingöl

Suyu'nun Hınıs Ovası'ndan çıktığı geçidin bir yanını oluşturur. Yatakların neredeyse doğrudan Süphan'a doğru eğimli olduğu görüldü ve muhtemelen nehir boyunca Hamur tepelerine kadar devam ediyorlar. Bir saati aşkın bir yolculuğun ardından iki nehir arasındaki çatalı dolduran yüksek bir araziye [260] vardık. Aşağıda derinlerde, burada kireçtaşından oluşan kayalıkların eteğinde buluşan dereler kıvrılarak akıyordu. Bir yönden Bingöl Boğazı'na baktık; diğerinde Kopal Suyu'nun sol yakasındaki, birkaç yüz fit yüksekliğinde olması gereken uçurumun yüzüne doğru. Nehrin sağ yakasında, kavşağın biraz yukarısında bulunan Karıncalı (Muriyan) köyü, ayaklarımızın dibindeki nehir yatağında yalnızca bir noktaydı. Ama karınca büyüklüğünde ve rahatsız edilmiş karıncalar gibi sakinlerinin her yöne koştuğunu görebiliyorduk. Atlılar, boynunu işgal ettiğimiz uçurumun dik tarafından mahmuzlayarak geldiler. Pozisyonumuz o kadar güçlüydü ki, benim haritalamayla, Oswald'ın kayalarla uğraşmak için boş zamanımız vardı. Kiepert haritasının gösterdiği Kırmızı Tuzla ne bu kesişme noktasında ne de yakınında vardı. Ortak sular, görünmeyen Beyaz Tuzla'ya doğru akıyor. Göz, bir dizi alçak, beyaz tepeden geçerken, dolambaçlı uzanımlarını bir süre takip edebilmektedir. Karıncalı Bitlis vilayetine, Kopal ise Erzurum vilayetine bağlıdır.

Bu arada atlılar, mevzimizin kuzeyindeki düz zeminde sıraya girmişlerdi. (Bu ücra köyde) ikamet eden bir Kaymakamın emrinde çalışan bir Kürt çetesini oldukları belliydi. O görevli öne çıktı ve bizi hürmetle selamladı; Yanında, Kürtleri talim etmekle görevlendirilen düzenli ordudan bir çavuş vardı. Bunlar büyük Hasananlı aşiretinin mensuplarıdır. Kaymakam, Kopal'a giden yolun bir kısmında, geniş yokuşlarda bize eşlik etti. İngiltere'de gençlikle ilgili kısa deneyimimi, maiyetini bazı basit alıştırılardan geçirme çabasıyla kullandım. Çavuş emir sözlerini tercüme etti. Ancak onları herhangi bir zamanda hizada tutmak imkânsızdı. Her asker yanındakiyle rekabet ederek ve düzlükte ilerleyerek ileri atılırdı, tüfek bir mızrak gibi sallanırdı. Kürtleri gördükçe, savaş zamanında tamamen değersiz olacaklarına dair izlenimim daha da derinleşiyordu.

Kopal'ın eteklerinde elek yaparak geçimlerini sağlayan bazı Çingeneler kamp kurmuştu⁶. 28 Haziran günü öğleden sonra köyden ayrıldık ve derenin sol yakasındaki uçuruma tırmandık. Birkaç mil boyunca yüksek arazi boyunca kuzey-doğu yönünde at sürdük. Bu seviyeler batıda Ak Dağ'ın sırtlarından [261] zım rotamızda yükselen ve kabaca güneydoğu hattında güneye doğru devam ettiği anlaşılan mermer yüksekliklerden oluşan bir bariyere kadar uzanır. Böl-

6 8. Bölümde sayfa 178'e bakınız.

genin Van Gölü yönündeki görünümü, yalnızca Süphan ve Bilecan'ın tecrit edilmiş kütleleri ile sınırlanan, nispeten düz bir arazinin uçsuz bucaksız bir alanını ortaya çıkardı. Bu kütleler, bir anlamda, aslında Murat havzasının güney kenarını oluşturan ve ötesinde büyük gölün sularının bulunduğu bir dizi tepenin uzun hatlarıyla birbirine bağlıydı. Hamur, güneybatıda cesurca duruyordu.

Tutak'a yaptığımız yolculuğun geri kalanını ayrıntılarıyla anlatırsam okuyucumun sabrını tüketeceğimi hissediyorum. Onları Hınıs ovasının eteklerinden Van Gölü çevresindeki bölgeye getirdim. Kopal'ı Tutak'tan ayıran dağınık ülkeye rehberlik etmek isteyen bir gezgin olması durumunda, pusulasına göre doğru bir rota belirlemesi önerisinde bulunabilirim; sık sık veya çok uzaklara sapmak zorunda kalacağından şüpheliyim. Böyle bir tavsiye, kendimizi böylesine doğrudan bir hattın kuzeyindeki karmaşık mahallelerde kaybolmaktan kurtarabilirdi. Kimse yolu bilmiyordu; birkaç köy var ve ahali münhasıran Hasananlılara ait gibi görünse de, her köy yakın komşularıyla düşmanlık içindeydi ve rehber bulmak imkânsızdı. Üstelik günün can sıkıcı saatlere bölünmesi o bölgede pek bilinmeyen bir süreçtir. Yaz aylarında çok sayıda köy sakini, yaylalara dağılmakta; köyde kalanlar büyük ölçüde yaşlı erkekler ve kadınlardan, ayrıca tüketmek zorunda oldukları dayanıklı ekmek miktarlarıyla çıplak karınları şişmiş erkek ve kız çocuklardan oluşmaktaydı. Bu tür korkunç yoksulluk sahneleri, nadiren daha parlak bir vizyonla yumuşatılır -olgun ve bozulmamış gençliğin vizyonu-.⁷ Sürü otlatmayan birkaç genç kadın ve kız, siyah çadırlar için kumaş dokumakla, keçi kılı sicimlerinin uzun tutamlarını germekle ve ağ dokumakla meşgul olmaktadır. Bol pamuklu pantolonları, uzuvlarının inceliğini sergiliyor; ve görevlerinin yanında dizlerini ayırarak oturmuş vücutlarının ritmini izlemek bir zevk.

Ama ne Oswald ne de ben, gezip dolaştığımız için pişman olmadık. Daha yüksek seviyelere bağlı kalarak yapısal özelliklerin bir resmini elde ettik, bu sadece birlikte yürüttüğümüz çalışmaları doğrulamakla kalmadı, aynı zamanda birçok ilginç gerçeğe de katkıda bulundu. Bu bölgenin dik yükseklik çizgileri ve dağ oluşumu, kuzeyde ve güneyde Ermenistan ve İran'ın dağlık [262] bölgelerini sınırlayan dağlarda en büyük orografik önemine ulaşan o güzel eğriyi tanımlar. Güneyde, Ermeni Torosları'nın Zagros zincirine uzanan çizgisidir; kuzeyde Pontus Alpleri ve Çoruh bölgesinin daha geniş alanı Rusya Ermenistan'ının sınır bölgesine ve Horasan dağlarına⁸ doğru saparken, Ermeni yaylası bölgesinde bu eğri açıkça izlenebilir; örneğin, Palandöken'den

7 Kanımca burada Lynch mevcut durumla adeta dalga geçmekte ya da kendince ironi yapmaktadır.

8 Konu Cilt I, Bölüm 21, sayfa 422'de tartışılmıştır;

Kılıç Gedik'e uzanan dağların eğiminde ve daha kuzeydeki Ağrı Dağı'nın eğiminde göze çarpar. Üzerinde seyahat ettiğimiz, bu engellerin bir öncekinin biraz güneyinde ve görece düzgün olan doğası bile, tabakalı kayaların çarpması yön değişikliği gösteriyordu; üstlerini örten lav tabakaları ise, besbelli, eğilme stresinin kırılmayla birleştiği ve yayın tepe noktasının çöktüğü zayıf bölgelerden kaynaklanıyordu. Genel olarak konuşursak, mermer kayalar sertleştirilmiş eski kireçtaşından oluşuyordu ve magmatik malzeme, kristal karakterli ve müdahaleci kökenli olarak değişiyordu. Bu temel üzerine daha sonraki kireçtaşı katmanları dayanıyordu; bazen tüm seriyi kaplayan, bazen de mermer tepelerin tabanını saran lavlar her şeyin üzerine yayılmıştı. Bu lavlar, çoğunlukla pistimizin kuzeyindeki çatlaklardan fışkırmıştı; güneye doğru, hâlâ uzakta olan Murat'a doğru akmışlardı, genellikle nehir vadilerinin yalaklarını takip ediyor, bazen de drenajın yönünü değiştiriyorlardı. Uzunöz köyü civarında tabakalı kayalarda doğrultu değişimi gözlenmiştir. Orada kireçtaşı kıvrımlarının eksenini neredeyse enlemseldi ve Tutak'a yaklaştığımızda doğu-güneydoğu yönüne büründü. Bu aynı zamanda Uzunöz ve Murat arasındaki birkaç vadinin yönüydü.

Bölge birçok yönden Tekman'a benziyor; geçtiğimiz daha yüksek seviyeler 6000 ila 7500 fit arasında bir yüksekliğe sahip. Ancak lavlar, konfigürasyonunda daha büyük bir rol oynamıştır ve sadece bir geçit olan akarsular muazzam bir derinliğe kadar inmiş ve meridyen vadilerinde akmıştır. Bu nedenle, her zaman ya kayalar halinde ufalanmış ve rezene ile sararmış bir lav tabakasının üzerinden geçiyor ya da içinden bir derenin aktığı derin bir [263] vadiye yüzlerce fit iniyorduk. Yalnızca önemli bir nehri geçtik Kersuk veya Kersik. Kıvrımlı serpantini örten kireçtaşından oluşan bir geçitte kıvrılıyor ve rotasını güneydoğudan güneye doğru değiştiriyordu. Kıvrımda, sol kıyıda, nehrin biraz yukarısında, resmedilmeye değer Uzunöz köyü yer almaktadır. Kanalin genişliği yalnızca birkaç adımdı; ama su atlarımızın beline kadar ulaştı.

Uzunöz civarındaki ve bir miktar batı ve doğu bölgesi, Elmalı Dere veya elma ağaçları vadisi adıyla bilinir. Gri-yeşil yapraklarıyla bu hoş ağaçlar, Kersik'in vadi ve yan vadilerinde bol miktarda bulunur. Ancak kasvetli rezene, daha yüksek seviyelerdeki neredeyse tek bitkidir; ne de uzak ve geniş göz oradan bir ağacın şeklini ayırt edebilir. Kuzeyde, güneydoğuya doğru kıvrılarak Kılıç Gedik'e doğru kıvrılan dağlar, kederli manzarayı çerçevesiyor. Uzunöz'de ve rehberimizin daha iyi eğitim aldığı Mergemir'in altındaki Tutak'ta Halis Dağ adıyla biliniyordu. Güneye doğru, geniş bir yarım dairenin sınırları üzerinde, Aladağ'ın karla kaplı ve hâlâ uzak dorukları, Süphan ve Bilecan

yükseliyordu. Nispeten mütevazı oranlarda bilinmeyen bir dağ, dev Van Gölü'nün batı yamaçlarını gizliyordu; Murat'ın sol yakasında volkanik ve dar bir kütle olan Kartevin olduğu ortaya çıktı.

Sonuç

19. yüzyılın sonlarına doğru bugün Erzurum'a bağlı olan Hınıs ilçesinden Ağrı'ya bağlı Tutak ilçesine seyahat eden Lynch, bölgedeki çok sayıda kırsal yerleşmeyi de gezme fırsatı yakalamıştır. Lynch bölgede jeolojik yapıdan jeomorfolojik oluşuma (hatta eski göllerden bahsederken Paleocoğrafyaya), dini ve etnik yapıdan, yapılan ekonomik faaliyetlere ve hatta bölgede toplumsal gruplar arasındaki ilişkilere kadar pek çok farklı konuda gözlemler yapmış ve bunları çalışmasında kaleme almıştır. Lynch bölgedeki dağlar, vadiler, ovalar ve akarsu ağı hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bölgedeki kayaç çeşitlerinden bahsederken aynı zamanda bunların oluşumunda etkili olan volkanizma, sedimantasyon (eski göl kenarları) ve metamorfizma (mermer) gibi etkenlere de dolaylı olarak değinmiştir. Yörede sebze ve tahıl üretiminin yanı sıra sığır yetiştiriciliği ve yaylacılık gibi hayvansal üretim amaçlı mevsimlik göçlerden de bahsetmiştir. Öte yandan Lynch bölgede kamunun en önemli görevlileri olan Kaymakam ve Subaylarla yakın diyaloglar gerçekleştirmiş ve bunları dönemin koşullarında kendi düşüncesine göre yorumlamıştır. Yine I. Dünya Savaşı'ndan önce geldiği bölgede Müslüman Kürtler ile Hristiyan Ermeniler arasındaki ilişkileri kendi bakış açısıyla irdelemiştir. Bölgede coğrafi yapı ve iklim ile ziraat, hayvancılık ve yaylacılık gibi ekonomik faaliyetler hakkındaki müşahedelerini de eserinde detaylı bir şekilde işlemiştir. Ayrıca Lynch ilk olarak 1894'te geldiği bölgeye 1998'de yani 4 yıl sonra tekrar gelince, etnik ve dini grupların birbirlerine bakışının ve hükümet politikalarının halktaki yansımalarının bu süre zarfındaki değişimini kıyaslamalar yaparak irdelemiştir. Bölgede yaşayan Ermenilerin zanaat, ziraat ve hayvancılıkta daha iyi olduğunu belirten yazar, diğer unsurların üretkenliklerinin sınırlı olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca Protestan Ermeniler ile Erzurum'daki Amerikan Misyonu Şefliği arasındaki ilişkilere değinerek bölgedeki toplumların uluslararası bağlantılarına da dikkat çekmiştir. Sonuç olarak bu bölüm Hınıs (Erzurum) ve Tutak (Ağrı) gibi Doğu Anadolu bölgesindeki bazı yörelerin tarihi coğrafyasını (bölgede nüfusun, etnik yapının, zirai üretimin ve kırsal yerleşmelerin geçmişteki durumunu) yazarın bakış açısına göre irdeleyen bu çalışma yönteminin geçmişine ışık tutmaktadır.

Şekil.1. Kopal'da Dans Eden Kürt Genci (Sayfa 254'ten Şekil.179)

Kaynakça

- Dayhan, A. Tahir. (2017). Yıkılış Döneminde Asya ve Kuzey Afrika'daki Osmanlı Topraklarını Keşfeden Oryantalistler, Doğu Bilim Çalışmaları/Oriental Studies, 38. ICANAS, 10-15.09.2017, Ankara, s. 63-94
- Lynch, H. F. Blosse. (1901). *Armenina: Travels and Studies*, II, Londra.
- Öntürk, V. (2020). XIX. Yüzyıl Seyyahlarından Henry Finnis Blosse Lynch'in "Armenia: Travels And Studies" Adlı Eserinin Bingöl Bahsinin Tercümesi, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi, 4(1), 81-101.
- Yazıcı, S. (2017). *Seyyahların Gözünden Ani*, Ankara: Serhat Kalkınma Ajansı.

